

banka ve EKONOMİK yorumlar

AYLIK DERGİ • ARALIK 1988 • YIL 25 • SAYI 12 • 1500 LIRA (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler / 4

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Dr. Öztin Akgüç

Ertuğrul İhsan Özal

Prof. Dr. Dündar Sağlam

Osman Nuri Torun

Sermaye Piyasası / 33

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bolak

Kuzey-Güney İlişkileri / 39

Feyza Atabek (Çeviri)

Ayın Ekonomik Olayları / 55

Dr. Yıldırım Kılıç

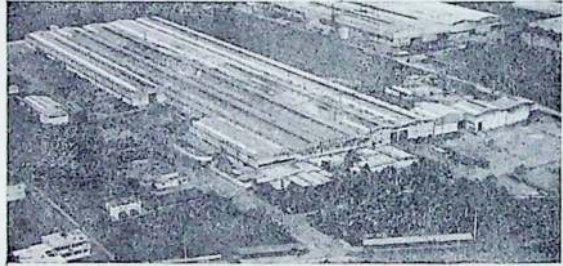
Yeni Yayınlar / 67

M. Tarık Yaşa

1989 YILINDA
EKONOMİNİN YÖNETİMİ
NASIL OLMALIDIR?

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ OLMANIN SORUMLULUĞUNU TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabataş, Seluştu No 27 80040-İstanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

dünün, bugünün, yarının
bankası

T.C. ZİRAAT
BANKASI
"Gücüne erişilmez"

Selin®

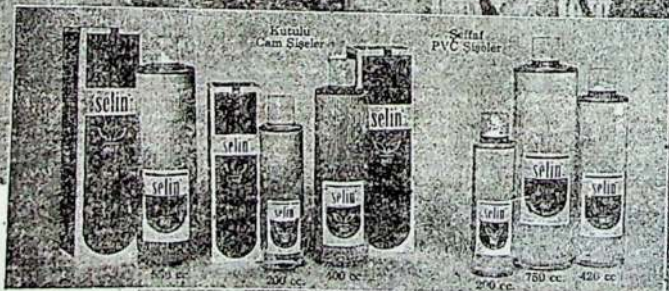
LİMON KOLONYASI

80

*Doğanın
Saf Damlası...*

Bir yazın düşeyin... Serinlik ortamında...
Kokuların parıltısında...
Doğanın kaynağında...
Selin'in her damlasında
bir doğa parçası gizlidir.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkuş • Dr. Orhan Altın • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansen • Halûk Ceyhan • Prof. Dr. Lâtif Çakıcı • Mehmet Gün Çalık • Şinasi Çelikkol • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşlülöğlü • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferhan • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Doç. Dr. Halûk A. Kabanlıoğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaçoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özasan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özilhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Doç. Dr. Merih Faya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçsiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Y. Doç. Dr. Göksel Yücel • Doç. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayım Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

L.VII.1988

Sevgili Okurlarımız,

Derginiz bu sayı ile 25'inci yayın yılını tamamlamıştır. Sadece belirli konuların işlendiği bir yayın organının yaşamını aralıksız çeyrek yüzyıl sürdürmesinin bir açıklaması olmalıdır: Dergi, okunan ve aranan etkili bir yayın organıdır; okurları ile yazarlarından süreklî ilgi ve destek görmektedir. Son yıllarda Dergi, sayıları giderek artan binlerce abonenin yanı sıra yurdun dört bir yanındaki gazete bayilerine de ulaştırılmaktadır. Okurlarımızın 1989 yılında da Dergi'ye aynı yakınlığı göstereceklerine inanıyoruz. Bu inançla kendilerine sesleniyoruz: Lütfen abonemizi bir an önce yenileyiniz. Kişisel ve grup abonelerin süreleri genelde Aralık ayında bitmektedir. Abone yenileme işleminin gecikmesi, dağıtım çalışmalarımızı olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, Dergi'nin gereğinden fazla ya da az sayıda basılmasına yol açmaktadır. Bir kez daha yineleyelim: Size, daha iyi hizmet sunabilmek, beklentilerinize cevap verebilmek ve zengin içerikli bir yayın hazırlayabilmek için her konuda desteğinizi ihtiyacımız vardır.

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde, «1989 yılında ekonominin yönetimi nasıl olmalıdır?» sorusu tartışılmaktadır. «Açık Oturuma» katılan değerli konuşmacılarımız, «1989 yılında Türk ekonomisine ilişkin resmi beklentiler» üzerine görüşlerini açıkladıktan sonra şu sorularla da cevaplandırıyorlar: DPT'nin öngördüğü 1989 hedefleri gerçekçi midir? 1989'da sanayinin karşılaşacağı önemli sorunlar nelerdir?

Dergi'de yer alan diğer yazıların da her zaman olduğu gibi ilginizi çekeceğini umuyoruz. Bu arada, «Kuzey-Güney İlişkileri» başlıklı çeviriye okumanızı özellikle tavsiye ederiz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ ARALIK 1988 YIL : 25 SAYI : 12 1500 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazısı Sokak No. 6 Kat 2; Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 528 34 11 • YAZIŞMA : P.K. 769; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. • KDV DAHİL YILLIK ABONE : 12.750.— TL; ÖĞRENCİLERE : 6.375.— TL. • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 300.000.— TL, Ön Kapak İç 250.000.— TL, Arka Kapak İç 200.000.— TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içi) 150.000.— TL, Tam Sayfa 125.000.— TL, Yarım Sayfa 75.000.— TL, Çeyrek Sayfa 40.000.— TL, Renk Farkı 50.000.— TL. • NOT : İlan fiyatlarına % 12 oranında KDV ilave edilecektir. • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul) : Akbank Türbe Şubesi 443, 13 Bankası Türbe Şubesi 15410, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ - TERTİP - BASKI : Met/Er Matbaası, Telefon : 528 28 90 • ÇİLT : ŞEMA, Telefon : 536 31 09 • BASKI TARİHİ : 28 Aralık 1988 • SAYISI 6000

ekonomik göstergeler

	1986	1987	1988		
			Temmuz	Ağustos	Eylül
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	2545.7	2998.5		2800.7	3043.6
Banknot Miktarı (milyar TL.)	2021.1	3018.3	4376.0	4289.0	4559.1
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	1828.0	3438.7	4248.7	4091.2	4260.7
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	1051.5	1406.6	1982.6	1714.1	1704.2
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	13235.3	18565.1	19177.9	19887.6	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	3192.3	5179.0	3610.0	3071.8	
Tasarruf Mevduatı	5752.6	6929.2	8793.3	9396.6	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	889.5	1512.1	1448.0	1620.8	
Vadeli Tasarruf Mevduatı	4863.1	5417.1	7344.3	7775.7	
Mevduat Sertifikası	787.7	1392.1	1045.9	1300.3	
Resmî Kuruluş Mevduatı	1325.3	2237.3	3153.5	3071.8	
Bankalar Mevduatı	1654.3	2035.8	1471.4	1498.3	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	523.2	791.6	1103.9	1230.5	
Döviz Tevdatı	2592.5	5598.1	6757.2	7399.3	
Toplam Krediler	11517.2	18708.6	20819.5	21424.9	
Tarım	1773.2	2758.6	2594.9	2893.8	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	1491.6	2312.7	2358.7	3104.9	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	431.9	686.1	739.2	786.6	
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)	791.7	1539.1	1656.2	1649.2	
Denizcilik	58.6	59.7	32.1	50.5	
Ticari, Sınai, Sair	6970.1	11353.1	13084.4	12947.0	
PARA ARZI (milyar TL.)	4361.8	6593.0	8220.7	8356.4	8753.5
FİYATLAR (Diğer Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici 1978 — 1979 = 100)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	504.7	751.9	1022.8	1055.0	1093.7
Tarım (Genel)	446.3	654.0	866.8	892.4	913.3
İmalat Sanayii (Genel)	509.4	755.0	1082.1	1113.3	1159.6
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	1561.0	2767.2	3749.6	3874.6	4062.1
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	1765.7	3194.4	4298.5	4420.3	4643.0
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	11104.8	14163.1	8262.1	9397.7	10544.5
Dışsatım (FOB)	7456.7	10190.0	6301.0	7116.7	8122.7
İşçi Dövizleri	1633.0	2021.0	853.0	1073.0	1234.0

Notlar : (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Banka kredilerine, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank, eski DYB) kredileri dahildir. (4) Para arzı (M₁) dar tanımlıdır. (5) Dışalım rakamlarına altın dışalımaları da dahildir

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

KATILANLAR :

- Ertuğrul İhsan ÖZOL
- Prof. Dr. Dündar SAĞLAM
- Osman Nuri TORUN

YÖNETEN :

- Dr. Öztin AKGÜÇ

1989 Yılında Ekonominin Yönetimi Nasıl Olmalıdır?

AKGÜÇ — Efendim, toplantıya hoş geldiniz. «1989 yılında ekonominin yönetimi nasıl olmalıdır?» sorusunu tartışmadan önce «1989 yılında Türk Ekonomisine ilişkin resmi beklentiler nelerdir?» bunu sunayım. DPT'nin öngörmüş olduğu büyüme hızı 1989 yılı için % 5'tir. Buna göre önümüzdeki yıl Türkiye'nin GSMH'sı 161,5 trilyon Türk Lirası'na ulaşacaktır. Yine 1989 yılına ilişkin olarak ihracat hedefi FOB değer olarak 12 milyar 485 milyon dolardır. İthalat hedefi ise 16 milyar 320 milyon dolar. Dış ticaret açığı 2 milyar 860 milyon dolar olarak öngörülmektedir. Ancak, 1989 yılı için cari işlemler açığı sadece 235 milyon dolar hedeflenmiştir. Bu da gösteriyor ki resmi beklenti, 1989 yılı için, cari işlemler dengesinin sağlanacağı yönündedir. Enflasyon beklentisi resmi açıklamalara göre % 38'dir. Fakat

Planlama'nın yapmış olduğu tahminlere göre % 50'dir. Yine de 1989 Yılı Bütçesi hazırlanırken, çok açık olarak söylenmemiş olmakla beraber, Bütçe'de öngörülen enflasyon hedefi % 50'dir. Her ne kadar bu hedef kamuoyuna % 38 olarak açıklanmış ise de. Yine bildiğiniz gibi önümüzdeki yıl Türkiye'nin bütçesi, başlangıç ödeneklerine göre 33 trilyonluk bir büyüklüğe ulaşmaktadır. Bütçe resmen 4,5 trilyon bir açıkla bağlanmış durumdadır. 1989'a ilişkin başlıca makro hedefler böylece özetlenebilir.

Sarıyorum ki 1989'da Türk ekonomisinin önemli sorunları olacaktır. Bu sorunlar nelerdir? Dış borçlar meselesi herhalde yine Türkiye'nin gündeminde olacaktır. Cari işlemler açığının her ne kadar azalacağı öngörülmekle beraber Türkiye, en azından vadesi gelen dış borçlarının refinans-

manı için yeni dış borçlar bulmak zorunda kalacaktır. İç borçlar son yıllarda hızla büyümektedir, 1989 Yılı Bütçesi'nin de açıkla bağlanmış olması artı kamu kesiminin bütçe dışında da finansman açığının sürmesi, iç borçlar konusunu daha güncel hale getirecektir. Bunun dışında sanayii önemli sorunlar beklemektedir. Bir yandan enflasyon diğer taraftan da durgunluk sanayii önümüzdeki dönem büyük ölçüde etkileyecek gibi gözük-

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

İ.Ü. İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

mektedir. Nitekim slumpflation terimi yavaş yavaş sanayicilerin ağızında da yer etmeye başlamıştır. Bu kavramı biz birkaç yıl önce Türkiye'nin ekonomik durumunu tanımlamak için kullandık ama, şimdi yavaş yavaş sanayiciler de artık bu slumpflation terimini kullanmaya başladılar. Türkiye'nin geleneksel sorunları işsizlik, gelir dağılımındaki bozukluk, bunlar önümüzdeki dönemlerde de herhalde şiddetini artırarak devam edecektir.

Şimdi dilerseniz toplantıda şöyle

bir yol izleyelim. Birincisi, DPT'nin öngördüğü 1989 hedefleri ne kadar gerçekçidir? Bunu tartıştıktan sonra özellikle iki konu üzerinde durabiliriz: (1) 1989'da sanayinin karşılaşacağı önemli sorunlar nelerdir? (2) Türkiye'de ekonominin yönetimi nasıl olmalıdır? Bu çerçeveye içerisinde, bu beklentiler karşısında. Dilerseniz önce hükümetin konjonktüre ilişkin beklentileri ne kadar gerçekçi, onu tartışalım. Buyurun Sayın Özal.

**hükümetin yaptığı
kalkınma hızı ile
ilgili milli gelir
ön tahminleri
gerçekçi değildir;
1989'da enflasyonla
mücadelede önemli bir
gelişme olmayacaktır**

ÖZOL — Ben hükümetin yaptığı kalkınma hızı ile ilgili milli gelir ön tahminlerini gerçekçi bulmuyorum (*). Son yılların sonuçlarına baktarsak, 1989 yılında da kalkınma hızı % 5'lerde kalmaz. Daha yukarlarda olacağını tahmin ediyorum. Bunun da sebebi, hükümetin enflasyonu durdurmakta başarılı olamayacağı ve sene sonunda yine enflasyon hızının eski senelerde olduğu gibi hükümet hedefinin daha üstünde teşekkül edeceği. Bu tahminlerin gerçekçi olmaması, özellikle kamu sektöründeki durumdan kaynaklanıyor. Kamu açığı rakamlarına baktığımız zaman, kamu-

(* Dergi'nin Notu: Sayın Ertuğrul İnsan Özal, konuşmasına başlamadan önce, bu toplantıda yapacağı açıklamaların kendi kişisel görüşleri olduğunu, hiçbir kuruluş ve grubu bağlamadığını ifade etmiştir.

daki tasarruf-yatırım açığının kamu harcanabilir gelirine oranı 1986 yılında % 12,16 iken 1987'de % 23,12'ye, 1988'de % 25'e çıkmış. 1989'da bunu % 16,5'a kadar indirebileceğini hükümet planlıyor ki, bunu fazla hayalci bir rakam gibi görüyorum. Keza kamu açığını GSMH'nın oranı olarak nazara alırsak, 1988 senesi için % 2,8 olarak planlanan bu oranın şimdi en az % 4 olarak gerçekleşeceği tahmin ediliyor. 1989 için konulan hedef yine % 2,8'dir. Yani hükümet, geçen sene gerçekleştiremediği hedefi 1989 yılında gerçekleştirebileceğini düşünüyor. Ben şahsen bunu da gerçekçi görmüyorum. Çünkü kamu harcanabilir geliri 1988 yılında % 5,5 düşmüş, daha önceki yıllara göre. Buna karşılık 1989'da % 15 artış bekleniyor. Nerede ise dört misli bir performans yüksekliği bekleniyor. Geçmiş yıl uygulamalarına göre bu kadar yüksek bir artış bence hayalperestlik olur. Çünkü, bu artışı destekleyecek olan ana reformları göremiyoruz. Kamu tüketimindeki artışın geçen senekinin de altında gerçekleşeceği, % 3,1 civarında olacağı düşünülüyor; ayrıca kamu tasarrufları 1988 yılında % 14 azalmışken, 1989'da % 29 artacağı ileri sürülüyor. 1988 yılında 4 trilyonluk kamu-harcama dengesi açığının 1989'da 3 trilyon civarında gerçekleşeceği öngörü- lüyor.

1989 yılında bütçede borç anapara ve faiz ödemeleri 16-17 trilyonu buluyor. Bu, aşağı yukarı bütçedeki transfer harcamalarının tümüne yakın. Bütçedeki personel harcamaları ise 7 trilyon. Bütçenin iç ve dış faiz ödemeleri 9,3 trilyon. Bu rakamlar, bütçenin nasıl kendi kendini yüksek faiz ödemeleri dolayısıyla boğmaya başladığını, gerçek bir bütçe olmaktan çıktığını gösteriyor. 1989 yılında vergi gelirlerindeki artış % 64 olarak planlanmış. 1988'de ise vergi gelirlerindeki artışın % 54 civarında gerçekleşeceği tahmin ediliyor. % 64 oranın-

da vergi geliri artışı iyimser gözüküyor. Vergilerin giderleri karşılama oranı 1988'de % 53,9 olarak gerçekleşmiş. 1989 yılı için % 64,4 olarak planlanıyor ki, bu da biraz yüksek. Özel sektör üretken yatırımlarının 1988 yılında GSMH'ya oranı % 6,6 olarak gerçekleşmiş. 1989'da % 6,4 olarak biraz aşağıda gerçekleşeceği planlanıyor. Konut yatırımlarında bir hızlanma olacak: 1988'de konut yatırımları GSMH'nın % 6,2'si iken 1989'da % 6,9'u olarak düşünü- lüyor.

ERTUĞRUL İHSAN ÖZÖL
İktisatçı-Maliyeci

Bunlar da gösteriyor ki, 1989'da enflasyonla mücadelede önemli bir gelişme olmayacak. Hedeflerden, öngörülen rakamlardan bunu müşahede etmek, böyle bir sonuca varmak mümkün. Buna mukabil hükümetin borçlanma rakamları yine eskisi gibi duruyor. Kamu finansman durumu dolayısıyla enflasyon hızının 1989'da fazla değişmeyeceğini, belki yapılacak yapısal reformlara bağlı olarak % 15-% 20 kadar 1988 yılının altında ger-

çekleşebileceğini tahmin ediyorum. % 6 - % 6,5 milli gelir artışı yanında enflasyon % 65 civarında tutulabilirse, bunun son derece başarılı olabileceğini düşünüyorum. Önemli olan önce enflasyonu durdurmak ve bunun için de gerekli yapısal tedbirleri alabilmektir. Ben kısa vadede alınacak monetar tedbirlerle enflasyonun kontrol altına alınabileceğini düşünmüyorum.

AKGÜÇ — İsterseniz o konuya sonra girelim. Sayın Torun, sizin bu hükümetin önümüzdeki yıla ilişkin beklentileri hakkındaki değerlendirmelerinizi alabilir miyim?

rakamlar, 1989 yılı bütçesinin çeşitli tutarsızlıklarla hazırlandığını göstermektedir; yüksek gelir elde eden kitlenin gerçekten vergi ödemesini sağlayacak yeni bir karar yoktur

TORUN — Sayın Özol'un biraz önce ifade ettiği rakamlar gösteriyor ki, 1989 Bütçesi aslında çeşitli tutarsızlıklarla hazırlanmış bir bütçe. Hükümetin elindeki aletlere ve seçmek durumunda olduğu hedeflere baktığımız zaman, önceki yıllara göre çok daha güç durumda olduğu açık olarak ortaya çıkıyor. Birincisi, önceki yıllarda net dış borçlanma ve bunun deflasyonist etkilerine rağmen enflasyon % 90 seviyelerine çıkmış. 1989 ve ondan sonraki yıllarda Türk ekonomisinin net dış kaynak sağlama gücü kalmadı bence. Türkiye gelecek dönem-

lerde yılda en az 3 milyar dolar faiz ödemesi yapacak döviz olarak artı 4 milyar doları aşan taksit ödemelerini yapacak. Ve bu borç taksit ödemelerini karşıladıktan sonra bir de net dış transfer sağlayacak. İşte bu imkânsız. Bundan sonraki yıllarda karşımıza, ne kadar süreceğini kesinlikle söylemek mümkün değil ama, enflasyonist bir baskı unsuru daha çıkacak. Dışarıya faiz ödemelerinin yaratacağı kaynak transferinin doğuracağı enflasyonist baskı. Oldukça güç bir baskı unsuru. Bunu telafi etmek ancak devlet harcamalarının ciddi olarak kısılması, devlet gelirlerinin önemli miktarda artırılması ve toplam harcamalarda önemli kısmalar yapmakla mümkündür.

Gelecek yıllarda toplam harcamalarda acaba bir kısıntı düşünebilir miyiz? Toplam harcamalarda bir defa büyük kitlenin harcamalarını düşürmenin mümkün olduğunu zannetmiyorum. Çünkü büyük kitlenin gelirleri zaten düşürülebileceği kadar düşürülmüş. Harcamaların düşürülmesi için büyük kitlenin gelirlerinin bugünkü seviyesinin dahi altına düşürülmesini ben mümkün görmüyorum. İkincisi, toplu sözleşmeler bunu açık olarak ortaya koyuyor; bu sene sonunda ve önümüzdeki aylarda bağlanacak olan toplu sözleşmeler yıllık % 100 ve % 100'ün üstünde ücret artışları gösteriyor. Bu nedenle özel tüketim harcamalarında da ciddi bir artış beklemek durumundayız.

AKGÜÇ — Yalnız Sayın Torun, gelir dağılımı bozulduğu için gelirin büyük bir kısmı küçük bir grubun elinde toplanmış durumda. Acaba bu yüksek gelirli grubun harcamaları kısılamaz mı?

TORUN — Onların harcamalarının kısılması demek, yatırım harcamalarının kısılması demektir.

AKGÜÇ — Onların tüketim harcamaları da var.

TORUN — Onların tüketim harcamalarının büyük bir kısmı gelirlerine göre önemsiz. İkincisi, tüketim harcamalarını zaten yurt dışında yapıyorlar. Yüksek gelir elde eden kesimin tüketim harcamalarını karşılayacak türde mal ve hizmetlerin Türk ekonomisinde üretimi zaten az. Belli bir kesim, tüketim harcamalarının çok sınırlı bir bölümünü Türk ekonomisinden, çok büyük bir bölümünü ise dış ekonomilerden karşılıyor. Çünkü

OSMAN NURİ TORUN

İktisatçı-Maliyeci

bu yüksek gelir seviyesindeki kişilerin tüketim harcamalarını karşılayacak üretim kompozisyonu yok bizde. Çok küçük bir kitle. Bu kitlenin son derece lüks harcamalarını hangi üretimimizle karşılamamız mümkündür? Ekonominin yapısı ona uygun değil.

AKGÜÇ — Ben şu açıdan söylüyorum. Yüksek gelirli grupların vergilendirilmesi yolu ile bir kaynak yaratılması olanağı...

TORUN — Tamam, onların harcamalarının vergilendirme yolu ile cebri olarak tasarrufa dönüştürülmesi, o son derece önemli. Ve o gerçekten son derece etkin bir politik alet olarak kullanılabilir. Ama bu hükümette o niyet ve o kararı görmüyoruz. Bu birinci neden.

ÇZOL — Yüksek gelirlielerde tedbirler tüketimi kısalmaz, daha ziyade yatırımı düşürür.

TORUN — İkincisi, Sayın Özal'ın da vurguladığı gibi toplam harcamaları, tüketim artı yatırım harcamalarını düşürebilir. Ama onun için de ciddi bir vergi reformu gerekir. Yüksek gelir elde eden kitlerin gerçekten vergi ödemesini, dolaysız vergileri ödemesini sağlayacak yeni bir karar görmüyoruz. Kurumlar Vergisi özel kesimce aşağı yukarı ödenmiyor. Yüksek gelir kesimleri hemen hemen Gelir Vergisi de ödemiyor. Çünkü gelirlerinin büyük bir bölümü kâr payı (temettü) olduğu için, temettüleri de istisnalara giren kurum kazançlarından sağlandığı için ve kâr payları da vergi beyannamesine dahil olmadığından, yüksek gelirli gruplar vergi ödemiyorlar. Devlet tahvili ve Hazine bonusu faizleri de zaten vergiden muaf. Yüksek gelir kesimlerinin başka hangi kaynaklardan gelirleri var?

AKGÜÇ — Rant gelirleri var. Özellikle büyük şehirlerde toprağın değer kazanmış olması dolayısıyla elde etmiş oldukları rantlar var.

TORUN — O da vergiye tabi değil. Binaenaleyh yüksek gelir kesiminin gelirlerinin vergilendirilmesi diye bir olay bugün fiilen yok. Önümüzdeki yıl olacağını gösteren bir emare de yok ortada. Ne Kurumlar Vergisi'nde ne Gelir Vergisi'nde ne de yeni vergi düşünceleri içinde ben böyle bir niyete, yüksek gelirli vergilendirme niyetine rastlamadım. Öyle olunca, ta-

sarrufları cebri tasarrufa dönüştürerek miktarını artırabilecek bir tedbirin, bu bütçede ve bu bütçe ile birlikte alınan kararlarda bulunmadığı kanaatindeyim. Dış dengeye gelince, dış denge rakamları biraz mübalağa edilmiş gibi geliyor bana. Çünkü 1988 ve daha önceki ihracat rakamları önemli bazı teşviklere dayanarak sağlanmıştı. Bunlardan birincisi vergi iadesi meselesidir. Vergi iadesi olarak % 15 ile % 30 arasında ihracatçı sermaye şirketlerine yüksek teşvikler ödeniyordu; bu 1989 başından itibaren sıfıra düşmüştür. Maliyet avantajı sağlayan ücret düşüklüğü 1989'dan itibaren nispeten kaybolacaktır. Çünkü bundan sonra reel ücretleri daha fazla düşürmek mümkün değildir. Sendikalar toplu sözleşmelerde önceki yıllara göre daha rahat hareket ettiklerinden, bu, reel ücretlerde en azından bir miktar artış sağlayacaktır. Ne kadar sağlayacaktır? Bunu kestirmek çok zor ama, muhakkak önümüzdeki yıl geçen yıllara göre reel ücret artışı olacaktır. Halbuki geçen yıllarda reel ücret sürekli düştü. Reel ücret 1977'in % 50'lerine kadar düştü. Bunun daha altına düşmesini beklemek aşağı yukarı imkânsız.

görünürde, mali
politika açısından
hükümetin kullanmak
istediği etkili bir
araç yoktur;
teşvikler kalkarsa
1989'da ihracat 1988'in
altında kalacaktır

Eğer özetlemek gerekir ise, mali politika açısından hükümetin kullanmak istediği görünürde bir etkili aracın bulunmadığı kanaatine varıyoruz.

Ne devlet gelirlerini artırma, ne de devlet harcamalarını düşürme çabası var. Bir tek kaynak kalıyor geriye. Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin gelirlerini artırmak. O da galiba limitini buldu. Bundan sonra KİT ürünlerine zam yaparak enflasyon üzerinde bir artış sağlamak çok zor. Gazetelerde çıkan haberler dikkat çekici. Haberler ithal sigaralarının tekrar karaborsaya düştüğü şeklinde. Kamu İktisadi Teşebbüsleri ithal mallarını ve kendi ürünlerini o kadar yüksek fiyatlarla satıyorlar ki, artık bunun daha üstüne çıkmak mümkün görünmüyor. Rasyonalizasyon düşünülebilir. O da 1989 yılında sonuç verecek kısa vadeli bir tedbir olarak ele alınmaz. Çünkü rasyonalizasyon, reorganizasyon uzun vadedir. Kaldı ki orada da böyle ciddi bir teşebbüs görmüyoruz. Toplam talep hacminde reel olarak bir artışı sağlayacak hangi göstergeler elimizde var ki, kapasite artışı olsun ve devlet gelirleri artsın. Devlet gelirleri artmayınca da devletin giderleri tarafına bakalım. % 38 enflasyon varsayımına dayanılarak hazırlanmış bir gider bütçesi var elimizde. Ve % 38 enflasyon öngörüsünün 1989 yılı için gerçekçi bir enflasyon olmadığı kesin. Öyle ki planın enflasyon hedefleriyle bütçenin enflasyon hedefleri biraz önce de belirtildiği gibi farklı, birisi % 38 diyor diğeri % 50 öngörüyor.

AKGÜÇ — Aslında bütçe de % 50 öngörüsüne göre hazırlanmış. Resmen % 38 ama rakamlara baktığınız zaman gelir tahminlerinde bütçe % 50 enflasyonu esas almış.

TORUN — Hatta % 53 çıkıyor. Buna rağmen % 38'e göre hesap yapıyorsunuz harcamalarınızda. % 38 enflasyonu sağlayamamak, en galip ihtimaldir bugün. Zorlarsanız % 38'i sağlamayı, o zaman devlet hizmetlerinin kalitesinden fedakârlık yapacaksınız.

AKGÜÇ — Zaten devlet hizmeti diye bir şey kalmamış ki, Sayın Özal

da söyledi, bütçenin % 50'den fazlası transfer ödemesi. Ciddi kamu hizmetine ayrılabilir kaynakları yok devletin bütçesinde. Eğitim harcamaları % 9, sağlık harcamaları % 2. En önemli harcamalar dediğimiz de bunlar. Devletin vergi gelirlerinin % 50'si faiz ödemesine gidince, geriye bir şey kalmıyor.

TORUN — Geriye kalan ile de devleti idare etmek mümkün görülüyor. Böyle bir durumda bütçe gerçekçi bir bütçe olmak vasfını kaybetmiş oluyor. Bütçe gerçekçi olmayınca ve planlama ile de bir paralellik kurulmadığına göre, 1989'u tahmin etmek çok zor. Şu bakımdan da çok zor. Eğer 1989'da gene enflasyon oranı % 80'lerin üstüne çıkacaksa -ki çok rahat çıkabilir- o takdirde bir enflasyon ekonomisinin yönetimi de tah's konusu olabilir. O da bir politika olarak düşürülebilir ama, ortada enflasyon ekonomisi yönetimi ile ilgili de bir şey yok. Kullanılacağı açıklanan politika araçları ise anti-enflasyonist bir politikanın gerçekleşmesini mümkün kılacak şeyler değil. Burada açıkça çelişkili bir durum var, çelişkili durum bir yerde karar kılacak, karar kılacağı nokta neresi olur, açık değil. En çok güvenilen para politikasına bakarsak; para arzının kontrol altına alınmasının mümkün olduğunu zannetmiyorum, bu şartlar altında. Para arzının kontrolü mümkün olmayınca, mali politikasından neler gelecektir? Biraz evvel onun da üzerinde durduk. Orada da ümit verici bir gelişme yok. O halde ekonomi yönetilemez bir istikamete doğru, yani kaderci bir istikamete doğru gitme ihtimali ile karşı karşıyadır. Ekonomi bir yerde kendi kaderine terk edilmiş gibidir. Nitekim sanayideki kıpırdamalar da bunu gösteriyor.

Sanayi kurulmuş, üretiminin bir kısmını büyük teşviklerle dışarıya ihraç eder duruma gelmiş, ama o teşvikleri kaldırdığınız zaman, ihracatta

kullanılan kapasiteyi başka şekilde kullanmak çok zor. İhracatın 1989 yılında reel olarak ne kadar düşeceğini tahmin edemiyorum şu anda, ama ihracat 1988'in altında kalır. Bu birinci nokta. İki, iç pazarda mevcut kapasiteyi kullanmak için ciddi bir gelir artışının, ciddi bir talep artışının olması lazımdır. Üç, dış ödemelerde ihracata bağlı olarak ithalattaki düşmeler de kapasite kullanımını düşürecektir. Dört, para maliyeti ve finansman yapısı bakımından Türk ekonomisinde önde gelen büyük kuruluşların ciddi sıkıntıları vardır. Bankacılık sisteminin de büyük sıkıntısı var. Bankacılık sistemi bir taraftan para topluyor çok yüksek maliyetlerle, diğer taraftan bu parayı rasyonel bir şekilde kullanmak imkânına sahip değil. Hatta güvenlik olarak kullanmak imkânına sahip değil. Bankacılık sisteminin yarınının ne olacağı da ayrıca tartışılması gereken bir konudur.

türkiye'de rasyonel bir şekilde hiçbir araç kullanılmamıştır; ne ciddi bir para ne de malive politikası izlenmiştir; çıkar çevrelerinin etkileri ve dış telkinlerle ekonomi belli yönlere savrulmuştur

AKGÜÇ — Buyurun Sayın Sağlam. Şimdi de sizin görüşlerinizi alabilir miyim?

SAĞLAM — Arkadaşlarımız Sayın Özal ve Sayın Torun ekonominin 1989'daki görünüşünün iç açıcı olmadığını rakamlarla açık bir şekilde belirttiler.

Benim 1989 ile ilgili olarak bunlara ekleyecek farklı bir beklentim yok. Fakat ben bu filmi geriye çevirerek, burada sizinle birlikte tartışmak istiyorum. Özal Hükümetleri hangi temel stratejik hatalar yaptılar? Hangi iktisat politikası araçlarının kullanımında hatalar yaptılar? Çünkü Sayın Torun da biraz önce bahsetti, giderek araçlar da aşınmaya başlamıştır: politikayı iktisadi yörüngesine sokacak olan iktisat politikası araçları da giderek aşınmıştır ve ekonomi âdeta kontrol edilmez, kendi haline bırakılmış bir şekle dönüşmektedir.

AKGÜÇ — Benim kişisel kanıma göre hiçbir araç rasyonel bir şekilde Türkiye'de kullanılmamıştır, bu dönemde. Türkiye 1980'den sonra ne ciddi bir para politikası izlemiştir ne de maliye politikası. Bunu vurgulamak lazımdır. Günümüzde ve bazı çıkar çevrelerinin etkileriyle ve çoğu kez dış telkinlerle ekonomi belli yönlere savrulmuştur. Bunu açıkça vurgulamakta yarar var.

SAĞLAM — Sayın Akgüç, benim de zaten vurgulamak istediğim nokta budur. Bir kere, 1980'den bu yana üzerinde durulan ana politikalardan birisi, reel faiz politikasıdır. Faiz politikasıyla ekonomiyi önemli yönelişler kazandırabilmek ana araçlardan birisi idi. Bir kere burada bir temel yanlış yapıldı sanıyorum. Bunu Özal Hükümeti'nin teorisyenleri ve uygulayıcıları da pek düşünmediler. Türk ekonomisinde faizin tasarruflar üzerinde ve diğer alanlardaki etkilerini iyi ölçtüklerini sanmıyorum. Bir kere şu görüş Sayın Özal'da mevcuttu, başlangıçta: «Yüksek faiz talebi kısıtlayarak enflasyonist baskıları hafifletir.» Halbuki Türkiye'de meseleye baktığımızda, yüksek faizle enflasyonist baskıların hafifletilmesi görüşü, pek işlemez. Neden işlemez? Çünkü, Türkiye'deki yatırım harcamalarının % 50'sine yakını, hatta daha büyük

kısmı kamu yatırımları. Kamu yatırımları faize karşı duyarlı değil, faiz ile ilişkisi yok. Politik tercihlerle bağlı. İkincisi, özel kesimin yenileme yatırımları, Yüksek faizler yeni üretim tesisi yatırımları için engelleyici olabilir; yenileme yatırımlarında, modernizasyon yatırımlarında, tamamlayıcı nitelikteki yatırımlarda faiz duyarlılığı etkisini yitiriyor. Çünkü bu yatırımları işletmeler mutlaka yapmaktan zorunda.

Yüksek faizin kredi talebini kısıtlayıcı fonksiyonu da Türkiye'de hemen hemen işlemiyor. Zaten işletmelerin büyük çoğunluğu bankalara büyük ölçüde borçlandıkları ve faizlerini de yeni kredi almak suretiyle karşılar hale geldikleri için, bunların da yüksek faize karşı hiçbir duyarlılıkları ve esneklikleri yoktur. Demek ki yüksek faiz kredi talebini de kısıtlamıyor. Yatırım talebinin yarısını yani kamu yatırımlarını kısıtlandırıyor. Tüketim harcamalarına bakıyoruz: «Yüksek faiz politikası, mevduata verilecek yüksek faiz tüketim harcamalarını kısıtlayabilir mi?» diye. Orada bir süre kısıtladığını görüyoruz. Ancak bir dönem itibarıyla. Mevduat sahiplerinin faiz gelirlerini elde ettikleri dönem sonucunda, yüksek faiz tüketimi kısıtlayıcı değil aksine tüketimi pompalayıcı etkiye dönüşüyor. Özellikle bu sefer lüks tüketimi pompalar hale geliyor. Devlet harcamalarında yüksek faiz acaba frenleyici bir rol oynuyor mu? Aksine, çünkü bütçenin içerisinde önemli bir faiz kalemi yani transfer harcamaları dediğimiz bir kaleme ortaya çıkıyor. O halde yüksek faiz gelişmiş ülkelerde kendisinden beklenen fonksiyonları Türkiye'de yapamıyor. Tersine yüksek faiz bütçe açıklarını büyütüyor, bütçe açıkları yeniden borçlanmayı artırıyor, o da yüksek faize yol açarak ekonomide bir kısır döngü oluşturuyor. Birinci önemli nokta bu. Demek ki faiz aracı Türkiye'de işlememektedir ve

bununla hükümetin sık sık yaptığı gibi devamlı oynamakla da bir yere varılamamaktadır.

Son alınan kararlardan sonra yeni bir tehlike daha ortaya çıktı. Dövizdeki ani kur değişimleri, yani döviz fiyatlarındaki ani artışlar karşısında hükümet önlem olarak yüksek faiz uygulamak suretiyle, faizi, dövize olan talebin yön değiştirmesini sağlayıcı bir politika aracı olarak kullanmaya başladı. Yüksek faiz politikası-

PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM
İktisatçı-İşletmeci

nın bu amaç için kullanılması enteresan bir gelişme. Döviz kurlarındaki iniş ve çıkışları frenleyebilmek için, yüksek faizi bir araç olarak kullanma gibi, yeni bir araçla karşı karşıyayız. Ve bunun kontrol etkisinin de çok sınırlı olduğunu giderek görüyoruz. Bugün belki döviz fiyatları nispi ola-
istikrara kavuşmuş görünüyorsa da, döviz kurunda oynamaların, kıpırdamaların da başladığı gözlenmektedir.

Bence ikinci temel stratejik hata -birincisi faiz politikası idi- aşırı borç-

lanma... Devletin borçlanması ile firmanın borçlanmasının karıştırılmasından kaynaklanan bir temel hata yapıldığını düşünmekteyim. Çünkü biliyoruz ki kamunun finansmanında vergi ana ve temel kaynaktır. Kamunun finansman açıkları vergi artışı yolu ile karşılanabilir. Veya tahvil çıkarma yolu, vatandaşa veya bankalara tahvil satmak suretiyle borçlanma yolu seçilebilir. Ya da bunların dışında Merkez Bankası'ndan direkt borçlanma mekanizmasına başvurabilir. Şimdi 1980 öncesinde hepimizin bildiği gibi Hazine-Merkez Bankası ve KİT üçgeni emisyon artışında rol oynuyordu. KİT'ler bile Merkez Bankası'ndan doğrudan doğruya borçlanır hale gelmişlerdi. Fakat 1984'den sonra gayet ilginç bir değişim oluyor. Özal Hükümeti iktidara geldikten sonra, o zamanlar 1.6 trilyon lira civarında olan iç borç rakamı, o yıldan itibaren anormal bir şekilde büyütülmeye başlanmıştır. Ve hükümet devamlı olarak Hazine'nin ihtiyaçlarını karşılamak için bono veya tahvil çıkarıp piyasada pazarlar hale gelmiştir.

devlet tahvilleri
tutarı para arzı
rakamlarına dahil
edilmelidir; çünkü
bankalar ellerindeki
tahvil ve bonoları
karşılıklı göstererek
her türlü operasyonu
yapmaktadırlar

Sayın Özal'ın, doğrudan Merkez Bankası'ndan avans alıp borçlanma yerine, yani direkt emisyon artışı yerine tahvil, bono çıkartarak devletin ihtiyaçları karşılandığı takdirde bu-

nun enflasyonist etkilerinin olmayacağı şeklinde bir öngörüsünün, böyle bir politikanın dayanağını oluşturduğunu sanıyorum. Ama bu mekanizma işlememiştir; biraz önce de bahsettiğim gibi, 1984'de 1.6 trilyon civarında olan iç borç rakamı, şimdi öyle sanıyorum ki 12 trilyon liraya çıkmıştır.

AKGÜÇ — Daha fazladır. Hazine kefaletiyle olanları da buna dahil edince 16 trilyona çıkıyor.

SAĞLAM — İç borçlanma, 1.6 trilyon liradan 16 trilyona zıplama gibi ve üstelik yüksek faizli ve kısa vadeli, zamanlaması da çok kötü yapılmış bir biçimde devreye sokulmuştur. Bir işletmenin kısa vadeli döner sermaye ihtiyacını bankalardan karşılaması gibi, devlet de finansman ihtiyacını zaman zaman çıkardığı araçlarla yani devlet tahvilleri ve Hazine bonusu ile karşılar hale gelmiştir. Oysa devletin elinde biraz önce de değindiğim çeşitli araçlar, özellikle vergi aracı vardır, kamu finansmanı için. Hepimizin bildiği gibi Hazine isterse Merkez Bankası'ndan direkt de borçlanabilir. Tahvil ya da bono çıkartabilir. Dünyada bütün ülkelerdeki uygulamaya baktığımız zaman, bir iki istisna hariç örneğin İtalya gibi, hepsinde devlet tahvillerinin vadelerinin çok uzun döneme yayıldığını ve faiz oranlarının da piyasa faiz oranlarının oldukça altında olduğunu görüyoruz. Çünkü arkasında devlet güvencesi var. Devlet güvencesi olduğu için Hazine bonoları ve devlet tahvillerinde risk yok. Hatta satmada diğer ülkelerde hükümet tarafından yapılan enpozeler görüyoruz. Bizde bu yüksek faizli iç borçlanma bugün kontrol edilemez boyutlara gelmiş ve bütçeyi altüst etmiştir. 1988 Bütçesi'nde ve 1989 Bütçesi'nde bunu görüyoruz. Öyle ki bugün kamu kesimi, iç borçlanmayla, yüksek faizli çıkardığı tahviller ve bonolar yoluyla içeride devamlı faiz oranlarını yuka-

rıya doğru yükseltici bir rol üstlenmiştir. Son yıllarda faizlerin yukarıya yükselmesinde kamu kesimi bir numaralı rolü oynamıştır. Bankalar, devletin çıkardığı tahvilleri satın alarak portföylerine koymak suretiyle, işletmelere açacakları kredileri giderek oransal olarak azaltmışlardır. Çünkü daha rahat bir gelir elde etmek, güvenceli bir gelir elde etmek imkanı, bankaları 1988 yılında hatta 1987'de menkul kıymet pazarlayan kuruluşlar haline dönüştürmüştür.

AKGÜÇ — Vergi avantajları olduğu için, vergilerini sıfırlamak için de devlet tahvili ve Hazine bonolarını bir araç olarak kullanmışlar. Açıklanan bilanço kârı kadar devlet tahvili faizi elde edildiğinde vergi sıfırlanmaktadır.

SAĞLAM — Oysa Türkiye'de hemen şunu görmek lazım, Evvelden beri söylüyorum. Bugün artık devlet tahvilleri bizim para arzı rakamlarına dahil edilmelidir. Bugün para arzı kapsamında saymadığımız bu rakamı da para arzı rakamlarına eklemenin zamanı gelmiş geçmektedir. Çünkü bankalar ellerindeki tahvilleri, bonoları karşılık göstermek suretiyle her türlü operasyonu yapar hale gelebilmişlerdir. Devlet tahvili, Hazine bonusu yeni bir para arzı kalemi haline dönüşmüştür. Şimdi tabii bunun en önemli kötü etkisi hepimizin bildiği crowding out dedikimiz, özel sektörün para ve sermaye piyasalarının kamu kesimince itilmesidir. Bankalar menkul kıymet pazarlayan kuruluşlar haline dönünce, özel sektördeki kredi kullanımını giderek düşmüş ve özel sektörün yatırımlara dönüşebilecek kredi alma olanakları kısıtlanmıştır. Demek ki giderek büyüyen bütçe açıkları beraberinde yüksek borçlanma getirmiş, yüksek faizli borçlanma tekrar bütçe açıklarını büyütmüş, bir kısır döngü de burada ortaya çıkmıştır; aynen faizde olduğu gibi. Bugün bütçeye ba-

kiyorsunuz, transfer harcamaları içerisinde iç ve dış borç faiz ödemeleri çok büyük rakamlara varmış bulunmaktadır.

Şimdi ben bir noktayı daha vurulayayım. Sayın Özal'ın 1984'lerde kafasındaki bir diğer temel yanlışlığı da şurada görüyorum. Yatırım politikasında yaptığı stratejik hata. Sanıyorum bir düşüncesi vardı ve bunu sözlü ve yazılı beyanlarında çeşitli keler de ifade etti: «Önce altyapıya yüklen, iki üç sene sonra bu zemin üzerinde özel sektör nasıl olsa kendi kendini kurtarır ve gerekli yatırımı yapar.» Her ne pahasına olursa olsun bu zemini hazırlamak gibi bir düşünceye kapıldığını sanıyorum. Ve altyapı dediğimiz yatırımlarda ağırlık kamu kesiminde, kamu yatırımları hemen bütünüyle altyapıya yönelmiş durumda. Bu altyapı konusu çok tartışmalı bir konu. Altyapı yatırımlarının öncelikleri çok önemli. Altyapı yatırımlarının da öncelikleri var. Çünkü altyapı yatırımları içerisinde üretime direkt etkisi olacak altyapı -biz buna üretken altyapı yatırımları diyoruz- niteliğinde olanlar vardır; bunların içerisinde enerji, ulaşım yatırımları, üretken altyapı yatırımlarıdır. Ama bir diğer kesim var ki, bunun üretime etkisi son derece sınırlı, özellikle belediyelerin yapmış oldukları altyapı yatırımları gibi... Üretime ve dolayısıyla ihracata etkisi çok sınırlı olan bir altyapı yatırım türü var.

Bu yatırımlar konusunda ikinci bir yanlışlığı daha yapıldı. Bu yanlışlığı da, konut yatırımlarının öncelik kazanmasıdır. Sayın Özal «Toplu Konut Fonu» gibi ayrı bir fon oluşturmak suretiyle bildiğimiz temel bütçe prensiplerini ihlal ettiği gibi, konuta öncelik vererek, kanaatimce önemli bir hata daha yaptı. Çünkü konut hepimizin bildiği gibi bir dayanıklı tüketim malıdır. Konut, yapılıncaya kadar geriye doğru etkileri, diğer endüstrilere olan etkileri büyüktür ama, in-

saati bittikten sonra tamamen bir tüketim malı haline dönüşür. Dolayısıyla bu seçimin de yani konut sektörüne bu kadar ağırlıkla yönelmesinin de öncelik sıralamasında yapılan büyük bir hata olduğunu sanıyorum. Zaten Toplu Konut Fonu'nun konut yatırımlarını sübvansiyone etme olanakları da sınırlandı; çünkü en son olarak biliyoruz ki, Toplu Konut Fonu da giderek açık verir hale geldi. O kadar yüksek faizlerle borçlanıldı ki, Fon'un net durumunda bir bozulma olduğunu son zamanlardaki toplu konut kredilerindeki azalmalardan da görüyoruz. Bunun yanında konut konusunda yapılan bir hata da şu: Yılın 11 ayı kullanılmayan yazlık evler... Ben bunu devamlı olarak her yerde vurguluyorum. Türkiye'de bir yazlık olayı var. İkinci konut olayı var.

vatandaş, sermaye piyasasına yatırmadığı diğer araçlarla kanalize edemediği tasarruflarını, yazlık denilen konutlara yöneltmektedir; doğa tahrip edilerek sahillerimizde yeni bir çin seddi örülmektedir

AKGÜÇ — Bazıları için üçüncü konut olayı var. İkinci olsa iyi.

SAĞLAM — Yılda bir ay iki ay kullanılan ve geri kalan 10 ay boş kalan konutlar var. Korkunç israf.

AKGÜÇ — Yurt dışındakini de ilave ederseniz, bir azınlık için dördüncü konut olayı var.

SAĞLAM — Bu yaz Edremit'den şöyle Marmaris'e kadar olan sahille

baktım. Korkunç bir olayın cereyan etmekte olduğunu gördüm. Turizm Bakanlığı'nın seyirci kaldığı bir olay. Turizm Bakanlığı'nın beş yıldızlı oteller, moteller için yaptığı arsa tahsisi bence Türkiye'deki olayın çok küçük bir parçası. Esas olay, vatandaşın sermaye piyasasına yatırmadığı veya diğer araçlarla normal yörüngesine sokmadığı, kanalize edemediği fonlarını, tasarruflarını, yazlık dedığımız konutlara yöneltmesidir. Bir benzerini Almanya'da, Japonya'da ve sair gelişmiş ülkelerde dahi görmediğimiz bir yazlık çılgınlığına Türkiye kendisini kaptırmış durumdadır. Ve gördüğüm kadarıyla, sahillerimizde yeni bir Çin Seddi örülmektedir. Zeytin ağaçları sökülüp demir ve çelikten duvarlar örülmektedir.

AKGÜÇ — Üstelik doğayı da tahrip ederek, bu yazlık çılgınlığı yapılmaktadır.

SAĞLAM — Doğayı da tahrip ederek. Ben şunu da eklemek istiyorum, sözlerimi tamamlarken. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Erhard'ın Almanya'da söylediği bir cümle var. Diyor ki: «Ey Almanlar, siz bir süre daha bu tek odalarınızda yaşamaya mecbur kalacaksınız. Konuta değil, ben yalnızca fabrikalara ve fabrikaların mallarını ihraç edeceği limanlara paraları yatıracam. Ve ancak fabrika ile limanlar arasındaki yolları yapacağım, diğer yolları değil.» Demek oluyor ki tercihler var. Zaten planlama demek, bu tercihleri, altyapı tercihlerini belirlemek, öncelik sıralanmasını tespit etmek demektir. Altyapı konusunda da tamamen palyatif, keyfi tercihler yapıldığını söylemek istiyorum.

AKGÜÇ — Şimdi sanıyorum tartışmamızın ikinci bölümüne, «Türk ekonomisi önümüzdeki dönemde nasıl yönetilmeli?» sorusuna geçebiliriz. Önce Sayın Özol'dan rica edelim. Türk ekonomisi önümüzdeki dönemlerde

-daha geniş bir zaman perspektifi içerisinde de bakabiliriz- nasıl yönetilmeli?

ÖZOL — Efendim, bendeniz Sayın konuşmacıların tahlillerine tamamen katılıyorum. Hakikaten yapılan hataları gayet güzel belirttiler. Uzun veya orta vade açısından ve yapısal değişiklikler açısından soruna göz atığımızda, Türkiye'nin piyasa ekonomisi uygulamalarını başaramadığını görüyoruz. Ancak, «Türkiye niçin başaramadı?» suali cevapsız kalıyor. Çünkü Türkiye'de 1980 başlarında gerekli bilgiler var, gerekli iç kaynak var, dış kaynak var, yetiştirilmiş eleman var, hatta 1983'den sonra belli sınırları olsa da demokratik bir ortam var, buna rağmen biz yeni bir sentez yapamadık.

Yapısal açıdan bakınca, ben sorunu şöyle görüyorum. Türkiye'de öyle bir toplum yapısı var ki, bu toplum yapısı, Batı toplumlarına yani demokratik ve piyasa ekonomisi uygulayan Batı toplumlarına nazaran yeterli bir piyasa ekonomisi kültürüne sahip değil. Bunu ben muhtelif bölümler altında inceleyeceğim. Toplumda belli konularda bir fetişizm var. Bir mefhum, bir anlayışa gereğinden fazla bağlanma hastalığı var. Mesela Cumhuriyet ilan ettik ve zannettik ki cumhuriyet her şeyin çaresidir. NATO'ya girdik, milli savunma sorunumuzu hallettik sandık. Piyasa ekonomisine geçtik, dışa açıldık dedik, bunların bütün ekonomik sorunlarımızı halledeceğini zannettik. Şimdi de AET diyoruz; AET'ye girince de zannedeceğiz ki, AET bütün sorunlarımızı halledecek. Halbuki toplum yapımıza dönük analiz yapmada, uyguladığımız prensiplerin toplum için, bizim için ne anlama geldiğini bilimsel olarak saptamada yarar var. Özellikle demokrasi ve piyasa ekonomisi kültürü, bir uyum, bir anlayış konsensüs düzenidir. Bir zorlama ve emir düzeni değildir. Türk kültürü, esas itibarıyla ka-

palı ekonomi, merkezi planlama, eski bürokratik ataerkil kalıntılar sonucu devamlı bir komuta ekonomisi esprisi içerisinde. İktidara gelen partiler zannediyorlar ki, kapalı kapılar ardında söyledikleri şeyleri yapabilirler veya yaptırabilirler ve kendi başarılarına bunları gerçekleştirebilirler. Halbuki 1980 başlarında önemli bir rota değişikliği yapmak gerekiyordu. Alınan kararları halka anlatmak, muhtelif çevrelerin, kesimlerin, işçilerin, işverenlerin, üniversitelerin, basınının desteğini sağlamak gerekirdi. Zannediyorum bu yapılmadı. Yapılmadığı için de, hatalarda ısrar edildi. Sayın Sağlam gayet güzel belirttiler, o kadar önemli hatalar o kadar uzun sürdü ki; üstelik aynı hatalar hâlâ düzeltilmedi. Tenkitler de olduğu halde hatada ısrar ediyorlar. Çünkü onlar zennetler ki, biz zorla, zorlaya zorlaya piyasa ekonomisini uygulayacağız ve bunu gerçekleştireceğiz. Bunun gerçekçi, başarılı bir yaklaşım olmadığı anlaşıldı.

Demokrasi esasında bizde tam olarak çalışmıyor. Bugün için bir azınlık hükümeti iş başında. Bu haliyle hükümetin bütün kesimleri sürükleyecek bir çoğunluğu, bir gücü yok kamuoyunda, toplumda. Bazı kanunlar hazırlanıyor ve ilgili gruplara sorulmadan Meclis'e getiriliyor ve çıkarılıyor. Çıkarıldığı zaman da anlaşılıyor ki, bu kanunların uygulama şansı yok. Nitekim mali açıdan zor durumda olan firmaları kurtarmak için bir düzenleme yapıldı, çıkarılan kanun hiç uygulanamadı bile. Kağıt üzerinde kaldı. Arkadan İcra-İflas Kanunu getirildi, sorulması gereken çevrelere yeterince sorulmadı ve çıkarıldı. Şimdi uygulanıp uygulanamayacağını göreceğiz. Halbuki piyasa ekonomisi uygulayan ülkelere baktığımız zaman, herhangi bir kanun parlamentoya geldiği zaman, ilgilendirdiği kesim ne kadar küçük olursa olsun, ilgili kişilerin görüşleri parlamentoya

gelmeden parlamento onu konuşmaya bile başlamıyor. Batı âleminde uygulama % 90 böyle.

AKGÜÇ — Onlarda bunun geleceği var. Bir diyalog geleneği var. Bizde ise «Ben yaptım oldu.» anlayışı var.

«partiler son sözü söyler» anlayışı içinde türkiye'de bürokrasi kaybolmuştur; oysa piyasa ekonomisini uygulayan ülkelere esas çözümleri bürokrasi getirir; bizde sistemin temel taşı yıkılmıştır

ÖZOL — Ayrıca bu kanunlarına da girmiş. «İlgililerin görüşü alınmadan parlamentoda konuşulamaz.» diye. Bunu parlamentonun tüzüğüne de koymuşlar. Bizde partiler demokrasisi içinde zannedilmiş ki, partiler her şeyde son sözü söyler. Kimseye bir şey sorulmasına, danışılmasına gerek yok. Onun için bürokrasi de bu anlayışın içerisinde kaybolmuş. Bürokrasi partiler tarafından devamlı budanmış, budanmış, kalan kişiler de yeterince eksper bilgiyi veremiyorlar. Piyasa ekonomisini uygulayan ülkelere baktığımız zaman, Japonya, Almanya, Fransa gibi ülkelere, esas çözümleri getiren bürokrasidir. Ve bürokrasi ilgili çevrelerle yeterince istişare yaptıktan sonra bilimsel öneri getiriyor, çözüm getiriyor ve ondan sonra politikacılara, meclise, çoğu zaman bunu sadece onaylamak kalıyor. Pişme işi, politikacının elinde olmuyor. Pişme

bürokraside oluyor. Bizde de eskiden gelenek bu idi. Fakat bizde partiler demokrasisi bu geleneği yıktı. Onun için sistemin temel taşı yıkılmış vaziyette.

AKGÜÇ — Bu geleneğin yıkılması da özellikle 1950'den sonra oldu. Gelen yöneticilerin «Ben her şeyi en iyi bilirim.» anlayışı, geleneği yıktı. Sanıyorum ki bunu Menderes başlattı, sonra Sayın Demirel devam etti, şimdi Sayın Özal'da da galiba bu anlayış doruğa ulaştı.

ÖZOL — Sonra parti içerisinde, parti disiplini gerekçesiyle demokratik bir uygulama yok. Öyle olunca, parlamento tam temsil edemiyor, parti içinde demokrasi çalışmıyor, hükümet kararları tartışılmadan, pişmeden alınmıyor. Bir piyasa ekonomisi uygulamaya kalkıldığı zaman, Türkiye'deki müesseseler buna uygun değil. Hiçbiri konsensüs, genel anlayış, uyum arayarak sonuca varmıyor. Hepsi zorlama yolunu tercih ediyorlar. Tedbirleri kapalı, gizli getiriyor ve zorla yapmaya kalkıyor. Halbuki zorlamak piyasa ekonomisinin ruhuna aykırı. Zorlama olan yerde piyasa ekonomisinden bahsedilemez. Avrupa Topluluğu'na baktığımız zaman, onun içerisinde Ekonomik-Sosyal Konsey var. Ve bunlar, işçi ve işveren kuruluşlarının görüşlerini devamlı Topuluk Komisyonu'na veriyorlar; bu komisyonda her ülke temsilci bulunduyor. Ayrıca her ülkenin kendi ulusal yapısında ekonomik-sosyal danışma konseyleri var. Şimdi bizde bu konseyler de yok. Resmi bir danışma kuruluşu da yok. Öyle olunca diyalog çalışmıyor ve tesadüfî oluyor.

Merkez Bankası'na gelelim. Merkez Bankası çok kilit bir müessese piyasa ekonomisinde. Çünkü paranın nötr idare edilmesi lazım. Para politikasının ekonominin normal gelişmesini sağlayacak bir şekilde, yani opti-

mum bir likidite sağlayacak şekilde yürütülmesi lazım. Halbuki bizde Merkez Bankası da görevini yapamıyor. Merkez Bankası sadece hükümetin bütçe ihtiyaçlarını karşılıyor. Nitekim Sayın Sağlam'ın da söylediği gibi iç borçlanma politikası tamamiyle bir skandala dönüştü. Çünkü bu bir iç borçlanma değil, âdeta bir emisyon. Çünkü her an paraya çevrilebilir şekilde alınmıyor ve satılıyor. Öyle olunca tahvil, bono çıkarma gerçekten emisyon demektir. Onun için dediğimiz gibi bunları da para arzı içinde devamlı düşünmek lazım. Zannediyorum toplum yapımızdaki bu sıkıntılar, kaberi çözümleri ve istikrarı getirmiyor. O zaman ne oluyor? Günlük çözümler peşinde koşuyoruz. Yangın çözümleri. «Enflasyon sıkıntısı var, konut sıkıntısı var.» diye bütün enerjimizi oraya veriyoruz. Bugün, özel sektörün yaptığı produktif yatırımlar kadar konuta para harcıyoruz.

AKGÜÇ — Daha fazla, daha fazla. Özel kesimin konut yatırımları, imalat sanayi yatırımlarından daha fazla.

ÖZOL — Sanayi'nin elinden fonlar alınmıştır. Ve AET'ye başvurduğumuz, girmeye çalıştığımız şu kritik günlerde biz konut yapmakla meşgulüz. Halbuki AET ülkelerinde bizdeki sanayile göre onların gücü 5-6 misli yüksek. Türkiye sanayiini 4-5'e katlamalı ki AET ülkelerine yetişebilsin, onlara uyum sağlayabilsin, rekabet imkânı elde edebilsin. Biz bunları düşünmüyoruz, şimdi konut peşindeyiz. Konut sorununu da zannediyorum ki çözmedik. Aynı şekilde piyasa ekonomisinde fırsat eşitliği çok önemlidir. Piyasada fırsat eşitliği Türkiye'de hiç çalışmıyor. Ataerkil güçler, bir nevi geleneksel güçler, partilere yakın kimselere avantajlar sağlıyorlar; tabii bu avantajlar yasal uygulamalar yoluyla oluyor. Bunun maliyeti de

bütün Türkiye'ye yükleniyor. Getirilen çözüme baktığınız zaman parti için ideal, fevkalade çözüm. Ulusal çözüm olarak çok kötü bir çözüm ama, partinin iktidarda kalmasını sağlıyor. Binaenaleyh ulusal menfaat parti menfaati dengesini de kuramamışız ve fazlasıyla partizan bir idareye gitmek durumunda kalmışız.

piyasa ekonomilerinde:
hiçbir grup politik
olarak karar veremez;
ekonomik yönetim
iş âlemine açıktır;
amaç, kösteklemek değil
en iyiyi bulmaktır

Biliyorsunuz, sıkıştıkları zaman devamlı, «Efendim, bu politik çözümdür.» diyorlar. Halbuki kendi içinde sırf pür manada bir politik çözüm olamaz. Demokrasilerde bütün çözümler kısa vade, orta vade, uzun vade hep ekonomiktir. Ekonomik çıkarlarını düşünmeden hiçbir grup politik olarak karar veremez. Politika ekonomiye dönüşür sonunda. Ama biz sıkışınca diyoruz ki, «Bu politik çözümdür.» Yanlıştır. Nitekim özelleştirme müessesesi piyasa ekonomisinin başarısı için çok önemli bir müessesese, bütün iyi niyetlere rağmen gerçekleştirilememiştir. Çünkü politikacılar, yani bakanlar, kendi nüfuz sahalarını daraltmak istememişlerdir. Bazı bakanları tatmin edebilseydik, belki özelleştirme engellenmeyecekti. Liberal olduğunu iddia eden bir parti, özelleştirmeye çözüm getirememiştir. Halbuki getirebilmiş olsa idi, belki Merkez Bankası'na bu kadar baskı yapmayacak, iç borçları bu kadar artırmayacak, enflasyona bir yerde çare bulacaktı.

Diğer bir husus yine bu piyasa ekonomisi ile alakalı. Piyasa ekonomilerinde yönetim, özellikle ekonomik yönetim iş âlemine açıktır. Kararlar çoğu zaman berabere alınmakta veya iş âleminden hiçbir şey gizlenmemektedir. Bugün Japonya'da kamu ve özel sektörü bir araya getiren 32 tane konsey var. Aklınıza gelen ne kadar konu varsa, hepsinde özel sektörün uzmanları ile kamu uzmanları beraberce oturuyor konuşuyorlar ve ondan sonra hükümet karar veriyor. Demokrasi ile piyasa ekonomisi birbiriyile çok alakalı. Demokrasiyi iyi anlayamayan bir ülke, piyasa ekonomisini de tam anlayamaz. Belki daha biz demokrasiyi bünyemize getirirken bazı hatalar yaptık. Mesela iktidar diyoruz birisine, öbürüne muhalefet diyoruz. Demokraside iktidar, kendi bildiğini yapan, kendi parti grubuna güvenip diktatörce kararlar alan otorite demek değildir. Demokrasi bir karşılıklı uyum, pazarlık düzenidir. Biz belki de yalnız kelime olarak demokrasiyi almışız. Halbuki tarif etseydik veya Türkçe bir kelime bulsa idik, belki daha iyi uygulayabilirdik. Nitekim bizde muhalefet de yapılanın iyi veya kötü olduğuna bakmaksızın devamlı tenkit etmektedir. Hep eleştirir, «Şu da iyidir.» demiyor. Halbuki muhalefet partilerinin bir vazifesi de o çözümlerde yardımcı ve destek olmaktadır. Aranan çözüm nedir? «Hükümetin çözümü şuydu. Burada şu hata vardır.» deyip muhalefetin yol göstermesi lazım. Halbuki şimdi sorduğunuz zaman diyorlar ki, «Ben elimdeki çözümü ona öğretmem.» Halbuki piyasa ekonomisinde en iyiyi bulmak gayedir. Rakibiz ama, en iyisini bulmak için biribirimize rakibiz. Yoksa biribirimizi kösteklemek için değil. Demokrasinin bu niteliği bence bizim kültürümüze girmemiş.

AKGÜÇ — Çok teşekkürler Sayın Özol. Sayın Torun, Türk ekonomisi

önümüzdeki dönemlerde nasıl bir yönetime kavuşmalı?

TORUN — Efendim, bir defa genel bir alternatif arayışı içindeyiz. Bu genel alternatif arayışı, iktidar çevrelerine kadar yayıldı. Bu demektir ki, Türkiye'de uygulanmakta olan sonuçlar bugün kimseyi tatmin etmiyor. Bunun değişmesi lazım. Ama hangi yönde değişmesi lazım ve nasıl değişebilir? Problem burada.

çağdaş demokrasi istiyorsak, bütün baskı grupları serbest olmalıdır; mevcut çarpık yapı düzeltilmeli, rasyonel yönetim sağlanmalıdır; bütçenin birliği ve genelliği, fonları da kapsayacak şekilde gerçekleştirilmelidir

Sayın Özal bir çoğulcu demokrasi kuralının ve bununla birlikte bir piyasa kuralının beraberce işleminin şartları üzerinde durdu. Ve galiba, yanlış anlamadı isem, piyasa ekonomisini de çalıştıramadığımız sonucuna vardı. Gerçekten, eğer sonuçlara bakarsak, izlenen politika bu sonuçları vermişse, bu politika başarılı bir politika değildir. O halde bizde yanlışlıklar nerede? Bir defa demokrasinin çoğulcu olması lazım. Bizde baskı gruplarına baktığımız zaman, baskı gruplarının bir kısmı zaten baskı altına alınmış. Ve diğer bir kısım da bunların sürekli olarak baskı altında tutulmasını istiyor. Yani tek sesli bir demokrasi istiyoruz, çoğul-

cu demokrasi yerine. Eğer demokrasiyi çoğulcu demokrasi olarak yürütmek istiyorsak, gerçekten bütün gruplara ve bütün baskı gruplarına açmalıyız. Bugün üniversite bile görüş beyan edemiyor. Öyle bir demokrasi kurmuşuz ki, ülkenin aydın kesimi dahi konuşmuyor, baskı gücünü kullanmıyor. Kendi içinde organize olamıyor. Örgütlenmesi dahi yasaklanmış. Buna karşı bir grup var ki, onlar bu memleketi kalkındırırlar varsayımına dayanarak, onlara istediklerini istedikleri gibi söylemek ve yaptırmak hakkı ve inkânı tanınmış. Olmuyor. O halde önce bu çarpık yapıyı düzeltmek, demokrasiyi tek seslilikten çok sesliliğe geçmek lazım.

İkincisi, rasyonel yönetimi sağlamak lazım. Üzerinde durduğunuz ve herkesin de ittifak ettiği konu. Bürokrasinin kendisinden beklenen etkinliği göstermemesi. Profesyonel yönetimin devlet yönetiminde geniş ölçüde kaybolmuş olması. Kişisel kararlar, günlük kararlar ve çoğunlukla da tutarlı olmayan kararlarla işlerin götürülmesinin yarattığı ciddi meseleler var. Profesyonel yönetimin aslında demokrasilerde, gelişmiş ekonomilerde ve gelişmiş toplumlarda son derece önemli rolü ve etkinliği vardır. Çünkü baskı gruplarından gelen önerilerin, eleştirilerin, uyarıların sosyal faydayı azamileştirecek tarzda değerlendirilmesi, bir hesap-kitap ve profesyonel bir çalışma meselesidir. «Falan baskı grubu şunu istedi, filan baskı grubu bunu istedi ama toplumun faydası şurada.» diyecek kurumlara, kişilere ihtiyaç var. Sosyal fayda dediğimiz şey nerede? Onu arayacak, bulacak kişiler veya kurumlara gereksinme vardır. Bu kurumların geliştirdiği hesaba kitaba dayalı teklifler, karar haline getirilir ve bu kararlar alınır. Bunu yapacak bürokrasidir. Planlama olur, Merkez Bankası olur, Maliye Bakanlığı olur. Gereğinde üniversiteler olur. Baskı

gruplarından gelecek teklifleri, istekleri, hesaba dayalı teklif haline getirecek profesyonel çalışmalar muhakkak gerçekleştirilmelidir. Bu neden olmuyor? Üzerinde duruldu. Marifet iltifata tabi olduğu için. Ve uzun süreden beri bürokrasi de ihmal edildiği, hatta atıldığı, itibardan düştüğü için, kimse bürokrasiye itibar etmiyor. Ve bürokrasiden kaçma var. Sürekli kan kaybı içinde, yıllardan beri. Yeni bir olay değil. Zaten bürokrasi de bu kadar kan kaybına tahammül edecek güçte değildi. Önce bunu bir düzeltmek lazım.

Ben genelde yapılması gereken şeyleri şöyle özetleyebilirim. Birincisi, başki gruplarının tamamının bir çoğulcu demokraside çalışmasının kurallarını koymak ve hepsinin çalışmasını sağlamak lazım. Tek taraflı gidişi önlemek için. İkincisi, devlet için de bunlara süzgeç görevi yapacak olan mekanizmaları kurmak lazım. Üçüncüsü, bu mekanizmalardan, teknik çalışmalardan geçtikten sonra, tekliflerin karar haline getirilmesi lazım. Bunun, parlamento kararlarında da böyle olması, hükümet kararlarında da böyle olması, bakanlık seviyesindeki kararlar da böyle olması gerek. Eğer biz kararları rasyonalize edemezsek, o zaman işte bir sürü tutarsız kararlar almış oluruz. Bunlar genel olarak söyleyeğim şeyler.

Ekonomi politikası ile ilgili konulara gelince. Ben önce maliye politikası üzerinde duracağım. Bütün dünyanın üzerinde ittifak ettiği, şu bütçe birliği ve bütçenin genelliği meselesini bir defa gerçekleştirelim. Açıkçası fonları evvela bütçeye alalım. Çünkü fonlarda ne iş yapılır, kaç yapılır, alternatif maliyet nedir, kaynakları en iyi tahsis etme şansınız var mı? Bugünkü uygulamada bunları yapmak mümkün değil. Zaten baştan karar vermişsiniz. «Tahsis yerinin uygun olup olmadığına da ben bak-

mayacağım.», diyorsunuz. «Bu geliri konuta tahsis ettim. Bu geliri şu hizmete tahsis ettim.» diyorsunuz. Halbuki bütçenin klasik prensiplerinin başında: bütçenin birliği, genelliği ve belirli gelirlerin belirli işlere tahsisinin yapılmaması gelmektedir. Devletin gelir ve giderinin tamamının bir yerde görülmesi meselesidir bu. Bütçe birliği diyoruz buna. Öncelikle bunu sağlayalım.

«ben yaptım oldu» anlayışına sahip yöneticiler başarılı sonuçlar alamazlar; vergi koyma yetkisi parlamentondur; hükümete verilen vergi oranları ile oynama yetkisinin mantığı, vergilerde esnekliği sağlamaktır

İkincisi, maliye politikasının etkinliğini artırmak. Gerçekten Katma Değer Vergisi (KDV)'nin kabul edilmiş olması çok cesur bir adımdı. Ama KDV'nin tahsil edilmesi lazım. Eğer tahsil edilemiyorsa, dünyanın en güzel vergisini kanun olarak çıkartmanın hiçbir faydası yoktur. Nitekim KDV'deki fireler de hükümeti rahatsız eder hale gelmiştir. O kadar açık, o kadar göze batan şekilde KDV'den kaçınıyor ki, hükümet bunun tedbirini gecikmiş olmakla beraber alma gayreti içine girmiş. Ama nasıl? Etkili clabiliyor mu? Bence olamıyor. Daha önce de konuştuğumuz gibi, yüksek gelirleri vergiye tabi tutmuyorsunuz. Bugün vergi dışı kalan gelirlerin büyük kısmı, yüksek gelirler-

dir. Türkiye'de rant gelirleri ücret gelirlerini geçmiş durumda, böyle olmasına karşılık menkul sermaye iratları nispi % 10 vergiye tabi. Gelir Vergisi'nin alt transı ise % 25 ile başlıyor. % 25 ile Gelir Vergisi'ni başlatıyorsunuz, temettüü, faizi ve diğer rantları —onu da vergilendirebildiklerinizi, çünkü zaten bir kısmı da vergiye tabi değil— % 10 vergiye tabi tutacaksınız.

AKGÜÇ — Yasa hükümete yetki vermiş. Hükümet de vergi oranını % 10 uygulayacağını demiş. Hükümet çok yanlış davranıyor. Yoksa yasaya baktığınız zaman en az vergi kesinti oranı % 25'dir. Ama hükümete yetki verilmiş; hükümet sıfırla % 50 arasında vergi oranlarını saptamak yetkisine sahip. Hükümet bu yetkisini yüksek gelirli gruplar lehine kullanmıştır. Türkiye'de vergi meselesi de, bütçe açığı da hükümetin anlayışından kaynaklanıyor. Türkiye'de yönetime talip olanların anlayışından kaynaklanıyor. Türkiye'nin açmazlarından bir tanesi de şudur: Türkiye'yi yönetmeye talip olanlar, seçimle gelmiş olsalar bile, demokrasiyi içlerine sindirmiş kişiler değil bir kere. O bakırdan ne diyalog kurulabiliyor, ne konsensüslere varılabiliyor. Çünkü yöneticiler demokrasiyi içlerine sindirmiş değil. İkincisi: «Ben yaptım oldu.», «Ben en iyisini yaparım.» anlayışı içindedir. Böyle bir anlayışa sahip yöneticilerin bulunduğu dönemlerde başarılı bir sonuç alınması da mümkün olmuyor. Türkiye'nin genel bir eksikliği, Türkiye'yi yönetmeye kalkışanlardan kaynaklanıyor.

TORUN — Önemli bir noktaya temas ettiniz. Hükümete parlamentodan vergi nispetleri üzerinde avarlama yapma yetkisinin verilmiş olması. Ve bunun kullanılış şekli. Bu yetki niye verilir?

ÖZOL — Aslında yasal bir yetki kullanıldığına göre, Bakanlar Kurulu'nun bu kararı verirken bütün gruplara tartışmaya açması lazım. Mesele Bakanlar Kurulu'nun kapalı olmasından kaynaklanıyor. Bakanlar Kurulu yasal bir yetki kullanıyor ama, gizli ve tartışmaya açmadan kullanıyor. Aslında yasal yetkiler gizli kullanılmaz. Anayasanın bile ruhuna aykırı. Ama biz bu konularda yeterince duyarlı bir toplum değiliz.

TORUN — Ben de oraya geliyorum. Hükümete verilen vergi oranları üzerinde oynama yetkisinin mantığı, konjonktüre göre gerekli vergilerde esnekliğin sağlanmasıdır. Konjonktürel gelişmelere göre vergilerde esneklik ihtiyacı ortaya çıkar, bunu sağlamak için de hükümete böyle yetkiler tanınır. Bu esnekliğin de belli sınırlar içinde olması lazımdır. Siz «Sıfır ile % 50 arasında ayarlanır.» dersiniz; bu, «Hükümet isterse vergiyi kor, isterse vergiyi kaldırır.» demektir. Hiçbir parlamento, hiçbir yasa organı, hükümete bu kadar geniş yetki vermez. Çünkü bu yetki, vergi koyma yetkisi, parlamentoların en hassas oldukları ve en hassas olmaları lazım gelen konudur. Hiçbir hükümet «Ben falan vergiyi kaldırdım, ben filan vergiyi koydum.» diyemez.

AKGÜÇ — Yüksek gelirlilerden Gelir Vergisi'ni fiilen kaldırmıştır hükümet.

TORUN — İşte «Kaldırdım.» demiyor da «Nispetini sıfıra düşürdüm.» diyor. Şimdi sıfır ile % 50, sıfırla % 30 her ne ise... Ama bu, vergiyi koymak veya vergiyi kaldırmak yetkisidir. Vergi oranlarını ihtiyaca göre ayarlama yetkisi değildir. Önce bu tutumu düzeltmeliyiz.

AKGÜÇ — Milletvekili olarak seçilmiş olan kişiler, ne yazık ki yetkilerini, sorumluluklarını, görevlerini bilmiyorlar. Bunu da vurgulamak lazım. Hükümete hoş görünmek, parti

başkanına hoş görünmek için en duyarlı olması gereken konuda yetkiyi hükümete devrediyor. Mali konularda parlamentonun mutlaka duyarlı olması lazım.

ÖZOL — Bilse de sesini duyuramıyor. Ya da bilincinde değil.

AKGÜÇ — Bilincinde değil veya sorumluluğunu duymuyor. Bilincinde olsa, bu fonları kurdurtmaz, böyle vergi kanunlarına oy vermez. Verdğine göre, demek ki milletvekili olarak görevini, sorumluluğunu bilmiyor veya önemsemiyor.

demokrasinin kesintiye uğraması istenmiyorsa, belli konularda parti disiplini uygulanmamalı; seçim kazanma uğruna partilerce kamu gelirleri seçim projelerine sürekli harcanmamalıdır

ÖZOL — Konuyu açtınız da, demokrasimiz kesintiye uğradığı için, önce oturup bunu düşünmemiz lazım. Niye kesintiye uğruyor? Çünkü uyumlu ve konsensüs içinde işleri yürütmüyorsunuz. İşte bu şekilde hiç kimsenin haberi olmadan çok önemli kararlar alıyorsunuz ve herkesi de kabule zorluyorsunuz. Bu davranışlardan sıkıntı doğuyor. Yoksa durup dururken neden kesintiye uğrasın demokrasi? Binaenaleyh, bilim adamlarımızın demokrasi mefhumunu iyi işleyip, Türkiye'de kesintisiz demokrasinin koşullarını ileri sürmeleri lazım. Neler olabilir? Çok fazla düşünülmüş değilim. Ama şunu söyleyebilirim: Belli konularda parti disiplini uygulanamaz. Mesela ana konularda,

insan haklarında, vergi konularında, cezalarda, parti disiplini uygulanamaz dersiniz. Milletvekillerini ana konularda serbest bırakmak zorundayız. Veyahut Bakanlar Kurulu'nun yasal yetkiler, anayasal yetkiler kullandığı zaman kamuya açık olması şartını koyarsanız. Bakanlar Kurulu'nun böyle bir yasal yetkiyi kullandığı gün, bütün basın oraya gelir, baskı grupları da gelir, herkes fikrini söyler. Sonra karar alınır.

SAĞLAM — «Madem ki parlamentonun yerini aldın, o zaman açık olması lazım gelir.» diyorsunuz.

ÖZOL — Yerel seçimlerin öneline gidiyor gibi çok tali bir konuda referanduma gidiyoruz; ama çok önemli anayasal yetkilerin kullanılmasında Bakanlar Kurulu kapalı kapılar arkasında kimseye sormadan gizli karar veriyor. İşte kesintilerin belki bir sebebi de bu. Bence Türk demokrasisini yaşatmak için ne yapmak gerekiyorsa, bilim adamlarımızın oturup ana kuralları tespit etmeleri lazım. Ben bunlardan bir iki tanesini şimdi ifade ettim. Belki, parlamentonun beşte birinin her sene yenilenmesi de bir tedbir olabilir. Her yıl parlamentonun bir kısmı yenilirse, seçim kazanacağım diye bir parti bütün kamu varidatını sürekli olarak seçim projelerine harcamaz. 1984'den beri seçim ekonomisi yaşıyoruz ve parti kendi parti menfaatleri için ekonomiyi yangına sevk ediyor. enflasyona sokuyor. Her sene beşte birini değiştirirsiniz, bu suretle bu yangın belki de önenebilir. Çünkü seçim günlük hayatın bir parçası olur.

TORUN — Evet bunlar o kadar temel ve o kadar ilkel konular ki, aslında Magna Charta'da tartışılan şeyleri biz yeni yeni tartışıyoruz. Bu tartışığımız konular 1215 tarihli Magna Charta'da üzerinde durulmuş ve kralın yetkilerinin sınırlandırılmış ol-

duğu konular. O tarihlerde, 1648'de, 1789'larda kralların yetkilerinin dahi sınırlandırıldığı konularda biz hükümete son derece cömertçe yetkiler veriyoruz. Ve ondan sonra da «Bu rahatsızlıklar nereden çıkıyor?» diye soruyoruz. Neden rahatsız oluyor herkes durup dururken? Nedeni gayet açık. Bir kısım ferah fahur yaşıyor, diğer bir kısmı ise, zaten sıkıntı içinde olduğu halde verginin en büyük yükünü taşıyor, sesini duyuramıyor, baskı altında tutuluyor. Ve kamu yönetimi de, devletin gelirlerindeki yetersizlik yüzünden, biraz evvel Sayın İsmail'in de bahsettiği gibi, kıvrana kıvrana başlıyor «Nerden gelir sağlayalım?» diye. «Gelir sağlayamıyorum halde borçlanayım.» diyor. Borçlanma, borçlanma, ama bir yerden sonra borçlanılan borçların faizini ödemeye sıkıntısı ile karşılaşıyoruz.

Şimdi üzerinde tartıştığımız konu aslında «Bu bütçe nasıl sağlıklı bir bütçe haline gelebilir?» sorusudur. Çünkü bütçenin yarısından fazlası eğer devlet borçlarının ödenmesine gidiyorsa, orada bir yanlışlık var demektir. Devlet borçlanan ve borç ödeyen bir kuruluş olarak kurulmaz. Borçlar ve borç ödeme, devletin asli vazifelerinin yerine getirilmesini engellemektedir. Borçlanma aslında normal bir kaynak da değildir. İstisnai bir kaynağı sürekli bir hale getirmişiz ve bu sürekli kaynak sonra sürekli gider haline dönüşmüş. Şimdi «Bu sürekli gideri devlet nasıl karşılar?» diye düşünmeye başlıyoruz. Bütçede herşeyden önce disiplinli korumak lazımdır. Bunun için de: (1) Hükümetin vergilerde ayarlama yetkisi sınırlanmalı. (2) Fonlar bütçeye konulmalı. (3) Bütçe sağlıklı ve adil bir vergi ile beslenmeli. (4) Vergiler adil olma şartlarını taşıyacak hale getirilmeli. Önce adil vergi sistemi düzenini kurmalı, ondan sonra da bu vergilerden her biri teker teker herkesi latmin edecek ve herkesin doğru bulacağı,

destekleyeceği, anlamsız diyemeyeceği vergiler haline getirilmeli. Eğer siz Türkiye'yi zenginler cenneti haline getirecekseniz, o zaman bunu açıkça söylemek lazım. Çünkü bugün en yüksek kazancı sağlayanlar hiç vergi ödemezken, düşük kazançlarda kalanlar, devletin yükünü taşımaktadırlar. Bu bir ters durumdur. Böyle bir ters durumu yaratmış bulunuyoruz.

AKGÜÇ — Düşük gelirliiler sadece devletin yükünü taşıyabilirler iyi. Diğer gruba aktarılan kaynakların yükünü de taşıyorlar.

devletin görevi borç
ödemek değildir;
devlet teşkilâtını
sağlam kurmalı,
masraflarını da
rasyonel bir şekilde
karşılama; kamu
harcamaları kontrol
altında tutulmalıdır

TORUN — Harcamalar kısmına geldiğimiz zaman, işte biraz evvel konuştuğumuz gibi. «Devletin görevi evvela bu devletin borçlarını ödemektir.» şeklinde bir anlayıştan çıkarmak lazımdır. Bütçe kaynaklarının % 50'si borç ödemeye ayrıldığında, devlet kamu hizmetlerini karşılayacak kaynaklardan mahrum kalmaktadır. İkincisi, devlet teşkilatını sağlam bir şekilde kurmalı, bu teşkilatın masraflarını da rasyonel bir şekilde karşılamalıdır. Çünkü bedelli ödenmeyen bir hizmet bahlis konusu olamaz. Siz kamuda bedava insan çalıştıracaksınız, ondan da en rasyonel kararların çıkmasını bekleyeceksiniz. Bu mümkün değildir. Önce devlet çalıştırdığı kişi-

lerin asgari ihtiyaçlarını tatmin etmelidir. Ve devlet memurunun itibarı tade edilmelidir, kamu nazarında. Devlet memuru, yardıma muhtaç insan gözü ile görülmemelidir. O hale gelmiştir.

AKGÜÇ — «Devlet memuruna fitre ve zekat verilebilir.» diye hocalar fetva veriyor.

TORUN — Ondan sonra kararların rasyonel rasyonelini sağlamakla mümkündür. Bir de kamu harcamalarının kontrol edilmesi gerek. Önce devlet kamu harcamalarını kontrol altında tutmalıdır. Biraz önce bahsettik, şu sıkıntılı durumda dahi özellikle mahalli idarelerin önemli miktarda lüks harcamaları, güzelleştirme harcamaları vardır. Diğer taraftan da bir şehirleşme baskısı vardır. Ciddi bir akın sonucu şehirlere gelen kişilerin büyük kısmı gecekonduya yaşamaktadır. Gecekondu ağırlıkları almış yürümüştür. Ve oralarda gelir tesekküllü irrasyonel şekillerde olmaktadır. Bir kısmına arsa tahsis ediyorsunuz, kat çıkma yetkisi veriyorsunuz, kısa bir süre sonra rantıye oluyor. Ve o katlarda oturanlar veya onun yanındaki gecekondu oturanlar ise her türlü devlet hizmetinden, kamu hizmetinden mahrum yaşıyor. Şehirleşmenin gerektirdiği bir konut politikasına ihtiyaç vardır. Ama şehirleşmenin gerektirdiği ve konutu olmayanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere, lüks ihtiyaçları karşılamak üzere konut politikası uygulamak devletin görevi değildir. Yazıklarla teşvikli krediler vermek devletin görevi değildir.

Harcamalarda asıl büyük sızma, bizim kredi politikamızda kendisini gösteriyor. Bugün bütün yatırımlar, son derece büyük teşviklerden yararlanmaktadırlar. Bu teşviklerin başında ucuz kredi gelir. Yatırımların hiçbirisi bugün Türkiye'de reel faiz ö-

demez. Bunlar: (1) İhracat garantili kredilerdir. Bugünkü nispetleri halen % 45 civarındadır. (2) Kur garantili kredilerdir. Nispetleri % 40 - % 45 arasındadır. Ve kur garantisiz dolayısıyla her sene ciddi sübvansiyonlar yapılmaktadır. % 80 enflasyon oldu demek, 100'de 80'i bağışlandı demektir. Bu yalnız bir sene için. Enflasyona devam ettiği sürece ondan sonraki yıllar da öyle. Hem faiz oranı enflasyonun altında, hem de enflasyon dolayısıyla anapara her sene önemli miktarda aşındığı için, aşınmış anapara üzerinden düşük faiz krediler. Bu kredileri hangi yatırımlara veriyorsunuz? Her çeşit yatırıma, radda kamu madem ki ciddi bir yatırım yapıyor, bunu çok iyi bir selektif tutması lazım. Tercihle çekten kamu yararına yönelik yatırım yapılmalıdır.

planlama yoktur, piyasa ekonomisi işlememektedir, suni işlemlerle uluslararası ilişkiler pompalanıp bir yere varılmıştır; para politikası rant yaratan bir araç haline gelmiştir

Bunu kim yapacak? Devlet Planlama Teşkilatı. Planlama kalmamış ki. Buraya kadar plan lafını galiba iki veya üç defa söyledik. O da teşvikler dolayısıyla. Aslında Planlama'nın görevi teşvik dağıtmak değil, önce kaynakların en rasyonel şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Bu gayet tabii olarak politik tercihler göre olacaktır. Ama politik tercihler de rasyonel olacaktır ve Planlama, ekonomik faa-

liyetleri aynı politik tercihler yönünde rasyonel bir şekilde bir bütün haline getirecektir. Bugün böyle bir Plânlama yok ortada. Çünkü Plânlama, önce keyfi kararları, hesapsız kararları önleyecektir. Plânlama demek, önce iktidarın kendi karar yetkisini sınırlaması demektir. Halbuki biz bugün keyfi kararlardan şikâyetçiyiz.

Plânlama yok, piyasa ekonomisi işlemiyor; uluslararası ilişkiler suni işlemlerle, teşviklerle pompalanmış, bir yere kadar gelmiş. Ve bundan sonra «Teşvikler verilmediği takdirde döviz gelirleri ne olacaktır?» diye düşünüyoruz. Çünkü ihracatın 1988 ortalarına kadar aldığı prim aslında % 40'lar civarındadır. Bazı hallerde % 50'leri buluyor. Vergi iadesi, ucuz kredi tahsisi ve ucuz ithalat. Üstelik ücretleri de reel olarak % 50 kadar düşürmüştünüz. Bunlar hiçbir yerde, hiçbir ekonominin vermediği kadar büyük sübvansiyonlardır; direkt ve indirekt olarak. Bu sübvansiyonları yaşamayacaksınız, veremeyeceksiniz bundan sonra. Bu sübvansiyonları veremeyeceğinizle göre, kaynakları öyle bir tahsis etmek zorundasınız ki, kaynaklar ayakta durabilecek ve ekonomiye gerçekten katkıda bulunacak türdeki yatırımlara gitsin.

Yatırım kaynaklarına baktığımız zaman, devletin elinde fazla kaynak kalmamış. Biraz evvel de bahsettik, dış ve iç borç faiz ödemeleri devletin elinden kaynakların büyük kısmını götürüyor. Devlet ancak kamu hizmetleri artı yapmak zorunda olduğu altyapıyı yapabilecek güçte, bugünkü duruma göre. Başlamış büyük projelerin nasıl bitirileceği meselesini tartışıyoruz. Onların bitirilip bitirilemeyeceği veya ne zaman tamamlanacakları meselesi bir soru işareti olarak karşımızda. Özel kesimin yatırımlarına gelince, herkes keyfince yatırım yapıyor. Ve büyük sübvansi-

yonlarla ayakta durabilecek yatırımlar yapılmış bugüne kadar. Sübvansiyonsuz ayakta durabilecek yatırımlara kaynakların aktarılması ve ancak o tür yatırımların desteklenmesi gibi bir anlayışa gelmemiz lazım. Harcamalarda ciddi bir seleksiyona ihtiyacımız var. Bunu yapmadığımız takdirde israf devam edecektir.

Para politikasına gelince... Sayın Sağlam galiba kâfi derecede açıklıkla meseleyi ortaya koydu. Para politikası ekonomide arzı ve talebi kontrol edecek bir mekanizma olmaktan çıkmış, bugün rant yaratan bir politika haline gelmiş. Ve gerçekten Merkez Bankası'nın son zamanlardaki gösterdiği bazı titizlikler desteklenmeye değer. T.C. Merkez Bankası'nı gerçek bir Merkez Bankası haline getirme gayretleri var. Ama birkaç yöneticinin gücünün dışında bu. Bu gücü Merkez Bankası'na vereceksiniz ve Merkez Bankası para politikasını genel ekonomi politikası yönünde yürütecek. Aksi halde para politikası diye bir politikadan bahsetmeye imkân yoktur. Bugün % 30 ile % 140 arasında değişiyor faizler. Aynı firmaya % 30 ile yatırım kredisi veriyorsunuz, işletme kredisi istediği zaman % 140 ile veriyorsunuz. Tamam, teşvik olur, fark olur ama bu kadar büyük fark olmaz. Eğer farklar bu kadar büyükse, yani bu kadar büyük sübvansiyon veriyor veyahut bu kadar büyük ceza veriyorsanız ayrı firmaya; o zaman bunun rasyonel tarafı yoktur.

Eğer bir sonuca, somut önerilere bağlamak gerekir ise: (1) İhracatı daha sağlıklı hale getireceksiniz (2) Borçlanma politikasını muhakkak düzene, taşınabilir hale sokmak lazım. (3) Kazanılmış gelirler denilen değer artışlarının, rantlarının daha ağır bir şekilde ve istisnasız olarak vergilendirilmesi lazım. Çünkü kazanılmış gelirlerin vergilendirilmemesinin hiçbir mantığı yoktur. Kazanılmış gelirlerin

vergilendirilmesinin de bir adil vergi düzeni içine sokulması ve gelir dağılımının muhakkak düzeltilmesi lazımdır. Bu gelir dağılımı sosyal huzuru sağlamaz hiçbir zaman. Bu gelir dağılımını düzelmedikçe hiçbir şey yapamayız. Bunlar kısa vadeli politikalar. Uzun vadelisine gelince... Uzun vadede önce insan elemanını ele almamız lazım. İş gücüne yatırım yapmamız lazım. Orta öğretimden, mesleki öğretimden, üniversite sonrasında kadar hepsini baştan aşağı gözden geçirip evvela kaliteli insan yetiştirme konusuna dönmemiz lazım. Bu, bir zamanlar ağırlık alan bir konu idi. Ama son zamanlarda âdeta insan yetiştirme meselesini bir tarafa bırakmış durumdayız.

AKGÜÇ — Aman nasıl olur Sayın Torun, YÖK'ü kurduk ya? Kaliteli öğretim, kaliteli mezun, kaliteli yayın, araştırma, ne isterseniz var değil mi? Sanyorum güllünc olmaktan da kötü bir durumdayız. Hepimiz YÖK deyince, güllüyoruz: aslında ağlanacak bir durum var.

TORUN — Evvela üniversiteleri cezalandırmaktan vazgeçelim. İnsan sağlığına, eğitime biraz önem verelim. Sayın Akgüç temas etti, bu iki sosyal hizmete devlet bütçesinden ayrılan kaynak güllünc derecede küçük. Eu kaynaklarla biz insanımızın sağlığını, geleceğini teminat altında görüyoruz diyemeyiz. Ya piyasa ekonomisini işletelim, ya da plânlı ekonomiye ağırlığı verelim. Ama muhakkak birisini veya diğerini yapalım. Bence piyasa ekonomisi temelden mahrum Türkiye'de. Ve işlemeşinin nedeni de bu. Ne kadar sübvansiyonu verirseniz verin hâlâ istiyor ve gene de ayakta duramıyor. Ayakta durabilmesi için bunun karar mekanizması safhasından başlamak suretiyle desteklenmesi lazım. Ama sağladığı sosyal fayda kadar desteklenmesi lazım.

AKGÜÇ — Çok teşekkürler Sayın Torun, buyurun Sayın Sağlam.

fonlar eskiden olduğu gibi sanayicinin eline geçmemekte; yatırıma değil, spekülasyona dönük olarak kullanılmaktadır; çeşitli kişilere dağılmış yetkiler toplanmalı, ekonomiden sorumlu bir bakana verilmelidir; halen uygulanan ekonomi politikasının sağlıklı hiçbir yanı ve modeli yoktur

SAĞLAM — Efendim, ben ekonomide makroekonomik dengeler, ortam fevkalade bozulmuştur diyorum. Ve bu ortam artık spekülasyonu, rantiyeyi, döviz spekülasyonunu besler haldedir. Bütün kanallar, ekonominin ajanlarını spekülasyona doğru yöneltir hale getirmiştir. Şimdi 1980 öncesi için hakşinas olmak lazım. 1980 öncesi döneme baktığımızda, belki sonuçları itibariyle ithal ikamesine dayalı bir ekonominin bir bedeli olarak dışa kapalı bir sanayi yapı ortaya koymuştur. Fakat ilginç olan taraf şu. 1980 öncesinde fonlar yatırımcının, sanayicinin eline geçebilmiştir. Ucuz faiz politikasıyla, ucuz döviz politikasıyla, bilinçli veya bilinçsiz, gümrük duvarlarının himayesinde, bir endüstriyel kapasite, bir üretim kapasitesi doğmuştur. Tabii bunun dışa açılma sorunları olduğunu biliyorum ama, önemli olan sa-

naayicinin eline bu fonların geçebilmiş ve bunların yatırıma dönüştürülmüş olabilesidir. Bugün bile şu ihracat rakamları ile öğündüğümüz endüstriyel üretim, bu kapasite tarafından yapılır haldedir.

İşin dramatik yönü, şimdi fonlar sanayicinin, yatırımcının da eline geçmiyor. Sanayiciye fon kanalize edilmiyor. Sanayicinin eline geçmeyen bu fonlar, ara gruplar elinde, yatırıma dönüşmeyen, spekülasyona dönük olarak kullanılır hale getirilmiştir. Hükümetin global olarak izlediği politikalar, bugün ciddi sanayiciyi de spekülasyona yöneltmiş durumdadır. Onları suçlamak doğru değildir, fert fert. Bu, izlenen politikanın sonucudur. Bugün ciddi gördüğümüz bazı sanayiciler bile oto ticaretine yönelmiş, kimi han inşa etmeye, otel inşa etmeye yönelmiş, kendi fonksiyonlarını bırakmışlardır. Sanayicilerin en azından belli bir bölümü, ana uğraşı konuları ile ilgisi olmayan bambaşka konulara yönelir hale gelmişlerdir. Dolayısıyla döviz spekülasyonu, gayrimenkul spekülasyonu giderek genişlemiş ve bu ekonomik yapı, benim kanımcıca Türkiye'yi eski dönemden çok daha kötü bir duruma getirmiştir. Çünkü eski dönem belki dışa kapalı idi, ithal ikamesine dayalı idi ama, en azından üretim kapasitesi de yaratmıştır. Şimdiki politika onu da yaratamaz haldedir.

Biz bunu biliyoruz ki, bir ülkenin ekonomisinin iyi yönetilip yönetilmediğinin bir diğer göstergesi de fert başına yaratılabilen fon miktarı ile ölçülür. Diğer bir deyişle, yatırıma dönüştürülebilecek fonların büyüklüğü ile ölçülür. Halbuki bugün aklı basında bir insanın uzun vadeli ciddi bir yatırıma yönelmesi için ortada uygun bir ortam yoktur. Bu ortam, uzun vadeli ciddi yatırıma müsait değildir. Bu ortam ancak günlük politikalarla, günlük spekülasyonlar-

la ayakta kalma veya köşe dönme politikasıdır. Şimdi bu duruma gelmiş bir ekonomide işin tabanına indiğinizde, bir kere ekonomiden sorumlu bir düzenleme lazım. Türkiye'de evvela ekonomiden sorumlu bir bakanlık kurulması lazım. Bugün yetkiler dağıtılmış. Çeşitli eller arasında dağılmış olan bu yetkinin ekonomiden sorumlu bir bakanlığa tevdi edilmesi lazım.

AKGÜC — Yetkiler dağılmış mı, yoksa sonuçta tek bir elde. Sayın Özal'da mı toplanıyor?

SAĞLAM — O bir başka şekilde kişisel hale getirilmiş. Tamamen dağıtılarak kişisel hale getirilmiştir. Ama parlamentonun önünde sorumlu ve ekonomik kararların siyasi sorumluluğunu taşıyan bir bakan da yoktur bugün ortada. Her şeyden Baş-

◆ Elde etme sanatı, arzu ettiği-mizden başkasını arzu ediyormuş gibi görünmektir.

Martia'

◆ Büyük işler başarmak için, insanın hiç ölmeyecekmiş gibi yaşaması gereklidir.

La Rochefoucauld

◆ İnsan zevk için olmasa bile, can sıkıntısını gidermek için çalışmalıdır. Gerçekten iş, eğlence-den daha çok oyalayıcıdır.

J. Pieper

◆ Sessizlik, çok kez toplumun değer ve yargılarını sözlerden daha güçlü olarak belirtir.

Benjamin Disraeli

bakan sorumlu değildir. Altta bir siyasi bakan lazım, o da yok. Bugünkü gazetede okudum, Dışişleri Bakanının yetkilerinin bir kısmı dahi çeşitli bakanlıklar arasında bölüşülür hale getirilmiştir. Dağınıklık daha da artmıştır. Halbuki ekonomiden sorumlu bir bakanlık kurulup parlamentonun önüne getirilmesi lazımdır. Fonlarla zaten kaynaklar iyice denetim dışına çıkmış bulunuyor. Bu bakımdan ben «Özal politikasının sağlıklı hiçbir yanı ve modeli yoktur.» diyorum. El yordamı ile yönetilen bu ekonominin 1989'da tam bıçak sırtında giderek ekonomiyi iyice tıkamasından endişe ediyorum.

AKGÜÇ — Çok teşekkürler Sayın Sağlam. Sayın Özol buyurun.

ÖZOL — Sanıyorum son sözü veriyorsunuz. Efendim, 1989'un daha başarılı geçmesi için bence Türkiye AET'ye müracaat etmiştir. Türkiye demokrasiyi ve piyasa ekonomisini korumak zorundadır, güçlendirmek zorundadır. Bu bakımdan parlamentonun rolü üzerinde durmakta yarar var. Parlamento kesintiye uğramaması için yeni tedbirler düşünülmelidir. Bunların başında bence parlamentonun her yıl beşte birini yenilemek suretiyle Türkiye'yi 4 sene veya 5 senede bir yaşanan seçim şoklarından kurtarmak lazım. Partiler kendilerini 4-5 senede bir «Bu seçimi alayım da beş sene rahatım.» esprisine kaptrıyorlar. Hele bu seçimle gelen hükümet de bir azınlık hükümeti olursa, bir toplumun 4-5 sene buna katlanması çok güç olacağından, belki de böyle bir durum, bir kesinti tehlikesini ortaya çıkartabilir. Bu bakımdan belki Türkiye diğer demokrasilerden önce davranıp bu sistemi bünyesine koyabilir ve bu bir sigorta olur. Beşte bir yenilediği için, o yıl toplumun temayülleri parlamentoya yansır ve hükümet de kendisini ona gö-

re ayarlar. Böylece 4-5 senelik şoklardan kurtuluruz.

Hükümetin piyasa ekonomisine paralel olarak, diğer ülkelerde olduğu gibi, teşkilatını yeniden kurması lazım. Bugün bakanlıkların dağılımı konusunda, fonksiyonel konularda model aramaya gerek yok. AET ona göre kurulmuş. AET'ye bakarak, komisyonun bünyesine bakarak, Türkiye kendi teşkilatını yeniden kurabilir. Bir ekonomi bakanlığının kurulması kaçınılmaz. Sayın Sağlam gayet haklı olarak belirttiler. Bugün ekonominin bir sorumlusu yok. Tedbirlerin altına imzasını atan bir ekonomist ortada görülüyor. Zaman zaman değişiyor. Kimin yetkili ve sorumlu olduğu belli değil. Halbuki bir iş başarılı mı başarısız mı bunu görmemizde, sorumlusunu bilmemizde yarar var.

Bürokrasinin süratle takviye edilmesi lazım. Çünkü ne politikacılar ne parlamento hiçbir zaman konuları bilimsel olarak inceleyemez ve gelişmeleri yakından takip edemez. Binaenaleyh konuların kendilerine pişmiş olarak gelmesi şart. Bürokrasi getirilen konunun bilimselliğini, inceleyerek getirildiğini garanti etmelidir. Halk da bunu bilmelidir ki, bürokrasi şu bilimsel çözümü getirmiştir. Bunları gizlemeye de lüzum yok. Bence bürokrasinin verdiği raporlar neşredilmelidir. Gizli tutulmamalıdır. Çünkü bu saptırılıyor, bürokrasinin verdiği bilimsel raporlar ya saptırılıyor ya da rafa kaldırılıyor. Ondan sonra da politikacılar istedikleri gibi, hatta bazen memleketin aleyhine de kararlar alabiliyorlar.

Dördüncü bir husus olarak mesleki dernekler teşvik edilmelidir. Bugün bir sürü engel vardır. Meslek grupları, toplumun muhtelif kesimleri, görüşlerini aktarmak üzere organize olabilmelidirler. Ve bundan da korkmamak lazımdır. Piyasa ekonomisinin bu kaçınılmaz bir yönüdür.

Bunları teşvik etmek ve muhakkak görüşlerini de almak lazımdır.

SAĞLAM — Siyaset yasağı var değil mi bugün?

AKGÜÇ — Evet.

ÖZOL — Muhakkak bu çevrelerin de görüşlerini almak lazım. Keza anayasa kuruluşu olarak, diğer ülkelerde olduğu gibi, ekonomik ve sosyal bir komite kurulmalıdır. Bu anayasal kuruluş içerisinde işçi-işveren ve hükümet üçlüsü devamlı olarak iç barışın koşullarını orada tartışmalı, bu suretle demokrasinin kesintiye uğrama tehlikesini de bertaraf etmelidir.

AKGÜÇ — Çok teşekkürler efendim. Ekonominin yönetiminde sürekli hatalar, bir modelden yoksun oluş, ekonominin güdübirliğine el yordamı ile yönetilmesi; Türkiye'yi ekonomik açıdan zor durumlara, açmazlara sokmaktadır. 1989 yılı, ekonomik sıkıntılar, enflasyon, büyüme hızı yönlerinden fazla umut vermemektedir. Ekonominin yönetiminde nelerin yapılması gerektiğini, eksikleri, çok açıkça ortaya koydunuz. Dileğimiz, ekonominin yönetimine soyunanların gerekli dersleri çıkarmış olabilmeleridir.

Dergi'nin Notu: Yukarıda sunulan «Acık Oturum,» 9 Aralık 1988 tarihinde yapılmıştır.

Madeni hayatınıza katan banka ETİBANK

*Bor Üretilir.

*Alüminyum Üretilir.

*Krom Üretilir.

*Perlit Üretilir.

*Bakar Üretilir.

*Kükürt Üretilir.

ETİBANK BÜROLERİ:

Ankara	İstanbul	Antalya
Akdeniz Bölgesi	Manisa	Batı
Akdeniz Bölgesi	Manisa	Batı
Akdeniz Bölgesi	Manisa	Batı
Akdeniz Bölgesi	Manisa	Batı
Akdeniz Bölgesi	Manisa	Batı
Akdeniz Bölgesi	Manisa	Batı
Akdeniz Bölgesi	Manisa	Batı
Akdeniz Bölgesi	Manisa	Batı
Akdeniz Bölgesi	Manisa	Batı

Yarım yüzyıldır ülkemizin madenlerini günışığına çıkararak dünyaya ulaştıran Etibank, tasarruflarımızı kârlı yatırımlara dönüştüren, size daha çok kazandıran bankadır.

ETİBANK
"güçlü kuruluş. güçlü bankacılık"

İPEKKAĞIT

Temizlik Kağıdına Adını Veren Lider Markaların Üreticisi

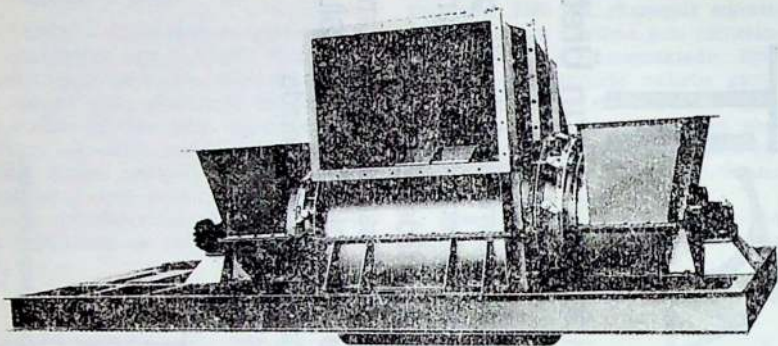
Yıl 1970... Ülkemiz insanının hayatına yepyeni bir temizlik alışkanlığı giriyor: Temizlik kağıtları. İpek Kağıt, bu sağlıklı ve çağdaş temizlik alışkanlığının

yaratılmasında öncüdür. İpek Kağıt, mendilden peçeteye, tuvalet kağıdından havluya kadar, yıllardır ülkemiz insanına kaliteli, yumuşak, sağlıklı ürünler sunar. Yumuşak SELPAK, hesaplı SOLO, ekonomik SİLEN... hepsini İpek Kağıt üretir. İpek Kağıt, yıllardır ülkemizde temizliğin, kalitenin ve çağdaşlığın simgesidir.

İPEKKAĞIT

İpek Kağıt Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Büyükdere Cad. No: 193
80640 Levent-İstanbul

Isıtma, havalandırma, klima konularında projelendirme, imalât, montaj, taahhüt işleriniz için hizmetinizdeyiz

İMALÂT PROGRAMIMIZ

- ISITMA, HAVALANDIRMA VE KLİMA CİHAZLARI
200.000 m³/h hava 3.000.000 Kcal/h ısıtma ve 1.200.000 Kcal/h soğutma kapasitelerinde.
Küçük, orta ve büyük ölçekli tesisler.
- VANTİLATÖR VE ASPIRATÖRLER
3000 mm iS tipinin basınç ve 300.000 m³/h kapasitelerinde küçük ve büyük ölçekli tesisler.
- SOĞUTMA ÜNİTELERİ
- YÜKSEK BASINÇLI BUHAR VE KIZGIN SU KAZANLARI
5 - 100 ata basınç ve 5 - 100 ton/h kapasitelerde, su borulu sistemler.
- YÜKSEK VE ALÇAK BASINÇLI BUHAR, KIZGIN VE SICAK SU KAZANLARI
0,5 - 20 ata basınç ve 0,2 - 28 ton/h kapasitelerde, alev ve duman borulu ve 3 çekili sistemler.
- EŞANJÖR VE BUHAR ÜRETİCİLERİ
44 milyon Kcal/h ısıtma kapasitelerinde kadar.
- BOYLER, HİDROFOR VE SU DEPOLARI
- ALYAKIT TANKLARI
- SU TAŞIYICI CİHAZLARI
- İNDUKSİYON CİHAZLARI
- NOYAMA VE BOYA KURUTMA TESİSLERİ
- YÜKSEK BASINÇLI KOMPLE BUHAR VE KIZGIN SU SANTRALLERİ
- BİNALARIN KOMPLE MEKANİK TESİSATI
- OTOMOBİL ISITMA RADYATÖRLERİ
- KOMPLE FABRİKA MONTAJI
- ENDÜSTRİYEL DEMİR VE ÇELİK İMALÂT İŞLERİ

SELNİKEL

ISITMA ve KLİMA CİHAZLARI SANAYİİ A.Ş.

İSTANBUL ŞUBESİ

İnönü Cad. 69/12 Taksim - İstanbul
Telefon : 144 48 08 - 149 03 62
Telgraf : Selnikel - İstanbul
Telex : 24423 Slni tr.
Fax : 149 46 32

GENEL MÜDÜRLÜK VE FABRİKA

Eceboğazı Hava Meydanı Yolu 14. Km. Ankara
Telefon : 324 02 37 (6 hat)
Telex : 44432 SİŞA tr - 43156 Selk tr.
Fax : 324 40 56
Posta Adresi : Tunus Cad. 5/8 06680 / Ankara

Sermaye Piyasası

Yrd. Doç. Dr.
MEHMET BOLAK

GEÇTİĞİMİZ Kasım ayında borsada fiyatlar genel düzeyi her iki yönde küçük dalgalanmalar göstermiş, sonuç olarak Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi de % 5.93'lük bir artış akydederek («24 Kasım 1988, Perşembe» günü itibarıyla 777.53 puana yükselmiştir. (*)

Faizlerin yükselmesi ile birlikte, yatırımcıların büyük bölümünün ellerindeki hisse senetlerini satmaya çalışması sonucu Ekim ayı sonlarında yaşanan gerileme, Kasım ayı başlarında yerini durgunluğa, sonra da küçük canlanmalara bırakmıştır. Bu arada gözlenen ilginç bir gelişme, ortalama fiyat hareketini yansıtan indekslerde dalgalanmaların küçük boyutlarda olmasına karşın, bazı hisse senetlerinde büyük fiyat oynamaları görülmesidir. Ay içinde derginin indeksi kapsamındaki 40 hissedenin 24'ünün fiyatları artmış, Ege Bira (% 61.54), Ereğli Demir Çelik (% 56.00), Güncy Bira (% 43.37), Sifaş (% 41.59), İzocam (% 37.80), Hektaş (% 34.25), Kav (% 25.90) ve Koruma Tarım (% 25.76) değeri en çok artan hisseler olmuşlardır. Öte yandan, 13 hissedenin fiyatları düşerken, Akçimento (% 34.87), Nasaş (% 26.00), Ege Gübre (% 25.33), Metaş (% 22.58) ve Olmuksa (% 19.47) değerlerini en çok kaybeden beş hisseyi oluşturmuşlardır. İzmir Demir Çelik, Polylen ve Şişe Cam hisselerinin fiyatları ise geçen aya nazaran değişiklik göstermemiştir.

Kasım ayında fiyat hareketleri üzerinde etkili olan en önemli faktör, şirketlerin 9 aylık bilanço sonuçlarının ilan edilmeye başlanması olmuştur. Derginin indeksi kapsamına giren 40 şirketin 1988 yılı ilk 9 aylık bilanço kârları, 1987 yılının ilk 9 aylık rakamları ve her iki yıla ait değerlerin oranları «Tablo 1»de verilmiştir.

Tablodan görülebileceği gibi 40 şirketin 4'ü henüz 9 aylık bilançolarını açıklamamış, 2'si (Metaş ve Nasaş) 9 aylık dönemi zararlı kapatmış, Akçimento, Döktaş, Ege Gübre ve Makina Takım, 1988 yılının ilk 9 ayında, geçen yılın ilk 9 ayına nazaran daha düşük kâr sağlamışlardır. En yüksek kâr artışları Rabak (% 587.5), Ege Bira (% 454.5), Polylen (% 430.7), Otosan (% 414.7), Kav (%

(*)Derginin Notu : Yukarıdaki yazı «28 Kasım 1988» tarihinde kaleme alınmıştır.

346.5) ve Ereğli Demir Çelik (% 340.4)'de görülmektedir. Öte yandan İMKB'de geçen yıla oranla en yüksek kâr artışları, Kepez Elektrik (% 1912) ve Köytaş (% 950.8)'da görülmüştür.

Kârlardaki artışın yanında, ikinci önemli bir faktör, hisse başına düşen kâr rakamlarıdır. «Tablo 2», şirketlerin 9 aylık vergi öncesi kârlarından, bir hisse başına düşen miktarları göstermektedir. Burada, hisse sayıları, şirketlerin 1988 yılı içinde yaptıkları sermaye artırımları da dikkate alınarak belirlenmiş, yani eski ve yeni hisselerle eşit pay verilmiştir. Şirketlerin eski-yeni hisse ayırımı yapacakları, ayrıca yıllık kârları ile 9 aylık kârları arasında önemli farklılıklar olabileceği, vergi ödemeleri ve kâr dağıtım politikaları nedeniyle, hisse başına dağıtılacak gerçek tutarların bu tablodakinin farklı olacağı kuşkusuzdur. Bununla birlikte «Tablo 2», şirketlerin kârlarını mukayese etmek açısından anlamlıdır. Buna göre, hisse başına en yüksek kârın Ereğli Demir Çelikte gerçekleştiği, Kav, Ege Bira, Koruma Tarım, Otosan ve Bolu Çimento'nun onu izledikleri görülmektedir.

Yatırımcılar bu bilgileri değerlendirmekte, kârları artan hisselerle talebi artırırken, kârları düşen şirketlere ait hisseleri ellerinden çıkartmaya çalışmaktadırlar. Nitekim Kasım ayı içinde fiyatları en çok artan hisseler, hisse başına kâr en yüksek şirketler arasından çıkarken, geçen seneye nazaran kârları bir hay-

TABLO 1
Şirketlerin 9 Aylık Bilanço Karları
(Milyon TL)

	87 (9 ay)	88 (9 ay)	88/87		87 (9 ay)	88 (9 ay)	88/87
Akçimento	6.087	5.225	0.858	Kartonsan	3.578	4.978	1.391
Anadolu Cam	5.290	6.868	1.298	Kav	1.450	6.474	4.465
Arcelik	26.750	43.500	1.626	Koc. Hold.	11.533	28.867	2.503
Aymar	951	2.308	2.427	Koc Yat.	1.881	5.176	2.752
Bağfaş (*)	—	—	—	Kordsa	14.896	30.795	2.067
Bolu Çim.	3.558	5.200	1.461	Koruma Tar.	1.591	13.701	3.813
Çelik Halat	4.810	9.252	1.923	Lassa	16.991	34.442	2.027
Çimsa	9.281	13.654	1.471	Makina Tak.	605	215	0.355
Çukurova El.	58.574	89.095	1.521	Metaş	1.163	(8.376)	—
Döktaş	5.051	1.962	0.388	Nasaş	1.263	(899)	—
Eczacıbaşı Y.	460	736	1.600	Olmuksa	5.188	5.995	1.155
Ege Bira	3.090	17.136	5.545	Otosan	7.908	40.703	5.147
Ege Gübre	1.590	106	0.066	Polylen	702	3.726	5.307
Erdemir	68.924	303.550	4.404	Rabak	1.415	9.729	6.875
Good-Year	7.274	9.884	1.359	Sarkuysan	3.953	5.463	1.382
Gübre Fab. (*)	—	—	—	Sifaş	3.105	7.517	2.421
Güney Bira	2.548	6.090	2.390	Demir Dök.	8.623	10.536	1.222
Hektaş	2.519	5.555	2.205	Siemens	6.790	14.500	2.135
İzmir D. Çel. (*)	—	—	—	İş Bankası (*)	—	—	—
izocam	1.406	3.256	2.316	Şişe Cam	3.608	11.863	3.288

(*) 9 aylık bilançoları açıklanmamıştır.

li düşüş kaydeden Akçimento, Ege Gübre, Metaş, Nasaş gibi hisseler en çok değer kaybeden hisseler arasında yer almışlardır.

Sermaye piyasasını ilgilendiren bir diğer gelişme, Sabancı Holdinge bağlı Lassa'nın, Japon şirketi Bridgestone ile birleşerek, Kasım ayı başından itibaren faaliyetlerine «Brisa» adı altında devam etmeye başlaması olmuştur. Kurulan bu yeni isimli şirketin hisselerinin % 36'sı Lassa'ya, % 36'sı Bridgestone'a ve % 28'i de diğer kuruluşlara ve halka aittir. Şirketin % 36'sına 60 milyon dolar vererek ortak olan Japon firması, Türkiye'ye bugüne kadar gelmiş en büyük yabancı sermayeyi sağlamıştır. Bu ortaklığın sonrasında, 160 milyon dolarlık yeni yatırım yapılacağı, Lassa'nın mevcut kapasitesinin yaklaşık 2.5 katına çıkacağı ve yılda üretilecek 6.4 milyon lastiğin 2 milyon kadarını Bridgestone'un almayı taahhüt edeceği öngörülmektedir.

Geçtiğimiz ay banka faiz oranlarındaki yükselmelere paralel olarak diğer finansal araçların getirilerinde de yükselmeler gözlenmiştir. Hazine'nin banka faizlerindeki artışın sonrasında gerçekleştirdiği ilk önemli ihalede, faizler 10 puandan fazla artış göstermiş, üç ay vadeli bonoların faizi % 61.24, altı ay vadeli bonoların faizi % 63.92, bir yıl vadeli bonoların faizi ise % 72.38 düzeyine ulaşmıştır. Öte yandan özel sektör tahvil ve finansman bonolarının faizleri de yükselmiş, % 90 faizle 1 milyar liralık tahvil ihracı için Sermaye Piyasası Kurulu'ndan izin alınmıştır. Bununla birlikte, daralan iş hacimleri nedeniyle firmaların faiz yükümlülüğünden, dolayısıyla tahvil ihracından kaçındıkları, daha çok finansman bonusu ve banka bonusu ihracı için başvuruların yapıldığı dikkati çekmektedir. 100 milyar liralık finansman bonusu ihracı için SPK'na başvuruda bulunan Sümerbank'ın bonolarının banka garantili olması ve % 79.74 net getiri sağlaması planlanmaktadır. Bu ihrac için izin alınması halinde, bugüne kadarki en büyük menkul kıymet ihracı gerçekleştirilmiş olacaktır. SPK'na yapılan diğer önemli bir başvuru da Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın 50 milyar liralık banka bonusu başvurusudur. Enka Holding Yatırım Anonim Şirketi'nin 4 milyar lira tutarında ve % 88.83 net gelirli finansman bonoları ise geçtiğimiz günlerde satışa çıkmıştır.

TABLO 2
9 Aylık Bilanço Kârlarına Göre
Hisse Başına Kârlar (TL)

Akçimento	331.75	Erdemir	7904.95	Makina Takım	143.33
Anadolu Cam	528.31	Good-Year	843.06	Metaş	zarar
Arçelik	1812.50	Güney Bira	1450.00	Nasaş	zarar
Aymar	769.33	Hektaş	2057.41	Olmuksa	545.00
Bolu Çim.	3466.67	İzocam	1085.33	Otosan	3700.27
Çelik Halat	1713.33	Kartonsan	184.37	Polylen	328.00
Çimsa	1264.26	Kav	5395.00	Rabak	648.60
Cukurova	2969.83	Koç Hold.	824.77	Sarkuysan	722.62
Döktaş	280.28	Koç. Yat.	517.60	Sıfaş	1606.19
Eczacı. Yat.	306.67	Kordsa	1368.66	Demir Döküm	526.80
Ege Bira	4080.00	Koruma T.	4059.55	Siemens	1380.95
Ege Gübre	14.72	Lassa	1275.63	Şişe Cam	196.83

Ay içinde, Marmara Üniversitesi tarafından düzenlenen «AT Ülkelerinde Sermaye Piyasalarının Durumu» konulu seminerde açılış konuşması yapan SPK Başkanı Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş, İMKB'nin gelişiminde arz ve talep yönünden çeşitli kısıtlamalar olduğuna değinmiştir. Arz yönünden karşılaşılan sorunlar, anonim ortaklıkların, birtakım vergi avantajlarının mevcudiyetine rağmen, kontrolü kaybetme korkusuyla halka açılmaktan kaçınmalarından kaynaklanmaktadır. Halka açık olduğu söylenen firmalarda bile halkın elindeki hisse senetlerinin payı toplamın % 3'ü kadardır. Öte yandan, piyasaların hacimleri de oldukça küçük boyutlardadır. Bankaların bir yıllık kredi rakamları 15-16 trilyon mertebesindeyken, Sermaye Piyasası'nda yıllık ihraç izinlerinin toplamı 1 trilyon TL dolaylarında olmuştur.

Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş, talep yönünden karşılaşılan sorunları da, bireysel tasarruf sahiplerinin davranış biçimleriyle bağdaştırmıştır. Bireysel tasarruf sahipleri, sermaye piyasasındaki belirsizlik ortamı karşısında, altın, döviz gibi yatırım araçlarına yönelmeyi tercih etmektedirler. Bu nedenle, talebi canlandırmak için kurumsal tasarruf sahiplerinin, sigorta şirketlerinin ilgisini çekmekte yarar vardır. Bu kesim ise sermaye piyasasına pek itibar etmemektedir. Prof. Dr. Tekbaş ayrıca, serbest faiz uygulaması sonrasında firmaların fon sağlamada yeni finansal araçlara başvurmaya başlayacaklarına, alacaklara dayalı finansal varlık, gayrimenkule dayalı (ipotekli) finansal varlık, değişken faizli tahvil gibi yeni finansal varlıkların ihraç edilebilme imkânlarının araştırıldığına değinmiştir.

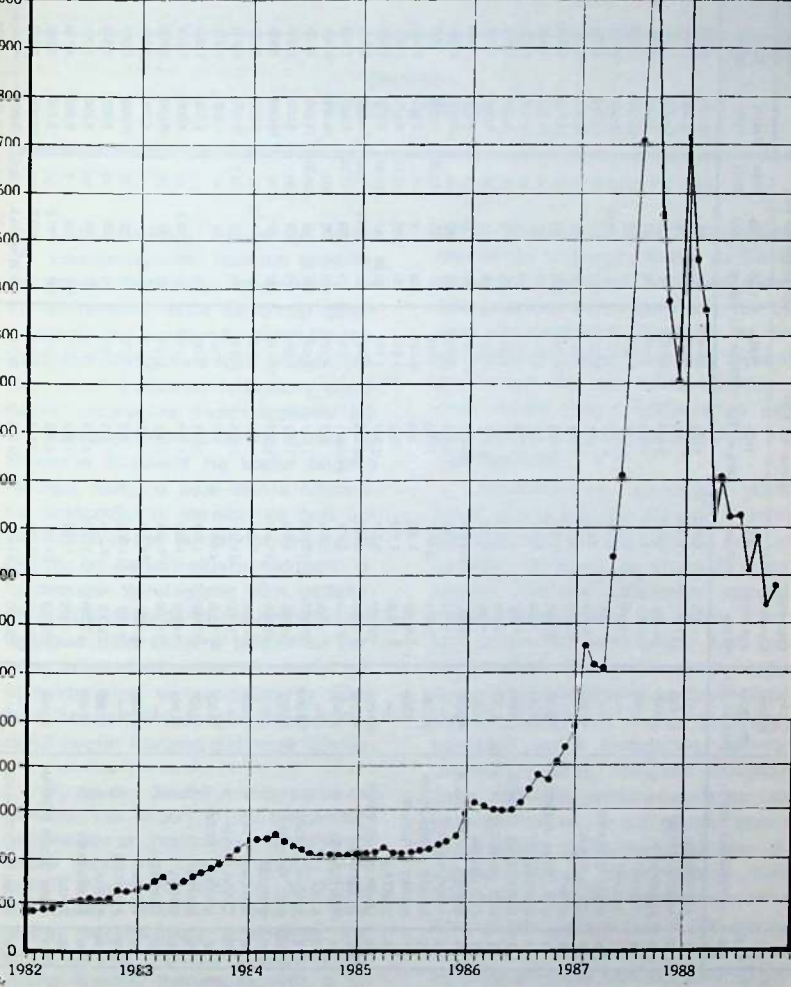
◆

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Ocak	101.76	87.04	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69
Şubat	105.08	90.24	94.60	157.44	243.73	207.73	325.71	658.37	1465.45
Mart	110.80	91.76	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48
Nisan	104.31	90.37	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68	613.09	917.93
Mayıs	101.63	91.66	102.60	156.08	227.24	209.20	304.85	833.51	1005.71
Haziran	101.90	91.83	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66	1050.91	924.97
Temmuz	98.18	97.63	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22	1709.16	927.28
Ağustos	95.18	98.53	113.08	186.42	204.24	218.60	360.80	2290.94	816.29
Eylül	89.12	97.89	112.47	199.71	198.36	226.70	394.62	2015.20	881.71
Ekim	94.21	97.35	115.27	212.63	200.20	238.27	384.48	1548.75	734.01
Kasım	94.51	100.27	132.45	217.12	200.44	258.90	406.68	1374.18	777.5
Aralık	94.64	94.18	133.33	242.03	202.10	261.35	438.99	1202.26	

23000
22000
21000
20000
19900
18800
17700
16600
15500
14400
13300
12200
11100
10000
9000
8000
7000
6000
5000
4000
3000
2000
1000
0

BANKA VE
EKONOMİK
YORUMLAR
DERGİSİ
HİSSE SENEDİ
GRAFİĞİ
(OCAK
1974 = 100)

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Taksim Yılı Kârı			Dağıtılan Kâr Payı			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1987 (Milyon TL)	1985 (Milyon TL)	1986 (Milyon TL)	1987 (Net)	1985 (Net)	1986 (Net)	Kasım 1987	Eylül 1988	Ekim 1988	Kasım 1988
1	AKCİMENTO	—	15.750	6.953	2.590	3.784	168	180	235	22.500	6.050	3.800	2.475
2	ANADOLU CAM	20.000	13.000	5.203	1.243	2.549	50	29	30	6.500	1.825	1.625	1.450
3	ARCELİK	40.000	24.000	39.087	9.467	16.131	80	53	63	10.000	3.800	3.300	3.900
4	AYMAR	5.000	3.000	1.195	1.045	518	30	27	12	5.550	2.700	2.350	2.800
5	BAGFAS	—	40.000	9.313	5.587	7.005	85	50	55	16.500	2.200	2.050	1.850
6	BOLU CİMENTO	—	1.500	5.607	2.121	4.553	181,38	56,81	119,76	18.000	12.800	11.000	11.500
7	CELİK HALAT	5.400	5.400	7.958	1.857	3.729	100	100	60	11.700	4.050	3.600	4.000
8	CİMSA	—	10.800	13.667	3.077	7.791	203,87	76	175	18.500	13.200	5.300	4.800
9	CUKUROVA ELEKTRİK	90.000	30.000	61.539	17.392	32.180	200	150	100	15.700	3.900	7.500	7.550
10	DOKTAS	12.000	7.000	8.317	511	2.224	100	25	50	14.500	4.300	3.375	2.900
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	3.000	2.400	771	378	421	40	30	30	5.100	1.150	1.000	1.100
12	EGE BİRACILIK	4.200	7.200	3.315	227	1.560	35	4	20	3.400	3.925	3.250	5.250
13	EGE GÜBRE	12.000	4.000	1.720	2.113	2.603	50	71	60	7.200	1.325	1.125	840
14	ERDEĞLİ DEMİR ÇELİK	40.000	38.400	119.616	26.531	41.097	55	16	23	3.675	4.400	3.750	5.800
15	GOOD YEAR	—	11.724	9.058	3.619	3.108	103	820	200	25.000	8.600	6.700	6.200
16	GÜBRE FABRİKALARI	30.000	10.000	Zarar	1.720	1.048	—	65	43,35	4.800	920	700	720
17	GUNEY BİRACILIK	4.200	4.200	3.395	185	1.041	35	4	11	2.925	2.650	2.075	2.975
18	HEKTAS	—	2.700	2.173	720	1.014	35	68	36,16	4.475	2.325	1.825	2.450
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	50.000	50.000	5.721	2.247	1.774	26,66	42	15,93	2.500	1.000	810	810
20	İZOCAM	10.000	3.000	2.250	2.425	367	35	126,5	16,80	14.500	5.050	4.100	5.650
21	KARTONSAN	27.000	27.000	4.478	2.621	1.054	35	30	17,91	6.500	1.550	1.425	1.300
22	KAV	—	1.200	3.694	787	4.221	130	170	300	70.000	16.700	13.900	17.500
23	KOC HOLDİNG	100.000	35.000	15.504	7.437	10.696	32	50	38	11.500	3.950	2.750	2.950
24	KOC YATIRIM	20.000	10.000	2.826	1.559	2.622	35	39	39	6.550	2.350	2.125	2.150
25	KORDSA	—	22.500	24.507	6.973	11.116	96	67	110	16.000	4.900	4.200	4.100
26	KORUMA TARIM	6.000	3.375	5.239	69	2.169	66	1,08	30	5.500	3.700	3.300	4.150
27	LASSA (BRISA)	—	27.000	Zarar	7.355	11.236	63	25	32	19.500	5.900	5.150	5.300
28	MAKİNA TAKİM	3.000	1.500	Zarar	100	101	—	—	—	3.500	1.375	1.250	1.350
29	METAŞ	15.000	15.000	4.194	2.644	352	15	—	—	1.700	1.050	620	480
30	NASAŞ	14.000	14.000	2.853	1.131	1.218	30	13,5	15	4.000	1.275	1.000	740
31	OLMUKSA	—	11.000	6.894	2.500	2.625	45	41	22	18.000	3.700	2.825	2.275
32	OTOSAN	40.000	27.331	24.346	zarar	Zarar	26,60	—	—	4.875	2.050	2.500	3.050
33	POLYLEN	—	4.500	2.549	516	330	20	50	25	10.000	2.050	1.550	1.550
34	RABAK	25.000	15.000	6.535	1.633	1.802	40	40	43	5.950	1.375	1.125	1.350
35	SARKUYSAN	30.000	7.560	5.158	2.134	3.132	75	45	60	6.500	3.000	2.475	2.500
36	SİFAŞ	—	4.680	6.155	1.609	2.534	100	130	8	6.500	4.150	2.825	4.000
37	TÜRK DEMİR DÖKÜM	50.000	20.000	12.131	4.086	11.801	103	37,5	80	9.700	3.000	2.450	2.425
38	TÜRK SİEMENS	—	10.500	7.313	3.545	5.728	81	120,5	106	38.000	6.200	4.800	5.350
39	TÜRKİYE İŞ BANKASI	—	62.246	32.207	35.207	38.38	34,5	34,60	—	3.975	1.575	1.550	1.625
40	TÜRKİYE İŞE VE CAM	200.000	60.270	4.584	1.907	3.507	10	9	10	3.075	1.300	1.150	1.150

KUZEY - GÜNEY İLİŞKİLERİ (*)

Çeviren :
FEYZA ATABEK

ÜLUSLARARASI ilişkiler ve dünya ekonomisindeki bunalım şimdilerde sürekli tehlikeler geçirmekte ve bu tehlikelerin daha da arttığı görülmektedir. Bu bunalımda temel bir faktör olarak zengin ve fakir ülkeleri ayıran farkın yeterince anlaşılması olmadığına inanıyoruz. İnsan toplumu tek bir dünya ekonomisi içinde Kuzey ile Güney'in birbiriyle ne kadar bağımlı ve ilgili oluşunu açık olarak anlamaya başladığında, varolan ve bazı bakımlardan artan bu farklar çağımızda önemli bir çelişki oluşturmaktadır. Uluslararası kuruluşların tüm çabaları ve büyük devletlerin buluşmaları, gelişmekte olan ülkelere fakirlikten kurtuluş veya uluslararası ekonomiyi geliştirmekte olan ve sanayileşmiş ülkelerin her ikisinin de gereksinmelerine daha uygun duruma getirmek için ye-

niden düzenleme, canlandırma ümidini henüz veremedi. Kuzey ile Güney arasındaki diyalog, dünyanın süreklilik gösteren tüm sorunlarını tek başına çözmeyecektir, bunların bir çoğu ekonomik olmaktan çok siyasaldır; ancak, bu ana talebi karşılayıncaya kadar dünya toplumunun gerçek istikrara kavuşamayacağına kanaat getirdik.

Kuzey-Güney diyalogu yalnız kendi içinde zorunlu bir görev değildir; aynı zamanda eylem için açık bir çağrıdır. Ülkelerin ve kıtaların aralarındaki farkların üstesinden gelebilmeleri, kendi çıkarı ile ortak çıkarları arasındaki aykırılıkları halletmelerini suretiyle Kuzey-Güney diyalogunun global etki yapması daha olası olabilir. Şimdilerde Kuzey ve Güney karşılıklı olarak birbirlerine bağımlılıklarının giderek arttığı farkındadırlar; eşitsizlik, yardımseverlikten çok karşılıklı olarak, ortak çıkarla spesifik amaçları gerçekleştirmek için diyalogu yeniden canlandırmak istemektedirler. Diyalog her devlete onun istediği gibi gelişmesi için tam bir elverişli durum yaratmayı, arzu edilen bir gidiş yönünde halkının zorunlu gereksinmelerini karşılamayı ve her ül-

(*) North - South : A Programme for Survival. The Report of the Independent Commission on International Development Issues under the Chairmanship of Willy Brandt, Pan Books, 1982, pp. 30-47 (Kuzey - Güney : Önerilen Program. Willy Brandt Başkanlığında Uluslararası Kalkınma Sorunları Konusunda Bağımsız Komisyon Raporu, Pan Books, 1982, s. 30-47).

kenin kendi gelişmesini gerçekleştirebildiği dinamik bir dünya yaratmayı amaçlamalıdır.

Kamuoyu liderleri her yerde, çok uzun süredir uluslararası topluluğa hâkim olan, onu ayıran tarihsel güçlerle ilgili yeni anlayışlar geliştirmelidirler; dünyanın onlardan kurtulması ve global sorunların belirtilerinden çok, nedenlerinin çaresine bakılmasında yararlı olmalıdırlar.

Siyasal görünüm hakkında deneyim ve görüşlerimiz aracılığıyla açık olarak ayırt edilmiş bu sorunlara vardık. Bundan başka 80'ler ve 90'lardaki dünya ekonomisinin tehlikeli durgunluğunu bertaraf eder, tüm dünyaya uluslarının yararı amacına yeni bir yön verirse; ticaret, finansman, enerji ve diğer konularda kabul etmiş olduğumuz temel değişiklikler zorunlu hale gelir.

1 — Kuzey-Güney Ayırımı

Dünyanın iki kampa ayrılmış olarak basitleştirilmiş bir görünümüne dair itirazlar vardır. Kuzey, ekvatorun güneyinde iki zengin, sanayileşmiş ülkeyi, Avustralya ve Yeni Zelanda'yı içine alır. Güney, Brezilya gibi ilerleyen, yarı sanayileşmiş bir ülkeyi, Çad'ı veya Maldivler gibi ada ülkelerini kapsar. Çoğunlukla petrol ihracatçısı birkaç güneyli ülkede kişi başına gelir bazı kuzeyli ülkelere göre daha fazladır. Bundan başka, genel bir deyimle, hiçbirisi birbirlerine benzer, sürekli bir gruplaşma değildir, Kuzey ve Güney genellikle zengin-fakir, gelişmiş-gelişmemiş ile aynı anlama gelir.

Bu raporda genel olarak açıklayacağımız şekilde, Kuzey-Güney diyaloğu çoğunlukla gelişen ülkelerle sanayileşmiş, pazar ekonomisinin uygulandığı ülkeler arasında olmuştur.

Ancak, incelemelerimizin bir çoğu da sömürge tarihinin sonuçlarını gördükleri için Batı ile birlikte aynı grupta olmayı veya Güney'den ayrı olmayı istemeyen sanayileşmiş Doğu Avrupa ülkeleri hakkındadır. Güney'den söz ettiğimizde çoğunlukla Çin'i hariç tutarız, Çin gelişen ülkeler gruplamasına biçimsel olarak katılmadığı halde genellikle kendini onlarla bir tutmaktadır. Ayrıca, Doğu Avrupa ülkelerinin, Çin'in uluslararası ekonomik sistem ve kuruluşlara katılmalarına büyük önem vermekteyiz.

2 — Güney'in Durumu

Güney ülkeleri kendi durumları hakkında görüşmeler yapmaktadırlar. Global görüşmelerde ortaya çıkan birlikleri, Kuzey'e bağımlı olduklarının ve onlarla aralarında eşitsizlik olduğunun farkındadır. Güney ülkelerinin pek çoğu sömürge deneyimleri dolayısıyla birbirleriyle yakından ilgilidirler. Batı Avrupa dahil Kuzey, dünya nüfusunun 1/4'ine, dünya gelirinin 4/5'üne sahiptir; Çin dahil Güney 3 milyar nüfusa (dünya nüfusunun 3/4'ü) sahiptir, ancak dünya gelirinin 1/5'i ile geçmektedir. Kuzey'de orta halli bir kişinin 70 yıldan fazla yaşaması muhtemeldir; erkek veya kadın nadiren aç kalacaktır ve asgari orta seviyede eğitim görecektir. Güney ülkelerinde insanların büyük çoğunluğu 50 yıla kadar sona ermesi beklenen bir ömre sahiptir; en fakir ülkelerde her dört çocuktan biri beş yaşına gelmeden ölür; % 50'sinin okur-yazar olma imkânı yoktur.

Bu farkların gerisinde ekonomik gücün önemli ölçüde eşitsiz oluşu bulunmaktadır. Dünya imalat sanayinin % 90'dan çoğu Kuzey'dedir. Patentlerin pek çoğu, yeni teknoloji Kuzey-

deki çok uluslu şirketlerin malıdır, dünyada ham maddelerin, mamul maddelerin gelir ve ticaretini bunlar yönetmektedir. Kuzey ülkeleri bu ekonomik güçlerinden dolayı, kararları, düzenlemeleri, uluslararası ticaret kuruluşları, paraları ve sermayeleriyle uluslararası ekonomik sisteme egemen olmaktadır. Gelişen ülkelerden bazıları, varolan ve bir çok engelin üstesinden gelen fırsat olarak gördükleri bu duruma karşı belirli bir davranış göstermemişlerdir, fakat bir çoğu bu durumun kendilerine güçlükler getirdiğini farketmektedir. Dünya üzerinde ülkeler arasında ekonomik güçler kendilerini tamamen eşitsiz gelişen üretim ilişkilerine bıraktı.

3 — Yardımdan Bağımlılığa

Gelişen ülkelerin mallarının, üretimlerinin, emeklerinin bulunduğu piyasalarında temel yapısal değişiklikler yapılmalıdır. Fakirliğin, açlığın üstesinden gelmeleri için onlara yardım edilmeli ve daha etkin bir uluslararası ekonomik sistem oluşturulmalıdır. Bu gibi değişiklikler, uluslararası geliri, harcamayı, likiditeyi oluşturan, dağıtan mekanizmalar ve kuruluşlar için zorunludur. Bu sorun bugün tek veya hatta başlıca sorun değildir; gelişen ülkelere borçlarını ödemedi yardımcı olmak için dünya ekonomisinde temelli değişikliklerden çok bir yardımdır. Kuzey ülkelerinin Güney'e gittikçe artan bağımlılığı onların gelecekteki kendi refahları için uluslararası ekonomik reformu gerektirir.

Kuzey-Güney diyalogu çok defa, fakir ülkelerin gereksinmelerini karşılamak için sanki zengin ülkelerden fedakârlıklar yapması istendiği şeklinde tanımlanıyor. Biz bu görüşü kabul etmiyoruz. Dünya şimdilerde in-

sanlarıyla, ekolojisiyle, kaynaklarıyla hassas ve birbirine bağlı bir sistemdir. Bir çok topluluk zayıf koruyarak, adalet ilkelerini uygulayarak, iç çelişkilerini uzlaşma yaparak çözümler ve daha dengeli bir sonuca vardı. Dünya da, gittikçe adil ve insancıl bir toplum olursa daha istikrarlı olabilir. Bu konuda başarısızlığa uğrarsa kendi yıkımına doğru gidecektir.

4 — Kalkınmada Karşılıklı Yararlar

Uluslararası sistem bağımlı ülkeler, kuruluşlar ve etki alanlarının artmasıyla daha karmaşık hale geldiğinde bağımlılık daha çok arttı. Çevre, enerji, ekonomik faaliyet, para ve ticaretin koordinasyonu ile ilgili sürekli artan sorunlar uluslararası çözümler tarafından çözümlenmelidir. Bir ülkenin ekonomik kalkınmayı başarması herşeyden önce diğerlerinin performansına bağlıdır. Güney, Kuzey olmaksızın yeterince kalkınamaz. Güney'de sürekli ilerleme olmadıkça Kuzey refahını artıramaz ve durumunu iyileştiremez.

Kuzey'de bulunan ulusların çoğu, yüksek büyüme hızlarını sürdürmenin mümkün ve hatta istenilir bir şey olup olmadığı konusunda şüphe ettiler. Tükenebilir kaynakların gereksiz olarak israf edilmeleri ve çevreye verilen zarar geçmişteki gelişmeyi akla getirmişti. Bunun gelişme olmadığı gösterilebilir. Bundan başka, belirli teknolojiler, yaşam tarzları, endüstriler çevreye, kaynaklara ağır bir etki yapmıştır, bunlara müdahale ederek denetleme mümkün ve zorunludur. Aslında, büyüme ve sağladığı olanaklar çevreyi koruma yöntemlerine katkıda bulunur. Büyüme konusu artan bir öneme sahip olacaktır; ayrıca sanayileşmiş toplumların kendi kendileri-

ne büyümeyi reddetmeleri mümkün değildir.

5 — İşsizliğin Nedeni

Kuzey ve Güney'de ekonomik büyümenin istihdam ile gelir artışı sağlaması olasıdır. Tüm ülkeler artan işsizlikten tedirgindir. Ancak, Güney için bu bir istikrar sorunu değil, hayatta kalma sorunudur. Güney'de istihdam seviyesinin artması çok güçtür. Çalışanların miktarı, Kuzey'de çalışanların miktarından çok daha fazladır ve yatırım olanakları çok daha azdır. Hindistan'da nüfus artışıyla (nüfus artışı yavaşlarsa dahi) ve eskiden beri süregelen işsizlikle başa çıkmak için 2000 yılına kadar her yıl 8 milyon kişilik istihdam yaratılması gerektiği hesaplanmıştır. Hindistan 600 milyon nüfusuyla, 55 milyon nüfuslu Britanya Krallığı ile karşılaştırıldığında 2/5 oranında bir GSMH'ya sahiptir. Diğer bir çok ülke ve özellikle üretim kapasitesinin düşük, işgücü artışının Güney Asya'dan daha fazla olduğu Büyük Sahra Afrikası'nın alt kısmı için aynı şey söylenebilir. Üçüncü Dünya ülkelerinde istihdamın makul bir oranda artırılması, sosyal ve ekonomik sorunlarla başa çıkılması için, ulusal yönetim ile uluslararası işbirliğinin her ikisinin de çabası gereklidir.

Bundan başka, yatırım kaynaklarında önemli artışlarla birlikte, yoksullara gelir sağlayacak daha etkin istihdam yaratılmasıyla bu ülkeler, çok yavaş ilerleyen yaşama koşullarındaki düzelenin artmasını bekleyebilirler. Kuzey'in, Üçüncü Dünya ile ticaretini geliştirmesi, dünya piyasalarında Üçüncü Dünya'nın dezavantajlı durumunun değiştirilmesi, mali yardımın artırılması ve Güney'in sorunlarını çözüme olanaklarının artırıl-

masına Kuzey'in katkıda bulunması politik bir gerekliliktir.

6 — Yeni Bir Yapının Oluşturulması Cereği

Bazı Kuzey ülkelerinde nüfus artışı dursa bile, bir çağında işgücü artışı bir hayli süre devam edecektir. 1990-1985 döneminde işgücü artışının verimlilik artışıyla birlikte, çıktının artmasıyla % 3-5 oranında massedilmesi gerektiği hesaplanmıştır. Planlanan ekonomik büyüme tam istihdamı sağlayamayacağından tüm ülkeler geçmişten beri süregelen işsizlikle başa çıkmak için etkin istihdam politikalarına gerek duyacaklardır. Sanayi ülkeleri bir açıklama yapmaktadırlar: kendi istihdam sorunlarını çözmek, kendi ekonomilerinin ve uluslararası ekonominin gereksinmelerini karşılayacak şekilde üretimde yeni bir yapı oluşturmak.

Verimlilik oranı yüksek olan ekonomilerde, yeni bir yapı oluşturulması devamlı bir süreçtir. Verimsiz faaliyetlerin yerini verimli faaliyetler almıştır. Deri eşya, ayakkabı, tekstil ürünleri üretenler ve gemi imalatı yapanlar Üçüncü Dünya'ya artan miktarda satış yapmışlardır. Büyüyen bir ekonomi bu politikaya taraftar tedbirleri, destek yardımlarını gerektirdiğinden ekonomik büyümenin işgücü istihdamı için elverişli alternatifler ve yeterli sermaye temin etmesi fazla mümkün değildir. Ülkelerin rekabet koşullarını değiştirmeleri ve aynı zamanda kendi ekonomilerinin verimliliği için yeni bir düzenleme yapılması önceden beri gereklidir. Bu, gerekli bir süreç olmalıdır. Nitekim, Kuzey'de gelecekte işgücünün istihdamı Kuzey ekonomilerinin büyümesini sağlayan ulusal ve uluslararası politikaların her

ikisiyle de bağlantılıdır. Kuzey'de işgücü istihdamının önemli bir miktarı Güney ile olan ticarete bağlıdır. İstihdam politikasını değiştirmek isteyenlerle istemeyenler arasında Kuzey'de önemli fikir ayrılıkları olacaktır. Ancak, Kuzey yeni bir düzenleme yapamazsa, herkes için daha kötü olacaktır.

Dünya sorunlarının çoğunun, Kuzey ve Güney'in karşılıklı yararı bakımından çözümlenebilir olduğuna inanıyoruz. Güney, düşen ve değişen fiyatlara karşın ihraç ettikleri malların korunduğu yeni bir düzen talep etmiştir. Kuzey buna karşı yavaş hareket etmiştir, gelecekte ham maddelerin mevcudu ve minerallere yapılan düşük düzeydeki yatırım Kuzey'i ilgilendirmekle beraber kârlı, daha dengeli fiyatlar olmaksızın bunların değeri artırılmaz. Güney, üretimine göre Kuzey'in pazarlarına girmek istemektedir. Kuzey'de spesifik endüstriler nedeniyle artan problemler vardır, ancak Kuzey, Güney ile ticaretinde dengeli bir artış sağlayabilirse istihdam hacmini genişletebilir. Güney'in Kuzey ile alışverişi etmesi ve bunun karşılığını ödemesi gerekir, bundan başka Kuzey'e mallarını satarak döviz kazanmalıdır. Güney, çokuluslu şirketlerle daha uyumlu ilişkiler kurmak için bir düzenleme talep etmektedir. Bu şirketler tereddüt etmeden Güney'de yatırım yapabilirse ve Güney çokulusluların faaliyetleri içinde daha çok güven elde edebilirse, bu durumda her iki taraf kâr edebilir. İleride Güney'de minerallere yapılacak yatırımlar bunun gibi koşullara bağlıdır. Herşeyden önce, Güney'e geniş çapta bir kaynak transferinin Güney ve Kuzey'in her ikisinin de gelişmesi üzerinde büyük etkisi olacağını zanne-

diyoruz. Kaynak transferi dünya ekonomisindeki durgunluğu canlandırma da yararlı olacaktır.

7 — İkinci Dünya Savaşı Sonrası: Tarihi Bir Açıklama

Şimdilerdeki buhran, savaş sonrası yılların görüş açısı son zamanlarda gelişen uluslararası kuruluşların bulunduğu ortam aracılığıyla anlaşılabilir. II. Dünya Savaşından sonra merkezi New York'da bulunan Birleşmiş Milletler (BM) kuruldu. Dünya çapında üyeliği amaçladı ve Güvenlik Konseyi'nde büyük devletler için bir veto hakkı ile beraber her ülkeye bir oy ilkesine göre kuruldu. 1946'da BM'in sadece 55 üyesi vardı. 1947'de Hindistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Afrika, Asya, Karayibler ve Pasifik'te bir ülkeler dizisi 1979'a kadar ulaşmayı başardı. BM'in 152 üyesi oldu, böylece Güney, Batı'da ve Doğu'da ülke sayısını artırdı.

Savaş sona erdiğinde Birleşik Devletler galip batılı güç olarak ortaya çıktı, İngiltere ile birlikte dünya sermayesi ve ticaretinin oluşması için ortam hazırlayacak yeni kuruluşların kurulmasına önderlik etti. Batılı güçler içte ekonomilerine müdahale etmekle beraber, serbest bir ticaret sistemi oluşturmak suretiyle 1930'ların korumacı ve «zayıf komşuluk» politikalarından uzaklaşmaya karar verdiler; bu, ülke içinde Keynes'in, ülke dışında Adam Smith'in teziydi. 1944'de Batılı güçler New Hampshire'in Bretton Woods kasabesindeki toplantılarında uluslararası mali ve parasal işbirliği için iki kuruluşun temelini attılar: Savaşın sonra Avrupa, Japonya ve gelişen ülkelerin kalkınmasına yardım için borç para verecek Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası

(IRBD), Dünya Bankası olarak da bilinir; paraların düzenleyicisi olacak, döviz kurlarının istikrarlı olmasını sağlayacak, daha serbest ticaret için likidite temin edecek Uluslararası Para Fonu (IMF).

8 — Uluslararası Kuruluşlar

Bretton Woods sistemi altında, 1948'de Havana'da müzakere ile kabul edilen bir Uluslararası Ticaret Örgütü'nü kapsar şekilde tasarlandı; ancak Havana anlaşması Birleşik Devletler Kongre'since hiç bir zaman onaylanmadı. Bu anlaşmanın ticari koşullarının bir çoğu 1948'de yürürlüğe giren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nda (GATT) vardı, Uluslararası Ticaret Örgütü geçici bir düzenleme olarak hazırlandı, ancak çokuluslu ticaret görüşmesi için forum olarak kullanılan bir mekanizma oldu. Ortak piyasaların organizasyonuna yönelik ilerlemeleri kapsayan daha geniş amaçlara hiç bir zaman varılmadı.

1945'de Washington'da kurulan Dünya Bankası ve IMF tüm ülkelere açıktı. Yardımlar dolayısıyla ağırlıklı oy hakkı olan başlıca sanayi ülkeleri bu kuruluşlara hâkim oldular. Birleşik Devletler Banka fonlarının çoğunu verdi ve önemli bir etki sağladı. Hindistan ve Latin Amerika Bretton Woods'da temsil edildi. Üçüncü Dünya'nın çoğu hâlâ 1944'e bağlıydı ve Güney'in görüşleri, gereksinimleri, görüşmelerde ön sırada değildi. Sovyetler Birliği ve Çin her ikisi de Bretton Woods konferansına katıldı. Sovyetler Birliği kuruluşlara katılmayı tercih etti ve 1949 devriminden sonra Kıta Çin'i kuruluşlarda temsil edilmedi.

Batı ve Doğu çok geçmeden ken-

di ekonomik birliklerini kurdular. 1947'de Birleşik Devletler Avrupa'nın ekonomik büyümesi için Marshall Planı'nı başlattı. Plan Birleşik Devletler fonlarının ödeneği çerçevesinde Avrupa ülkelerinin işbirliği yapması gerektiğini belirtti ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (AEEC) bu amaçla kuruldu. AEEC 1960'da çoğu batılı sanayileşmiş ülkeler olan üyelere Birleşik Devletler ve Kanada'nın katılmasıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) oldu. 1949'da Moskova'da bir konferans, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve SSCB ile ertesi yıl katılan Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni kapsayan, Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi'nin (CMEA veya COMECON) kurulmasıyla sonuçlandı. Bu ülkeler ayrı bir uluslararası para sistemi oluşturdu ve ticaretleri beş yıllık planlara bağlı olan uzun süreli anlaşmalarla düzenlendi. Daha sonra Moğol Halk Cumhuriyeti, Küba, Vietnam CMEA'ya gelişen ülke üyeleri olarak katıldı; sonra Arnavutluk katıldı ve kısa sürede üyelikten ayrıldı.

9 — BM'in Etkinlikleri ve Bretton Woods Kuruluşları

Birleşmiş Milletler Güney için temel forum niteliği kazandı. Savaş sonrası yıllarda önemli değişimlerden sonra ortaya çıkan bir çok yeni uluslar, dünyanın güvenli olması ve milli yapılarıyla bağlantılı kalkınma sorunlarını açıkça gördüler. Ekonomik ve sosyal gelişmeye bağlı olarak sık sık karışıklıklar çıkıyordu. BM ve ona bağlı Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Besin ve Tarım Örgütü (FAO), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bi-

lim ve Kültür Örgütü'nü (UNESCO) kapsayan kuruluşlar gelişti, kalkınma araçları haline gelen bu kuruluşlar uluslararası sorunları daha çok göze çaracak şekle getirerek Kuzey'in dikkatini çektiler. Dünya Bankası ve IMF kalkınma problemleriyle gittikçe artan oranda ilgilenmekle beraber daha çok tutucu bir yaklaşım izlediler. Bretton Woods ve BM kuruluşları arasında her birinin kendi dili, tavırları yanında yönelimlerinde, güçlerinde aynı derecede fark vardı. Güney, güvenlik için geçici çözümler öneren Genel Kurul'da oy çokluğuna sahipti; ancak Dünya Bankası ve IMF içinde Kuzey'in pozisyonu ona önemli parasal, mali konularda denetleme olanağı verdi.

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen 25 yılda dünya ekonomisi değişime uğradı. Liberalize edilmiş bir ticaret rejimi ve görece olarak paraların istikrarı Amerikan dolarının idaresindeydi. Sanayileşmiş toplumlar, ekonomik büyüme ile geçmişle karşılaştırılamayacak bir ticaret genişlemesiyle karşılaştı; bu durum Üçüncü Dünya'nın bazı kısımlarının gelişmesine yardım etti. Dünya Bankası, IMF ve GATT'ın gelişen ülkelerin gereksinmelerine karşılık vermesi gerekiyordu. 1960'da Dünya Bankası, gelişen ülkelere uygun koşullarla kredi verme kolaylığı ve borçlar konusunda «açık kapı» sağlayan Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) ile genişletildi. IMF, gelişen ülkelere yaptığı yardımların finansmanını artırdı ve genişletti. GATT gelişen ülkelere daha çok üyeleri çekmek ve bir dereceye kadar onları ayır tutmakla beraber, benimsenen ilke, anlaşma kuralından dolayı bir üye ülkenin istediği ayrıcalıklar diğer ülkelere verilenlerle aynı olmalıydı.

10 — Yardım Konusunda İlerlemeier

Batılı devletler, geniş ölçüde yardıma dayanarak kalkınmayı öncelikle kabul ettiler. Birleşik Devletler 1949'da kalkınmaya yardım programını başlattı. Birleşmiş Milletler 1950'lerin başında teknik yardım programına başladı. Önceleri yardım hızla arttı: Doğulu ülkelere yardım için verilen borçlar sınırlandırıldığı halde, Batılı ülkeler her yıl 8 milyar dolar ödünç veriyordu, bu hemen hemen tüm ulusal üretimin % 1'i idi. 1967'de Dünya Bankası, 20 yıllık kalkınma yardımının sonuçlarının incelenmesi, değerlendirilmesi, hataların açıklanması ve gelecekte daha iyi sonuç verecek politikaların önerilmesiyle ilgili önemli bir karar aldı. Bu karar, eski Kanada Başbakanı Lester B. Pearson'un başkanlık yaptığı bir Komisyonun 1968'deki düzenlemesiyle sonuçlandı. 1969'da Pearson Komisyonu bulgularını açıkladığı zaman, yardım konuları Dünya Bankası'nın çok dikkatini çekti. Dünya Bankası'nın tavsiyeleri Bretton Woods kuruluşları ve yardım yapan devletlerce benimsendi.

Ancak, önemli gelişme problemleriyle birlikte artan kazançlar da vardı. 1950'lerde gelişen ülkelerin sanayi ülkeleriyle ticaretindeki eşitsiz koşullar hakkında bir çok inceleme yapıldı. Ticaretteki eşitsiz koşullar ciddi olarak gelişen ülkelerin kalkınmasını engelledi. Anti-sömürgecilikle birlikte ortaya çıkan ve Soğuk Savaş'tan ayrı durmak isteyen Tarafsız Ülkeler daha adil ticaret koşulları üzerinde ısrarla durmaya başladı. Ve 1964'de Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) ilk toplantısında 77'ler Grubu (şimdilerde 100'ün üzerinde üyesi vardır) oluşturuldu, bu suretle gelişmekte o-

lan ülkeler ortak ekonomik çıkarlarının değerinin arttığını gördüler. Bu grup Latin Amerika'da yarı-sanayileşmiş ülkelerden Afrika ve Asya'da çok fakir ülkelere kadar geniş bir alanı kapsadıktan başka Kuzey'in daha zengin ülkeleri karşısında birleşik bir pazarlık mücadelesini sürdürmeye kararlıydı.

11 — 1970'lerdeki Yeni Trendler

1970'li yılların başlarına kadar müzakerenin odak noktası yardımdan, dünya ekonomi sisteminin yapısına geçmişti. Gelişen ülkeler uluslararası kuruluşların gelişmesinden yararlanmış olmakla beraber, bunun daha da artmasına ihtiyaçları vardı. Bu ülkeler özel gereksinmelerine yeteri kadar uygun olmayan GATT'ın kurallarını sürdürdüler. Yenilik konusunda sınırlı etkisi olan Bretton Woods kuruluşlarının temellerini, yetkili, güçlü olan grubunu eleştirdiler ve uluslararası para sisteminde yeni bir düzenleme yapılmasını talep ettiler. Ticaret, maliye, teknoloji konularında reform ve yenilik yapılmasını istiyorlardı.

Ancak, 77'ler Grubu UNCTAD ve başka yerlerde güç sorunlarla karşılaştı. Birbirini izleyen toplantılarda uluslararası ekonomik reform konusunda öneriler getirdi, ancak Kuzey bu önerileri beğenmedi veya bunlar için hazır değildi. Diğer taraftan, bazı ülkeler olumlu öneriler getirdikleri halde, bir grup olarak Kuzey, Güney tarafından ileri sürülen, sahip olduğu yapıcı bir pozisyonu gösteren önerilere pasif olarak tepki göstermeye yöneldi.

1970'li yılların başlarında dünya ekonomisi aşırı olmayan bir durgunluğa girdi; 1972'de süratle bu durum düzeldi ise de çeşitli ülkelerde yük-

sek enflasyon vardı, tahvil ve sermaye malları fiyatları oldukça arttı. Para sistemi zaten Ağustos 1971'de dolar altından ayrıldığı sırada zayıflamıştı; savaştan sonra döviz kurlarının idaresi için yapılan düzenlemeler 1973'den önce tamamen bırakıldı. Çoğu ülkeler enflasyon, işsizlik ve ödemeler dengesi problemleriyle birlikte uluslararası ticareti kesintiye uğratan kendi iç sınırlamaları ile uğraşmak zorundaydı. Bretton Woods sistemi zaten çökmeye başlamıştı.

1973'ün sonunda petrol fiyatının artmasıyla son bir değişme meydana geldi, bu Kuzey-Güney ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası oldu. Petrol ihraç eden ülkeler, 1960'dan beri OPEC içinde örgütlenmişlerdi. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü 1973-74'de ham petrol fiyatını 4 kat artıran bir seri artışları ilân etti. Önemi sonradan anlaşılacakla beraber petrol fiyatlarındaki artışlar önlenemez görünüyordu. Fiyat değişikliği, petrolün önemli rol oynadığı dünya ekonomisinde ciddi bir şok etkisi yaptı. Petrol ithal eden ülkeler ödemeler dengelerinde ani bozulmanın sıkıntısını çekerlerken, birkaç petrol ihraç eden ülke kendisini geniş mali fazlalara içinde buldu. Sonuçlar, sanayileşmiş ülkelerde ciddiydi, aynı zamanda diğer fiyat artışları ve global ekonomik durgunluğun etkileri nedeniyle gelişen toplumların bazıları için de aynı şey söz konusuydu. OPEC'den, birkaç ülkeye, petrol fiyatı artışını dengelemek için büyük ölçüde yardım yapıldı, ancak diğer bir çok ülke petrol fiyatı artışından ciddi şekilde etkilendi.

Dünya ekonomisi daha önceki canlılığına dönmeyi başaramadı. Batılı sanayileşmiş ülkeler 1950'den 1960'a her yıl % 4'den fazla, 1960'dan 1973'e

% 5'den fazla büyüme kaydetmişlerdi, ancak 1973'den 1979'a her yıl ortalama bir oran olarak % 2,3 oranında büyüme kaydettiler. Her ne kadar Doğu ülkeleri rakamları tam olarak Batının rakamlarıyla karşılaştırılmaz ise de, Doğu Avrupa ekonomileri de daha yavaş büyüme kaydettiler; 1950'lerde her yıl % 9,5'in üzerinde ve 1960-73 süresinde % 6,5'den fazla, 1973-77 süresinde % 5,5'den az. Bazı gelişen ülkeler kalkınma momentleri ve ithalat değerlerini korumanın yolunu bulmakla beraber (bunların sanayileşmiş ülkelerdeki ekonomik durgunluğun daha kötü bir duruma girmesini önlemede yararı oldu), 1974'den sonra Latin Amerika'da ve en önemlisi birçoğu Afrika'da bulunan en az gelişmiş ülkelerde belirgin bir durgunluk vardı. Bu ülkelerin ihracatları durgunluk nedeniyle geriledi ve kişi başına gelirleri (100 \$'dan az) hemen hemen % 1 oranında, yani yılda 1-2 \$ arttı.

Gelişen ülkelerde gelişmenin yavaşlaması sonucu işsizlik önemli miktarda artmıştı. Üçüncü Dünya'da işsizlik ve eksik istihdam milyonlarda yüzlerle ölçülür. Sanayileşmiş toplumlarda da işsizlik artmaktadır. 1979'a kadar OECD ülkelerinde 18 milyon üzerinde işsiz vardı. Bu ülkelerin ekonomilerindeki bir çok sektör –özellikle çelik, gemi imalatı veya tekstil gibi eski endüstriler– tehlikede idi. Ağır büyüme, enflasyon, döviz kurlarının düzensiz değişimi, çevreyi koruma bedellerinin artması, enerjinin şüpheli geleceği ve bunlara ilâveten yeni yatırım yapacak iş adamlarının tereddütü söz konusuydu.

Petrol fiyatı bütün bu sıkıntıların nedeni değildi, ancak petrol dünya ekonomisinde belirgin olarak önem ka-

zanmıştı. Ve Kuzey-Güney ilişkileri çerçevesinde OPEC'in etkisi çok büyük olmuştu. İlk defa, sanayileşmiş toplumlar grubu dışında bir grup ülkeler kendi ekonomik baskılarını etkili olarak kullanabildiler. Uluslararası ekonomik ilişkilerde köklü reform ile Güney'in istekleri bir tutuldu. 1970'lerde fazla ilerleme olmamakla beraber, bu durum tüm Kuzey-Güney diyaloguna yeni bir hız verdi.

Nitekim, on yıllık süre bir sonla bitti, dünya ekonomisi ciddi güçlükler içindeydi ve dünya ekonomisini olumlu yönde değiştirme konusunda yetersiz kalındığından kurumsal çatı süresini tamamlamıştı. Korumacılık eğilimi gittikçe artıyordu. Ödemeler dengesinin düzeltilmesi ve döviz kurlarının istikrarlı olması için parasal düzenlemeler yapılmıyordu. Bu nedenle, dünya ekonomisinin düzelmesini sağlayabilecek köklü bir reforma ihtiyaç vardı.

12 — Dünya Ekonomisinde Değişim

Güney'in hükümetleri ve uluslarının kendi problemlerinin çoğunu çözme konusunda birinci derecede sorumluluğu vardır; kendi çabalarıyla kaynaklarının çoğunu oluşturmayı sürdürmek ve ekonomilerini planlamak, düzenlemek zorundadırlar.

Güney'in, kendine daha fazla güvenmeye, ekonomik bağımsızlıkla birlikte politik bağımsızlık sürecini tamamlamaya gereksinimi vardır ve bunu arzu etmektedir. Ancak bu, dünya ekonomisinde ayrılma demek değildir. Daha doğrusu, zengin ülkelerle daha eşit ilişkiler üzerinde anlaşılabilir, uluslararası kuruluşların idare ve işleyişine tamamen katılma anlamına gelmektedir. Güney'de çoğu liderler, Kuzey, Güney'in fakirliğini veya sıkın-

tılı durumunu hafifletmek için para harcadığında, bundan şikâyet etmişlerdir. Ekonomi kararları üzerinde idareyi başkalarına bırakmak istenilir bir şey değildir. Ancak bu, yetkinin bölünmesi sonucundan kaçınılamaz.

Raporun daha sonraki bölümlerinde başlıca Kuzey-Güney sorunları tartışılacaktır. Üreticilerin ürünlerini satmadan önce daha değerli duruma getirmeleri: Kereste halinde ağaç gövdesi yerine döşemelik tahta veya mobilya, çekirdek kahve yerine su ilâvesiyle derhal hazırlanan kahve, maden cevherleri yerine rafine edilmiş madenler ihrac etmeleri gereklidir. Ancak bu noktada Güney ülkeleri gümrük tarifesi ve büyük pazarlarda diğer engellerle karşılaşmaktadır. Aynı derecede önemli bir gereksinim mal fiyatları ve kârlara istikrar kazandırmak için mali destek konusundadır. Orta gelirli çoğu ülkeler ile hemen hemen tüm fakir ülkeler önemli ölçüde tarımsal ve madensel ihracata güvenir. Hatta Brezilya ile Malezya, iki orta gelirli ülke imal ettikleri ürünleri diğer ülkelere göndermekle beraber önemli ölçüde kahve, kauçuk ve kalaya güvenirlir. Tüm bu üreticiler genellikle düzensiz bir şekilde değişen fiyatlara bağlıdır ve bu durum onları üretim maliyetinden daha düşük, ucuz bir pazarda satış yapmaya zorlayabilir. Fiyat istikrarının satın alan ülkelere de yararı olmaktadır.

13 — Sanayileşme Sürecinde Üçüncü Dünya'nın Karşılaştığı Engeller

Mamul mal ihracatı gelişen ülkelerin sanayileşmesi için önemlidir, ancak Kuzey bunlara karşı engelleri artırıyor: Örneğin, resmi veya resmi

oimayan kotalar, devlet yardımları ya da kendi ülkesindeki şirketlerin alımlarını sınırlama. Uluslararası şirketlerin ticaret sistemi kapsamında ürünlerin, malların ve hizmetlerin fiyatları çoğu zaman gelişen ülkelerin dezavantajına düzenlenmektedir. Birtakım gelişen ülkeler şimdilerde önemli bir döviz kaynağı olarak göçmen işçilerin gelirlerine güvenmektedirler. Örneğin Pakistan dışarıdaki işçilerinden toplam ihracatı kadar döviz elde etmektedir. Ancak göçmen işçilerin çoğu zaman garantisizdir ve ayırma maruz kalırlar; bir ekonomik durgunluk süratle sözleşmelerini sona erdirebilir, işsiz olarak kendi ülkelerine geri gönderebilir. Bu emek piyasasının, mal ve ürün piyasalarındaki gibi zayıf satıcıları ile kuvvetli alıcıları vardır.

Teknoloji konusunda uluslararası piyasada Güney diğer güçlüklerle karşı karşıya gelir. Gelişen ülkelerin kendi sanayileri ve araştırmalarını geliştirmeleri gereklidir, modern teknolojiyi önemli ölçüde elinde tutan uluslararası şirketlerle pazarlıkta çoğu zaman zayıf bir durumdadırlar. Dolaysız yatırımdan belki yararlanabilirler, ancak kârlar her zaman tam olarak paylaştırılmamıştır, bu durum politik gerilime neden olmuştur. Gelişen ülkeler lisanslar aracılığıyla yeni teknoloji alabilirler; ancak yabancı kuruluşlar ile koşullar üzerinde anlaşmalıdırlar. Bu ülkeler ekonomileri üzerindeki denetimi kaybetmeyi istemezler; uluslararası kuruluşlar ile iyi ilişkiler kurmayı ve bilgi alışverişini yapmayı isterler.

Güney'in herşeyden önce mali imkâna ihtiyacı vardır. Zengin ülkelerin çoğu GSMH'lerinin binde 7'sini geliştirmeye yardım için vermeyi amaç o-

larak kabul etmişlerdir. Yardımın çoğu projelerin bedelleri için dövizin finansmanına tahsis edilmiştir, ancak bir çok fakir ülkenin yerel harcamaları ve sermaye malları dışındaki ihtiyaçları için desteğe gereksinimi vardır. Güney'de daha çok kalkınmış ülkelerden bazıları, son zamanlarda ticaret bankalarından çok miktarda borç aldılar; borçlarındaki istikrarsızlık ciddi problemler doğurdu, bu durum 1970'lerin sonlarına kadar borç alanlar ve borç verenlerde aynı şekilde endişeye neden oldu. Bir çok gelişen ülkenin sağlık, beslenme konusunda gerçek bir düzeltme yapmaları, madensel ve endüstriyel bakımdan ilerlemeleri, yeterli gelişme sağlayabilmeleri için gelecek yirmi yıl süresinde çok daha fazla mali imkân gereksinimleri olacaktır.

Parasal konular arasında, Güney için bir kaç belirli sorun vardır, Kuzey ve Güney'in aynı şekilde bunda bir payı söz konusudur. Uluslararası ödemelerde paranın yaratılması ve dağıtılması için mekanizmaları az sayıda büyük ülkelerin devlet politikaları güçlü bir şekilde etkilemektedir. Güney ise karar mekanizmasında daha çok etkili olmayı istemektedir.

14 — Görüşmelerde Sınırlı İlerleme

Bu konular ve diğer konular üzerinde Güney, Kuzey ile yıllardır görüşme yapmaktadır. UNCTAD 1964'de Cenevre'deki toplantısında reform konusunda geniş bir gündem hazırladı, bu gündem 1968'de Yeni Delhi, 1972'de Santiago, 1976'da Nairobi, 1979'da Manila'da ilâvelerle genişletildi. Kuzey bazı konularda ilerleme kaydetti. Gelişen ülkelerden gelişmiş ülkelere bazı ürünlerin gümrüksüz ithalini sağlayan bir Genel Preferanslar

Sistemini (Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi) kabul ettiler. Avrupa Topluluğu, geniş bir gelişen ülkeler grubuyla öncelikli ticarete (tercihli ticarete) anlaştı, onların çoğunun daha önce sömürge bağlantıları vardı; 1979'daki ikinci Lome Konvansiyonu'nda bu ilişkiler en yüksek noktaya vardı; ancak bunların gelişme üzerinde etkisi tutarlı olmaktan çok uzaktı. GATT aracılığıyla karşılıklı ticaret anlaşmaları yapıldı. Kuzey ve Güney diğer uluslararası kuruluşlarda görüşmeler yaptılar.

1970'lerin ilk yarısında etkin bir faaliyet vardı. 1973'de Cezayir'de Bağlantısızların bir zirve konferansında «yeni bir uluslararası ekonomik düzen»in talep edildiği bir Eylem Programı hazırlandı. Yapısal reformların bu stratejisi 1974 ve 1975'de BM Altıncı ve Yedinci Özel Genel Kurul Toplantılarında görüşüldü ve kabul edildi. 1974'deki Genel Kurul Toplantısında Devletlerin Ekonomik Hak ve Görevleri Sözleşmesi onaylandı. OPEC'in yeni önemi dünyanın dikkatini yeniden Kuzey-Güney diyaloguna çevirdi ve Aralık 1975'de Paris'de başlayan Uluslararası Ekonomik İşbirliği Konferansı'yla (CIEC) sonuçlandı. Bu görüşmeler 1977'nin ortalarına kadar zaman zaman durarak sürdü, ancak en fakir ülkelere yardım ilkesi dışında önemli bir karar alınmadan sona erdi.

Başka yerlerde de bir hareket vardı. UNCTAD, Nairobi'de Temel Maddeler için bir Birleşik Program'ı ve mal fiyatlarının istikrarlı olmasına yararı olacak Ortak Fon'u öne sürmüştü. Bu öneri 1979'da kısmî anlaşmayı sağladı, diğerleri yanlış bir başlangıç iken buna bir başarı olarak bakıldı; sadece Ortak Fon konusunda

görüşmeler sürdü. Aynı zamanda teknoloji transferi için yeni genel kurullar hakkında ve uluslararası kuruluşların hareketleri konusunda görüşmeler yapıldı. Borç yükü konusunda görüşüldü ve CIEC'den sonra bazı en fakir ülkelerin borçlarının silinmesi için müzakereler yapıldı. Ancak yenilik konusundaki temel önerilerde az miktarda ilerleme kaydedildi.

En son dünyayı kapsayan toplantı 1979'da Manila'daki beşinci UNCTAD toplantısıydı. Birkaç önemsiz madde üzerinde somut (belirli) ilerleme olmakla beraber, Kuzey ile Güney'i ayıran, yapısal değişimin temel sorunları hakkında, hiç uyuşma sağlanamamış konuları süratle ele alma yönünde hemen hemen hiç hareket yoktu. Güney'in delegeleri ortak çıkarlarını önemli sorunları üzerinde yeterince yoğunlaşma sağlamadılar mı? Veya Kuzey ülkelerinin temel kabulleri onaylayacak politikaları yok muydu?

15 — Doğu Avrupa'nın İlgisi

Doğu Avrupa ülkeleri, başka devletlerin sömürge mirasından sorumlu olmadıklarını uzun süre tartışmışlardı. Gelişen ülkeler, Sovyetler Birliği'nin gerilikten kısa bir sürede modern bir sanayi devleti oluşunu takdir ettiler. Doğu Avrupa çoğu zaman uzun vadeli ticaret anlaşmaları yapmaktan yandı, askeri ve sınai konuların her ikisinde de Batılı ülkelere bağımlı olmayı koşul olarak öne sürmektedir.

Son yıllarda, Üçüncü Dünya ülkeleri yardım miktarında bir artış talebi ile, Doğu ülkeleriyle ticaret ve uluslararası ekonomi görüşmelerine daha çok katılma isteğini belirtti. Doğu ülkelerinin uluslararası bağlantıları

gelişiyor; gelişen ülkeler artan bir şekilde başarılarını ve uluslararası ilişkiler içinde belirgin etkilerini sürdürmektedirler. Bu durumda Doğu ülkelerinin çoğu Üçüncü Dünya'nın mallarını satın almaktadırlar —önemli istisnalarla beraber— nitekim başkaları da uluslararası yardım kapsamına daha fazla katılmayı ve gelişen ülkelerle ticaret yapmayı bir sorumluluk olarak kabul etmektedirler. 77'ler Grubu 1979'da Arusha toplantısında Doğu Avrupa ülkelerinin, yeni bir uluslararası düzen kurulması için «artan şekilde daha etkin bir rol» oynamasını istediler.

Doğu Avrupa ülkeleri daha çok işbirliği yapma isteklerini belirttiler ve aynı zamanda global sorunların çözümünde uluslararası girişimlere katıldılar.

Bu Komisyon'un üyeleri Batı Avrupalı liderlerle ilişkiler kurdu. Sekreterlik, Moskova'daki Dünya Ekonomisi Kurumu'nun Sovyet uzmanlarıyla bir diyalog kurmuştu; bunlar Üçüncü Dünya'nın sorunlarını yakından gözlemlediklerini belirttiler. Sovyet uzmanlar, ulusların kendi sınırları içinde ve birkaç gelişen ülkenin kalkınması için önemli çabalar harcamış olduklarına temas ettiler. Sovyet yardımının niteliği üzerinde önemle durdular ve daha çok dış yardımda bulunmak için askeri harcamaların sınırlandırılması gerektiğini öne sürdüler. Doğu-Batı ilişkilerinin gelişmesi gereği ve silahsızlanmanın artması üzerinde durdular. Sovyet uzmanlar, en azından gelişen ülkelerin önemli gereksinmelerinin farkına vardılar. Uluslararası ekonomik sistem, mali sistem ve kuruluşlardaki yenilikleri (değişiklikleri) onayladılar.

Birçok gelişen ülke, Sovyetler Bir-

İğ'i'nin sanayileşmiş ülkeler arasında yaşama standardının yükselmesine dikkatle baktı. Bu nedenle, Sovyetler Birliği ve diğer sanayileşmiş Doğu ülkelerinin dünya ticaretine, bilimsel, teknik, işbirliğine, özellikle gelişen ülkelerle birlikte, katılımlarını arttıracaklarını ümid ettiler ve beklediler. Kalkınmanın yararına tam bir uluslararası işbirliğinin yapılması için batıda ve Üçüncü Dünya ülkelerinde olduğu gibi doğuda daha cüretli politik kararlara gerek duyulmaktadır.

16 — Çin'in Katılımı

Çin, aşağı yukarı dünya nüfusunun dörtte biriyle en büyük gelişen ülkedir ve onun deneyiminde diğer gelişen ülkeler için birçok dersler vardır. Uzun vadeli sanayileşme amacına kendi kendine yön verirken en çok önceliği tarımsal üretime verdi. Nüfus kontrolünü etkin bir şekilde uyguladı. Çin'in kişi başına yıllık geliri 400 \$'dan az olduğu halde, diğer ülkelere hem nitelik hem de nicelik bakımından önemli miktarda yardım etti ve teknik yardımda bulundu.

Komisyon, Çin Halkı Dış İşler Kurumu'nun konukları olarak ufak bir grubu Çin'e gönderdi, bunlar uluslararası ekonomik ilişkiler konusunda politikaları, davranışları görüştüleri ve Çin'in kendine mahsus, modernleşme aracılığıyla gelişmesi hakkında da bu gruba bilgi verildi. Çin'in şimdilerde Bretton Woods kuruluşları ile GATT'a

üyeligi göz önünde tutulursa, ticaret amacıyla uluslararası ekonomi ile daha sıkı mübadeleyle, sermaye sağlama ve harcamayla ilgilenmektedir. Şimdiden bir çok kaynaklardan kredi önerileri alıyor. Çin'e ve dünya refahına yararı dokunacak olan, uluslararası ekonomiye Çin'in daha çok katılması konusundaki eğilimi memnuniyetle karşılıyoruz.

17 — Felaketi Önleme Konusunda İşbirliği

Bugünün trendleri, dünya ekonomisi ve uluslararası ilişkilere dair kararlık bir geleceği göstermektedir. Fakir ülkeler için fakirlik ve açlığın sonu olmamakla birlikte fevkalâde endişe veren bir görünüş; enflasyonla birlikte devam eden dünya durgunluğu; uluslararası parasal düzensizlik; borçlar ve açıkların artması; enerji, gıda ve ham maddeler konusunda rekabet eden ülkeler arasındaki büyük gerginlikler; dünya nüfusunun artması, Kuzey ve Güney'de daha çok işsizlik; çevreye ve insanlara yönelik tehlikelerin ağaçsızlandırma, kuraklık, hava ve su kirliliği nedeniyle artması. Ve herşeyi gölgede bırakan silahlanma yarışı.

Bu trendler devam ettiği sürece oldukça tehlikelidir ve yavaş yavaş kötüleşebilir. Bir takım fakir ülkeler ekolojik düzenlerinin bozulması tehdidi altındadırlar; artan gıda açıklarıyla ve belki kitle halinde açlıkla karşı karşıyadırlar. Uluslararası ekonomide rekabetçi ticareti sınırlayan kurallar ve devalüasyonlar vardır. Borçluların çoğunun borçlarını ödeyememeleri nedeniyle kredinin azalışı ve/veya banka iflasları; muhtemel enerji açıkları sonucu şiddetli bir resesyon ve uluslararası işbirliğinin artan

◆ Yanlış yapmayan insanın hali haraptır; çünkü gelişme olanaklarından yoksun sayılır.

Benjamin Franklin

başarısızlıkları; kâr ve etki alanları veya kaynaklar üzerinde egemenlik kurmak için askeri çarpışmalara yol çan şiddetli bir mücadele söz konusudur.

Böyle gelişmeler tahmin edilemez; ancak bunların önlenemez olduğuna inanmıyoruz. Bugünün trendlerinin kötüleşmesi şöyle dursun, devam etmesi gerekmez. Ulusların kendi çıkarları nedeniyle hayatta kalmayı sağlama ortak görevi için işbirliği yapabileceklerine ve dünyayı daha barış-

çı, güvenli hale getirebileceklerine inanıyoruz. Dünya bir bütündür ve onun birbirlerine güvenen üyeleri olarak davranmaya başlamalıyız. Bu yeterli değildir, nitekim Komisyon üyelerimizden biri Chekhov'un oyunlarındaki karakterler gibi masaların etrafında oturarak çözülemeyecek sorunlar üzerinde konuşmayı önermektedir. Bizlerin yukarıda gösterilen darboğazları kaldırmaya uğraşmamız, dünyaya bir yol ve ümit ışığı göstermemiz gereklidir.

Ortadoğu-Avrupa Piyasalarına İhracatta Büyük Firma

SİFAŞ

- Naylon-6 İplik
  - Naylon-66 İplik
  - Polyester, İplik
  - Polyester Tekstüre İplik
  - Polyester Tekstüre Boyalı İplik
  - Naylon-6 Elyaf
  - Polyester Elyaf
- İmalatında büyük firma...

SİFAŞ, SENTETİK İPLİK FABRİKALARI A.Ş.

Pilot Sanayi Bölgesi-BURSA

TLF:431400-(5HAT)

Çeşitli
endüstriyel
makina ve tesislerde
frenleme ve kavrama
problemlerinizi için

ERKA®

ERKA

ERKA BALATA VE OTOMOTİV SAN. A.Ş.

Cicöz Yolu No: 32-34 34150 Bayrampaşa-İstanbul
Telefon: 567 57 20 (4 hat) Teleks: 22221 Erom Tr Teletax: 5676145

RENAULT 11...

“YASAMINIZDAKI

YENİ HEYECAN!”

RENAULT-MAİ
MOTORLU ARAÇLAR İMAL VE SATIŞ

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

1 1988 yılını geride bırakırken, 1987'nin ekonomik sorunlar bakımından daha iyi bir yıl olduğunu hatırlıyoruz. Şöyle ki, 1987, enflasyonun % 90'a ulaşmadığı, yatırım eğiliminin daha fazla, piyasaların daha canlı olduğu bir yıl idi. 1988'de belirsizlikler, devamlı artan iç ve dış borçlar, aşırı faiz oranları, yıllardan beri görülmeyen hızlı, yüksek ve sürekli fiyat artışları, Özal Hükümeti'nin ekonomik ve sosyal olayları umursamaz görünümü; aklı başında, ciddi kuruluşları büzülmeye itmiştir. Böyle kuruluşların yatırım yapma arzu ve ihtiyaçları, tüketicilerin satın alma gücünün zorlanması ve yüksek yatırım maliyeti nedenleriyle «bekle gör» politikasına dönüşmüştür.

1989 yılı için beslenen ümitlerin büyük bir kısmı daha şimdiden cılızlaşmış, sönmüş durumdadır. İş âlemi, «Sorunların akıntısından rota tutturamıyoruz.» diyerek esas görüşünü ve tereddüdünü ortaya koymuştur. İş âleminin, değişen şartlara en kolay uyum sağlayan kesim olduğu, ortaya konan tedbirlerden kendi yararına azami çıkarı sağlayacak tutumu, bilinmektedir. Ancak, gelişmenin başarısı geleceğin güven vermesine bağlıdır. 1989 yılı bu güveni vermemektedir.

Hükümet kararlarında sık sık yapılan değişiklikler, uzun vadeli ciddi girişimlere imkân vermiyorsa, o takdirde kısa vadeli, fırsatçı gayretler önem kazanacak; kurumlaşma, iktisadi istikrar, gelir dağılımının iyileşmesi gibi toplumun temelini oluşturan dengeler kurulamayacaktır.

1988 yılı bütçe açığı 2.5 trilyon TL olarak hedeflenmişse de, Maliye ve Gümrük Bakanı'nın belirttiği gibi 4 trilyon TL'yi bulmuştur. Kamu kesimi finans darboğazı içindedir. Özel kesimin finans sıkıntısının göstergesi olarak da protesto senetlerle ilgili rakamlar gösterilebilir. Ödemeleri ileri tarihe aktarmak, nakit sıkıntısına bir çare olmak üzere kullanımı gittikçe yaygınlaşan bir ödeme yöntemidir. Ancak, bu yöntem artık uygulayanlara zarar verecek duruma gelmiştir. Bu yıl protesto edilen senetlerin tutarı, geçen yılın aynı dönemine göre % 74.5 artış göstermiştir. 1989 yılının ilk 10 ayında 2 trilyon 18 milyar 901 milyon TL olan protestolu senet tutarı, 1987'nin ilk 10 ayında 1 trilyon 157 milyar 11 milyon TL idi.

İç piyasalardaki sıkıntı ve çeşitli sorunların yanı sıra, iş âlemini ve kamuoyunu en fazla düşündüren konu, iç ve dış borçlarımızın giderek artmasıdır. Döviz girdilerimizin geçmiş yıllara nazaran artmasına rağmen dış borçlarımızın boyutunun giderek büyümesi, borçlarımıza ilişkin anapara ödemesinin bir

(*) Dergi'nin Notu: Yukarıdaki yazı «8 Aralık 1988» tarihinde kaleme alınmıştır.

ylı ertelenmesi konusunu gündeme getirmiştir. Borcu borçla ödeme uygulamasının uzun vadede ülkemizi daha zor durumlara sokması ihtimali, endişe konusu olmaktadır.

1988 yılının sonlarında, döviz girdilerimizin azalmamasına ilişkin tedbirlerle ağırlık verildiği görülmektedir. Geçtiğimiz 1988 Kasım ayında da ekonomik alanda alınan tedbirlerin ağırlığını döviz kazandırma faaliyetleri teşkil etmiştir. Aşağıda bu konularla ilgili yeni kararlar ve yanı sıra 1988 Kasım ayının başlıca ekonomik olayları açıklanmaktadır (*).

İcra ve İflas Kanunu'nda Değişiklikler

25 Kasım 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan bir kanun ile 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun bazı maddeleri değiştirilmiştir. Yapılan değişikliklerle; icra ve iflas davalarında, davalıya uygulanacak para cezalarının artırılması, hileli iflaslar, icra davalarında gecikmeyi önleme, tahsili gecikmiş alacakların hızlandırılması gibi konular yeniden düzenlenmektedir. Bunlardan başka, itirazın iptaline ilişkin davalarda, haklı taraf lehine hükmolunan tazminat oranının alt sınırı % 15'den % 40'a çıkarılmıştır. Ayrıca, iflas masasına gelen alacaklara faiz uygulanması ve borçluların mal hazinden kurtulmak için mallarını akrabalarına devretmelerini önlemek amacıyla, «ivazlı tasarrufların geçersiz sayılması» hükme bağlanmıştır.

Gümrük Giriş Tarife Cetveli Yeniden Düzenlendi

29 Kasım 1988 tarihli Resmi Gazete'nin mükerrer sayısında, 5383 sayılı Gümrük Kanunu'na bağlı Gümrük Giriş Tarife Cetveli'nin değiştirilmesi hakkında 474 sayılı Kanun'un adının ve bir maddesinin değiştirilmesi hakkında 3502 sayılı Kanun yayınlanmıştır. Buna göre 474 sayılı Kanun'un adı «Gümrük Giriş Tarife Cetveli Hakkında Kanun» olmuştur. Kanun'a ilişkin cetvelde yer alan eşyaların pozisyonları ve bunlara ait sayısal kodlar, fasıl ve alt pozisyon notları, armonize sisteme göre yorumlanmıştır. Kanun 1 Ocak 1989'da yürürlüğe girecektir.

İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik ile İlgili Yeni Uygulamalar

11 Kasım 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile «İhracat ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Yeniden Düzenleyen Teşvik Kararı» yürürlüğe girmiş ve bu konudaki eski karar kaldırılmıştır. Yeni karar; ihracat, reeksport, transit ticaret ile döviz kazandırıcı diğer faaliyetlerin teşviki, yönlendirilmesi ve yürütülmesi ile ilgili hükümleri içermektedir. Bu kararla ilgili işlemler, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından yürütülecektir. Bakanlar Kurulu'nun bu kararı ile hizmet sektörünün teşviki azaltılmış, gümrük muafiyeti ile ithal edilen makine ve teçhizatlar da yapılan fon kesintisi % 5'den % 20'ye çıkarılmış, büyük kredi için gerekli toplam sabit yatırım tutarı 7 milyar TL'den 10 milyar TL'ye yükseltilmiş, hayvancılık yatırımları teşvikleri artırılmıştır. Yeni karar, teşvik belgesine bağlanacak yatırımların alt sınırını 500 milyon TL'den 750 milyon TL'ye yükseltmiş, kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırım projelerinin alt limiti olan 150 milyon TL sınırı değiştirilmemiştir. İhracat amacıyla yapılan ithalat için ayrılan döviz tahsisinin toplam tutarının, ihracat taahhüdünün % 60'ını geçmeyeceği de hükme bağlanmıştır.

Bakanlar Kurulu'nun bu kararı ile ilgili iki tebliğ de 11.11.1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. 88/1 no.lu Tebliğ, yatırım projelerine uygulanacak teşvik tedbirlerini; 89/2 no.lu Tebliğ ise, ihracatı teşvik tedbirlerini ve yapılacak işlemleri açıklamaktadır.

İhracatı Fonlarla Desteklenecek Maddeler Listesi

8 Kasım 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Para ve Kredi Kurulu'nun 88/30 sıra no.lu Tebliği ile, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan ödeme yapılarak ihracatı desteklenecek maddelerin listesi ve A.B.D. Doları karşılığı ödenecek Türk Lirası ile azami ödeme oranları açıklanmıştır.

İhracat Reeskont Kredileri

29 Kasım 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan T.C. Merkez Bankası'nın İhracat Reeskont Kredileri Hakkında 5 no.lu Tebliği, 20 Kasım 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan aynı konudaki tebliğin birçok maddesini değiştirmiştir. 5 no.lu Tebliğ ile; kredinin tanımı ve kapsamı, kredi sınırlaması (buna göre talep sahibinin son 3 yılda en az 5 milyon dolarlık ihracat yapmış olması şartı aranmaktadır), kredi tutarı, kredinin geri ödenmesi ve ihracat taahhüdünün gerçekleşmemesi halinde uygulanacak cezalara ilişkin yeni düzenlemeler getirilmiştir.

İhracatçı Firmaların Kurumlar Vergisi'nden Muafiyeti

5 Kasım 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan bir kanunla, 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8 inci maddesinin bazı bentleri değiştirilmiştir. Buna göre:

- Sanayi ürünü ihraç eden ve yıllık ihracat tutarı 1 milyon doları aşan imalatçı kurumların, bu ihracattan sağladıkları hâsılatın % 20'si kurum kazancından indirilir. İhraç edildiğinin tevsiki kaydıyla ihracatçılara yapılan sınai ürün satışlarında bu istisna % 25'tir.
- Yaş meyve, sebze, kesme çiçek, süt bitkileri ile bunların tohum ve fideleri ve su ürünleri ihraç eden ve yıllık ihracat tutarı 250 bin doları aşan kurumların, bu ihracat hâsılatının % 20'si kurum kazancından indirilir.
- Türkiye'ye döviz olarak getirilen navlun hâsılatının % 20'si kurum kazancından indirilir.

İhracatta KDV İadesi Sorunu

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın KDV iadeleri için ihracatçılardan aldığı teminat mektupları tutarının 1 trilyon lirayı aşması ve Maliye'nin KDV'lerini iade etmekte gecikmesi, ihracatçıları zor duruma sokmaktadır. Bankalardan alınan teminat mektupları için tanınan limitlerin dolması, teminat mektubunun maliyeti ve geri alınamayan KDV tutarlarının büyük boyutlara varan birikimleri; ihracatçı firmaların şikâyetine sebep olmakta ve hatta bazı kuruluşların ihracattan vazgeçmelerine yol açtığı basında ifade edilmektedir.

Bedelsiz İthalat Kararı ve Tebliği

4 Kasım 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu'nun Bedelsiz İthalat Kararı ve buna ilişkin Tebliği, bedelsiz ithalatın yapılması ile il-

gili esasları yeniden düzenlemiştir. Tebliğ'de bedelsiz ithalat rejiminden yararlanılarak yurda getirilecek otomobil ve diğer mallardan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'na kesilen ek primler açıklanmıştır. Bedelsiz İthalat Tebliği, posta yoluyla ve yolcu beraberinde gelen eşya ile mesleki âlet ve makine ve işyeri nakli suretiyle gelen eşya ve makine ithaliyle ilgili hükümleri açıklamaktadır.

İthalatta Uygulanan Fonlar

5 Kasım 1983 tarihinden itibaren, ithalatı fona tabi mallara uygulanacak fonların miktarları yeniden düzenlenmiştir. Bu yeni düzenlemeye göre, motosiklet ve bisikletlerle bunların iç ve dış lastiklerine ve bazı kimyasal maddelere uygulanan fonlar yükseltilmiştir. Buna karşılık kükürt ve suni mumların gümrük vergileri indirilmiştir.

Yazarkasa Mükellefiyeti ile İlgili Tebliğ

25 Kasım 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Maliye ve Gümrük Bakanlığı Genel Tebliği (Seri No. 14)'nde, KDV mükelleflerinin ödeme kaydedici cihazlar kullanma mecburiyetiyle ilgili bir uygulama değişikliği açıklanmıştır. Yıllık satışları 15 milyon TL'yi aşan mükelleflerin 1 Aralık 1988 tarihinden itibaren ödeme kaydedici cihaz kullanma mecburiyetinin yeni bir bildirimine kadar kaldırıldığı, Tebliğ'de yer almaktadır.

Özel Sektörün Çıkardığı Tahvillerin Faizleri Serbest Bırakıldı

8 Kasım 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan T.C. Merkez Bankası Tebliği ile özel sektöre ait şirketlerin nama ve hamiline yazılı olarak çıkaracakları tahvillerin faiz oranlarını serbestçe belirleyecekleri açıklanmıştır. Daha önce ihraç edilmiş tahvillerin faiz oranları, vadeleri sonuna kadar geçerlidir.

Yeni Banka Kurma Şartlarında Değişiklik

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın, banka kurma ile ilgili şartları yeniden düzenleyerek, sermayenin asgari miktarının 10 milyar liradan 20 milyar liraya yükseltilmesine ve ancak yatırım bankası kurma müracaatlarının kabulüne karar verdiği, öğrenilmiştir.

Zamlar Devam Ediyor

Dergimizin hemen her sayısında yer alan bu başlığın altında, her ay yazacak zam haberleri maalesef bulunmaktadır. Geçtiğimiz dönemde yapılan başlıca zamlar şunlardır:

— Tekel İdaresi içki ve sigara fiyatlarına 5 Kasım 1988 tarihinden itibaren % 11 ile % 67 arasında değişen oranlarda zam yapmıştır. Toplu Konut ve Savunma Sanayi Geliştirme Fonları'na sağlanan desteklerin artırılması gerekçeyle yapıldığı ileri sürülen bu zamların sonunda; yerli uzun sigaraların fiyatları 550.— TL'den 700.— TL'ye, kısa filtrelili sigaraların fiyatları 500.— TL'den 600.— TL'ye, yabancı sigaraların fiyatları 1900.— TL'den 2200.— TL'ye; küçük Rakı 2400.— TL'den 2800.— TL'ye, büyük Yeni Rakı 4250.— TL'den 5250.— TL'ye; ithal normal viskilerin fiyatları, 18.000.— TL'den 22.000.— TL'ye yükselmiştir.

- Akaryakıt fiyatları da 22 Kasım 1988 tarihinden itibaren % 7.7 ile % 11.4 arasında değişen oranlarda artırılmıştır. Buna göre; süper benzinin litresi 650.— TL'den 700.— TL'ye, normal benzin 600.— TL'den 650.— TL'ye, gazyağı ve motorin 440.— TL'den 490.— TL'ye, 12 kg.lık tüpgazın fiyatı ise 4500.— TL'den 5000.— TL'ye çıkmıştır. Fuel oil fiyatları değişmemiştir.
- Toprak Kağıt mamullerine % 19 oranında zam yapılmıştır. SEKA grevi dolayısıyla kağıt fiyatları hızla artmaktadır. Elllerinde SEKA ürünü kağıt bulanlar, bunları el altından yüksek fiyatlarla devretmektedirler.
- Yerli otomobilleri üreten firmalar periyodik zamlarını sürdürmektedirler. Cyak ve Tofaş firmalarının ürettiği değişik cinslerdeki Renault ve Doğan, Şahin, Kertal, Serçe otomobillerin fiyatlarına, Kasım 1988 başından itibaren % 8 ile % 10 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- Blister bakırı fiyatı % 11, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları ürünlerinin fiyatları % 5 oranında zamlanmıştır.
- Türkiye Elektrik Kurumu, 1 Aralık 1988 tarihinden itibaren elektrik fiyatlarına % 10 oranında zam yapmıştır.
- İstanbul'da İSKİ su fiyatlarını % 50'ye kadar varan oranlarda artırmıştır.
- PTT İdaresi, telefon, teleks, mektup ve telefon tesis ücretlerine 1 Aralık 1988 tarihinden itibaren değişik oranlarda zam yapmıştır. Yurt içi mektup ücretleri 100.— TL'den 150.— TL'ye çıkararak % 50 zamlanmıştır.

Reklam Veren Kuruluşlara Duyuru :

Reklam fiyatları Dergi'nin Ocak 1989 sayısından başlayarak şöyledir :

Arka kapak	: 500.000 TL
Ön kapak içi	: 300.000 TL
Arka kapak içi	: 250.000 TL
Tam sayfa (Ekonomik Yorumlar içinde)	: 200.000 TL
Tam sayfa	: 175.000 TL
Yarım sayfa	: 100.000 TL
Çeyrek sayfa	: 50.000 TL

Dergi'ye reklam veren Sayın Kişi ve Kuruluşların bizi anlayışla karşılayacaklarına inanıyor, peşin teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Abonelerimize ve Okurlarımıza Duyuru :

Artan maliyetler ve ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle;

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Ocak 1989 sayısından itibaren 12 sayı için : (KDV dahil) :

Yıllık Abone : 24.000 TL
Öğrenci Abonesi : 12.000 TL

Abone bedelleri posta ile adresimize konutta teslim gönderilebileceği gibi, aşağıda belirtilen İstanbul'daki banka hesaplarımıza da yatırılabilir.

Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi : 768
Akbank Türbe Şubesi : 443
İş Bankası Türbe Şubesi : 15410

Turyağ, seçkin ürünleriyle yaşamınızda, yanınızda!

"Öncü" Turyağ'ın hepsi birbirinden kaliteli ürünleri, yaklaşık 70 yıldır yaşamımızın her anında, yanınızda. BIO TURSİL, BIO TURSİL OTOMATİK, PRİL, PRİL OTOMATİK ve DIXI gibi deterjanlardan çamaşır yumuşatıcısı VERNEL'e; YAYLA, YAYLA AYÇİÇEK, UFA gibi nebati margarin ve yağlardan endüstriyel yıkama maddelerine kadar tüm Turyağ ürünleri, çok çeşitli alanlarda güvenle kullanılıyor. Evlerde, otellerde, hastanelerde, bürolarda, fabrikalarda hep Turyağ var... Hep Turyağ gücü, Turyağ büyüklüğü, Turyağ güvencesi var.

70 yıllık geçmişi ile, "ilk" leri ve "ilke" leriyle güvendiğiniz Turyağ her zaman, yaşamınızda, yanınızda.

Turyağ

TURYAĞ P.K. 171 İZMİR
Turyağ bir Henkel Grubu ve Yapı Kredi A.Ş. kuruluşudur

YENİ YAYINLAR

M. TARIK YAŞA

BANKACILIK TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

İngilizce - Türkçe
Türkçe - İngilizce

TÜZE, Esat; Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını No. 215, Ankara 1988, 180 sayfa, 2500.— TL (*).

Sayın Esat Tüze'nin daha önce yine «Türkçe-İngilizce» ve «İngilizce-Türkçe» olarak «Dış Ticaret Terimliği Sözlüğü» ve «Uluslararası İktisat Terimleri Sözlüğü» yayımlanmıştı. Bu kez çıkarılan «Bankacılık Terimleri Sözlüğü», yazarın mesleği ve uzmanlık dalı ile olan ilişkisi açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu ilişkinin nereden kaynaklandığını yazardan kısaca söz ederek açıklayalım.

(*) Kitabı temin etmek isteyenler şu adrese başvurmalıdır: «Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Türkiye İş Bankası Vakfı, Hukuk Fakültesi; Cebeci - Ankara; Telefon: 319 11 41 - 131 92 41».

Sayın Tüze, Robert College'i bitirdikten sonra girdiği Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin (eski adıyla Mülkiye'nin) Maliye Şubesi'nden 1944 yılında mezun olmuştur. 1947-1950 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde University of Pennsylvania Wharton School of Finance and Commerce'da «Dış Ticaret» ve «Bankacılık» dallarında ihtisas yapmıştır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Yukarıda anılan sözcüklerin dışında, «Bütün Ekonomik Faaliyetlerin Standart Sanayi Tasnifi» adlı bir de çevirisi vardır.

Sözlüğün «Önsöz»ünde de belirtildiği gibi; «Ülkemizde, özellikle son on yıl içinde, dışa açılma gayretlerinin yoğunluk kazanması, dış ticaret hacmimizin genişlemesini olumlu yönde etkilemiş ve dolayısıyla dış ticaret faaliyetlerini daha da artırmıştır. Dış ticaret faaliyetlerinin genişlemesi sonucu olarak, bankacılık sektörü yapısal yönden de etkilenmiştir. Gerçekten, son yıllarda bankaların dış ticaret işlemleri büyük artış gös-

termiştir. Bu arada, sayıca çoğalan bankalar dış ülkelerde şubeler açmışlar, muhtelif yabancı bankalar da ülkemizde faaliyet göstermeye başlamışlardır.»

Bu dışa açılma ve dış ticaret faaliyetlerinin genişlemesi, bankalarda görevli personelin kullanmak zorunda olduğu yabancı dilde hazırlanmış bankacılık terimlerini içeren sözlük ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Oysa özellikle bankacıların ve diğer ilgili kesimlerde çalışanların başvurabilecekleri (yabancı dillerde hazırlanmış) geniş kapsamlı sözcüklerin sayısı çok azdır. Yazarın bu yeni sözlüğü, bu alandaki boşluğu doldurmayacağına katkıda bulunmak amacıyla hazırladığı anlaşılmaktadır.

Yazar sözlüğü hazırlarken, kendi dil bilgisi ve mesleki deneyiminin yanı sıra, baş tarafta yer alan «Kaynakça»da adları yazılı yerli ve yabancı kitaplardan, sözlüklerden ve ansiklopedilerden de yararlanmıştır. Sözlük iki bölümden oluşmaktadır.

«İngilizce-Türkçe» bölümü, batı ülkelerinde kullanılmakta olan bankacılığa ilişkin tüm terimleri kapsamaktadır. Yazarın da belirttiği gibi, bu bölümde yer alan terimlerin ancak bir bölümü halen ülkemizde kullanılmaktadır. Ancak, dış ilişkiler geliştikçe, bu bölümdeki terimlerden büyük bir kısmının kullanım alanına gireceği açıktır. İngilizce terimlerden Türkçe karşılığı olmayanlar kısaca açıklanmış, ayrıntı isteyen terimler için de Türkçe karşılıkların yanı sıra (parantez içinde) ek açıklamalarda bulunulmuştur.

Sözlüğün «Türkçe-İngilizce» bölümü ise, ülkemizde yayımlanmış bulunan bankacılık literatüründe yer a-

lan ve uygulamada kullanılmakta olan terimleri içermektedir. Bu bölümde, madde türleri ve grupları, ilişkili oldukları terimin hemen altında ve alt alta sıralanmış olarak yer almıştır.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş
eski sayıları :

- Bankacılar
  - İktisatçılar
  - Yöneticiler
- ve ilgili alanlarda
yüksek öğrenim gören
- Öğrenciler

için en yararlı kaynak.

(1989'da Fiyatlar)

(Mevcut Ciltler - KDV Dahil)

1965 yılı cildi :	4000.— TL
1966 yılı cildi :	4.000.— TL
1978 yılı cildi :	7.000.— TL
1979 yılı cildi :	7.000.— TL
1981 yılı cildi :	7.000.— TL
1982 yılı cildi :	8.000.— TL
1986 yılı cildi :	8.000.— TL
1987 yılı cildi :	9.000.— TL

Önemli Not : (1) Öğrenciliğini belgeleyenlere % 50 İndirim uygulanır. (2) Ödemeli postalama yapılmaz. (3) PTT ile gönderilmesini isteyenlerin cilt bedeline taahhütlü posta pulu karşılığı 1250.— TL ilave ederek önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

İSTEME ADRESİ :

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon : 526 34 11

Bu yeni sözlük, bankacıların yanı sıra üniversitelerin ilgili dallarında (işletme, iktisat, bankacılık vb.) öğrenim görmekte olan lisans ve lisans üstü öğrenciler ile dış ticaretle uğraşan kuruluşların yöneticileri, hukukçular ve çevirmenler için de yararlı bir kaynaktır.

Sayın Tüze'yi düzenlediği bu yeni sözlük dolayısıyla kutlar, çalışmalarını sürdürmesini dileriz.

KÜÇÜK VE ORTA BOY İŞLETMELER İÇİN PAZARLAMA

BAYKAL, Olcay - GÜLMEZ, İlyas; Millî Produktivite Merkezi (MPM) Yayınları No. 368, Yeniçağ Basım-evi. Ankara 1988, 89 sayfa, 1500.— TL.

MPM Endüstri Şubesi'nden iki uzmanın bu ortak çalışması, adı üstünde, küçük ve orta boy işletmelerin sahip ve yöneticilerine, çağdaş pazarlama anlayışını benimsetmek amacıyla hazırlanmıştır.

Küçük ve orta boy işletmeler, ülkemiz sanayiinde önemli bir yer tutmaktadır. Bazı ana sanayi dallarının yan sanayiini de oluşturan bu kesimin kendine özgü sorunları vardır. Kitabın «Sunuş»unda da belirtildiği gibi, küçük ve orta boy işletmeler sağlanacak yardım ve destek, geniş kitleleri ve ekonomiyi doğrudan etkiler. Bu tür işletmelerin temel sorunu, daha verimli çalışarak daha kaliteli mal üretip pazarlamaktır. Bunu sağlamak için gerekli yasal ve ekonomik ön-

lemleri almakla birlikte bu işletmeleri modernleşmeye yöneltici çalışmalar da gereklidir. Küçük ve orta boy işletmeleri modernleştirme çabalarının en büyük yararı, onların büyüme ve gelişmelerini sağlamak yanında kaynak israfını da önlemek olacaktır. Küçük ve orta boy işletmelerin modern, işletme kimliği kazanmasının önemli göstergelerinden biri, pazarlama anlayış ve uygulamalarının çağdaşlaşmasıdır. Dolayısıyla, bu kesimde üretim yapan işletmelere sağlanacak çok yönlü destek alanlarından biri, belki en önemlisi pazarlamadır.»

Kitap beş bölümden oluşmaktadır. Bölüm başlıkları sırasıyla şunlardır: «Giriş», «Pazar», «Tüketici Davranışları», «Pazarlama Karması», «Pazar Araştırması». İçerisinde konu ile ilgili okuru aydınlatıcı nitelikte 27 şekil ve 6 tablonun yer aldığı kitap, «Yararlanılan Kaynaklar» ile son bulmaktadır.

Birinci bölümde, geleneksel pazarlama anlayışının ne olduğu ve neye öncelik verdiği anlatıldıktan sonra, modern pazarlama anlayışının neyi değiştirdiği üzerinde durulmaktadır.

İkinci bölümde; pazarın ne olduğu, nasıl oluştuğu, neler sağladığı ve kaçta ayrıldığı açıklandıktan sonra; tüketici ve üretici pazarları üzerinde durulmakta, bu pazarlarda hangi malların talep edileceği belirtilerek pazarın özellikleri ve «Pazar Bölümleme» verilmektedir.

Üçüncü bölümde; işletmenin, müşterileri ve onların satın alma alışkanlıkları konusunda mümkün olduğunca çok bilgi edinmesinin zorunluluğu belirtilerek; mal satışı için çok önemli olan «Kim?», «Ne zaman?», «Ne?», «Nerede?» ve «Nasıl?» soruları cevaplandırılmaktadır.

◆ Senden iyilere yerini vermesini bil.

Terence

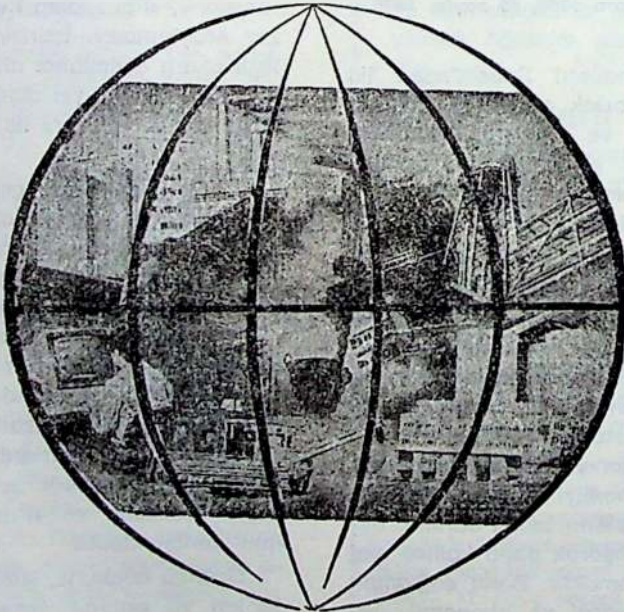
Kitabın ağırlıklı olan dördüncü bölümünde, önce malın ne olduğu üzerinde durulmaktadır. Bunu, dağıtım kanallarının neye yaradığı, kimlerden oluştuğu ve ne olduğu izlemektir. Dağıtım kanallarının belirlenmesinden sonra fiyatlamının önemi açıklanmakta, fiyatlamada izlenmesi gereken yol belirtilerek, satışı artırmada kullanılan yöntemler verilmektedir.

Son bölümde ise; pazar araştırmasının ne olduğu, ne sağladığı ve

nasıl yapıldığı anlatılmaktadır. Başlıca pazarlama araştırması türleri açıklandıktan sonra, «Pazar araştırmasını kim yapar?» sorusu cevaplandırılmaktadır.

Kitap, pazarlama konusunda temel bilgileri içermektedir. Bu bakımdan pazarlamaya kuramsal olarak yaklaşmak isteyen uygulamacılar için yararlı bir kaynaktır. Bu vesile ile kitabın yazarlarını kutlar, böyle ortak çalışmaların devamını dileriz.

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

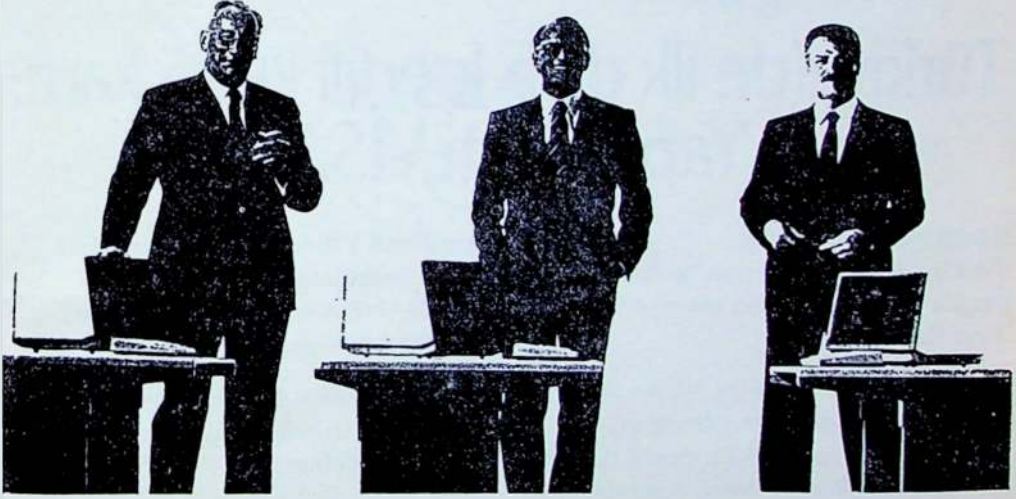
Türkbank, tasarrufun güvencesine ve yönlendirilmesine gösterdiği

özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine büyük katkıları sağlamaktadır. Mutluuz, gururumuz.

Daima güvenle,
daha mutlu geleceğe.

T TÜRKTİCARET BANKASI
TÜRK BANK

Üç uzman, bir sektör ve Nixdorf'a dair...

Üç, büyük dünya bankası, üç uzman: Biri Almanya'nın ünlü Deutsche Bank'ından, biri İngiltere'nin güçlü Midland Bank'ından, biri de Türkiye'mizin dünya çapında tanınmış İş Bankası'ndan...

Üçü de çağın en ileri bankacılık anlayışını benimsemiş, üçü de çağın en ileri bankacılık teknolojisiyle donanmış Nixdorf'la!

Günümüzde bankacılık artık başlı başına bir sanayi dalı. Hızlı ve sürekli bilgi akımı, yüksek güvenlik, sayıları yuzbinleri aşan çeşitli banka işlemlerinin en büyük titizlik içinde, doğru bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, bu dev sektörün kaçınılmaz gündelik beklentilerinden yalnızca bazıları.

Dolayısıyla bir banka bilgisayar programı yüzlerce gerçek zaman dağıtışkenli, kendi aralarında bağlantılı,

çok sayıda karmaşık bilgi işlemi kavramak durumundadır.

Yani bir başka deyişle bankacılık sektörüne hizmet verecek bilgisayar sisteminin, başka hiçbir sektörün ihtiyaç duymadığı kadar güçlü ve çok yönlü bir bilgi işlem kapasitesine sahip olması gerekir.

Nixdorf özellikle bankacılık sektörü için donanım ve yazılım olarak dünyanın en ileri özgün bilgisayar ve iletişim sistemlerini geliştirmiştir.

Halen 40 ülkede faal 110.000 bilgisayar sistemiyle Nixdorf Computer her türlü yedekleme desteğini ihtiyaç duyulan anda ve ihtiyaç duyulan yerde verebilecek güçlü bir hizmet ağına sahiptir. Büyük dünya bankaları Nixdorf'un bu önemli ayrıcalıklarından yakından tanır ve Nixdorf'a kayıtsız şartsız güvenebileceklerini iyi bilirler.

Bankacılık sektörünün en büyükleri Nixdorf'u bu yüzden seçmişlerdir. Nixdorf bu yüzden seçilir.

Nixdorf Computer
Ticaret A.Ş.
Noramın İş Merkezi
Ayazağa 80650
İstanbul - Türkiye
Tel : (0090-1)
176 90 02 (11 hat)
Fax: 90-1 176 90 13
Tlx : 27 355 nix tr

NIXDORF
COMPUTER

Türkiye'de ilk defa kredili kredi kartı: Yapı Kredi VISA.

Bütün batı ülkeleri gibi,
Türkiye de nihayet "kredi"si de olan,
gerçek bir kredi kartıyla tanışıyor:
Yapı Kredi VISA.

Yapı Kredi VISA, sadece ödeme aracı
değildir. Harcamalarınızı bir imzayla
yaparsınız, isterseniz ödemenizin önemli
bir bölümünü ileri tarihlere bırakabilir,
Yapı Kredi'den **kredi** kullanırsınız.*

Hesabınızda yeterli para bulunmasa bile,
nakit ihtiyacınızı Yapı Kredi VISA ile
karşıyorsunuz. Kredi limitiniz dahilinde,
her an nakit para çekebilirsiniz.**

Yapı Kredi VISA ile, Yapı Kredi'deki
vadesiz hesaplarınızı kullanabilir,
TELEBANKA'lardan **günde 24 saat**,
yılda 365 gün hizmet alırsınız.

Yapı Kredi VISA ile tüm bu ayrıcalıklara
ve dünyanın en çok kabul gören kredi
kartına sahip olursunuz.

Siz de Yapı Kredi'ye gelin.
Türkiye'nin ilk gerçek kredi kartını,
Yapı Kredi VISA'yı alın.
Bu avantajlardan ve Aktif Bankacılık
Çağı'nın daha birçok kolaylığından,
olanağından yararlanın.

Bugün "yeni bir hayat"a adım atın.

YAPI KREDİ
"hizmette sınır yoktur"

* Yurtiçi harcamalarınızda ekstreji izleyen on gün içinde kredi kartı harcamalarınızın en az % 25'ini ödemek kaydıyla,
borcunuzu ileri tarihlere erteleyebilirsiniz.

** 583 Yapı Kredi şubesi, 24 saat hizmet veren TELEBANKA'lar, dünyanın dört bir yanında VISA sistemine dahil
2.000 bankanın şubeleri ve VISA sistemine bağlı 28.000'i aşkın ATM'den (otomatik vezne) nakit çekebilirsiniz.